

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MERĞİNÂNÎ’NİN EL-HİDÂYE ADLI ESERİNDE İMÂM
MÂLİK’E NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE
TAHLİLİ**

Esra YAĞMUR
17911003

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mesut BAYAR

Diyarbakır 2020

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MERĞİNÂNÎ'NİN EL-HİDÂYE ADLI ESERİNDE İMÂM
MÂLİK'E NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE
TAHLİLİ**

Esra YAĞMUR
17911003

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mesut BAYAR

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Merğînânî’nin el-Hidâye Adlı Eserinde İmâm Mâlik’e Nisbet Edilen Görüşlerinin Tahlili ve Tahkîki” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

17/07/2020

Esra YAĞMUR

ÖN SÖZ

Sahabe-i kiram döneminde başlayan fikhî yorum farklılıkları daha sonraki dönemlerde müctehid imamların devam ettirdiği müstakil fikhî yorumlarla beraber giderek birer mezhebin temellerini oluşturmaya başlamıştır. İlmî çalışmalar belirli bir metodoloji dahilinde telif edilmiş, zaman içinde her mezhep kendi fikhî mirasını oluşturmuştur. Böylece mezheplerin oluşma süreci başlamıştır. Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî'nin (v. 593/1197) *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî* adlı kitabı Hanefî mezhebinin kaleme alınan en önemli eserlerinden biridir.

El-Hidâye kitabını benzerlerinden ayıran en önemli özellik, mukayeseli fıkıh kitabı tarzında telif edilmiş olmasıdır. Müellif, kitabının birçok bölümünde Hanefî mezhebinin görüşlerini, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin görüşleriyle mukayese etmektedir. Kıyaslamayı yaparken yeri geldikçe mezheplerin görüşlerini desteklemek için getirmiş oldukları delilleri de zikretmektedir. *el-Hidâye*'de bazı konularda İmâm Mâlik (v. 179/795) ve İmâm Şâfiî'ye (v. 204/820) de atıfta bulunulmuştur.

Bununla birlikte eserde bazı yanlışlara rastlanmakta, İmâm Şâfiî ve İmâm Mâlik'e atfedilen bazı görüşlerin doğru olmadığı görülmektedir. Bu sebeple isnad edilen görüşlerin mezkûr mezheplerin mutaber kitaplarıyla karşılaştırılıp doğru olanların tespit edilmesi yönündeki çalışılmıştır. İmâm Malik'e atfedilen görüşlerin tamamın incelendiği tez düzeyinde bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla Mergînânî'nin İmâm Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşlerin tamamını, Mâlikî mezhebiyle mukayese ederek isabetli ve hatalı olanları ortaya çıkarmak önem arz etmektedir. Çalışmamızın amacı, Mergînânî'nin eksiklerini veya hatalarını bulmaktan ziyade fıkıh ilminde önemli bir yeri olan bu eserde Mâlikî mezhebine

isnad edilen hatalı görüşleri tespit ettikten sonra mezhep kaynaklarında doğru olduğu şekliyle açıklamaktır.

İmâm Mâlik'e nisbet edilen görüşler Mâlikî mezhebinin muteber fıkıh kitaplarıyla mukayese edilmiştir. Bütün bunlar ele alınıp değerlendirildikten sonra bir sonuca varılmıştır.

Çalışmamız boyunca desteğini esirgemeyen çok değerli aileme ve hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Tezin başlangıcından sonuna kadar vermiş olduğu her türlü fedakârlık ve katkılarından dolayı değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mesut Bayar'a, konu seçiminde fikirlerinden istifade ettiğim değerli Doç. Dr. Aydın Taş'a, Doç. Dr. Bedri Aslan'a ve Kadri Kutluay'a, Prof. Dr. Metin Yiğit, tezin yazım aşamasında her türlü desteği sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Mahsum Aslan'a, bu süreçte her türlü maddi-manevi desteğinin yanı sıra özellikle hac konusunda birikimini aktaran değerli babama, eğitim hayatım boyunca desteğini esirgemeyen değerli amcam Dr. Osman Yağmur'a, bilgilerini ve mezhebi tecrübelerini bizimle paylaşan Mısır ve Fas'ta ki değerli hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Çalışmamızın, ilgilenen herkes için faydalı ve hayırlı olmasını temenni ederim.

Esra YAĞMUR

Diyarbakır 2020

ÖZET

Karahanlılar dönemi Maveraünnehir âlimlerinden olan ve yaşadığı bölgenin önde gelen âlimlerinden ders alarak Hanefî mezheb ekolünde önemli bir seviyeye ulaşan Ali bin Ebi Bekr el-Merğînânî'nin *el-Hidâye* adlı eserinde İmâm Mâlik'e nisbet ettiği görüşlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Asırlar boyu Hanefî mezhebine tabi olan medreselerde okutulan bu kitap günümüzde de el-Ezher üniversitesinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. İslam dünyasında bu denli öneme sahip olan bu eserle ilgili çalışma yapmamızın amacı Hanefi mezhebi dışındaki mezheplere de atıfta bulunan el-Merğînânî'nin farklı sebeplerle de olsa hatalı aktarımlarını tespit edip bu kitap ile ilgili ilmî çalışmalara katkı sağlamaktır.

Üç bölümden oluşan çalışmamız; Birinci bölümde İmâm Mâlik'in ve Merğînânî'nin hayatları ele alınmış ve *el-Hidâye* eseri hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümde *el-Hidâye*'nin ibadetler bölümünde İmâm Mâlik'e nisbet edilen görüşlerin tespiti ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise *el-Hidâye*'nin muamelat bölümünde İmâm Mâlik'e nisbet edilen görüşlerin tespiti ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç olarak Merğînânî'nin toplam seksen dokuz konuda İmâm Mâlik'e nispet ettiği bunların yirmi beşinin hatalı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Fıkıh, İbadet, Muâmelât, İmâm Mâlik, Merğînânî, el-Hidâye

ABSTRACT

In our study, the views of Ali bin Abi Bekr al-Merginani related to Imam Malik in his book named *al-Hidayah* were evaluated. Al-Merginani was one of the leading scholars of the region of Transoxiana during the Karahanli period and reached a significant level in the school of Hanafi sect, by taking lessons from the leading scholars of the region where he lived.

This book, which was taught in the Moslem seminary that were subject to the Hanafi sect for centuries, is still being taught as a textbook at al-Ezher University today. The aim of our study on this work, which is of great importance in the Islamic world, is to identify the erroneous transfers of al-Merginani, which also refers to other sects, and contribute to scientific studies related to this book, even for different reasons.

Our study consists of three parts. In the first chapter, the lives of Imam Malik and Merginani are discussed and general information is given about the work of *al-Hidayah*. In the second part, the views related to Imam Malik were determined and evaluated in the worship section of *al-Hidayah*. In the third part, the opinions related to Imam Malik were determined and evaluated in the transaction section of *al-Hidayah*. As a result, it has been determined that Merginani refers to Imam Malik in a total of eighty-nine issues and twenty-five of them are defective.

Keywords

Fiqh, Worship, Transactions, Imam Malik, Merginani, el-Hidayah

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLO LİSTESİ	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
I. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI	1
II. TEZİN SINIRLANDIRILMASI.....	1
III. TEZDE İZLENEN YÖNTEM.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İMÂM MÂLİK VE MERĞÎNÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EL-HİDÂYE ADLI KİTABIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1 İMÂM MÂLİK'İN HAYATI	1
1.1.1. Adı, Künyesi, Doğumu, Ölümü	1
1.1.2. İlmi Hayatı	1
1.1.3. Hocaları.....	2
1.1.4. Öğrencileri	3
1.1.5. Eserleri	4
1.2. MERĞÎNÂNÎ'NİN HAYATI	5
1.2.1. Adı, Doğumu, Künyesi ve Ölümü	5
1.2.2. Yaşadığı Bölge.....	5
1.2.3. Yaşadığı Dönem.....	6
1.2.4. İlmi Yönü	7
1.3. MERĞÎNÂNÎ'NİN HOCALARI	8
1.4. MERĞÎNÂNÎ'NİN YETİŞTİRDİĞİ ÖĞRENCİLERİ	10

1.5. MERĞİNÂNÎ'NİN ESERLERİ	12
1.5.1. Bidâyetü'l- Mübtedî.....	12
1.5.2. Kitâbu Kifâyeti'l-Müntehî	13
1.5.3. Kitâbü't-Tecnîs ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ	13
1.5.4. Muhtâsâru'n-Nevazil/ Muhtâru ve Mecmû'n-Nevâzîl	13
1.5.5. Kitâbu'l-Ferâiz.....	14
1.5.6. el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî.....	14
1.5.6.1. el-Hidâye Tercümeleri ve Türkçe Tercümeler Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	14
1.5.6.1.1. Hidaye Tercümesi.....	15
1.5.6.1.2. İslâm Fıkından Tahkikli ve Tahriçli el-Hidâye Tercümesi	16
1.5.6.1.3. Hanefî Mezhebinde Temel Kaynak Bidayetu'l-Mübtedî Şerhi el-Hidâye Tercümesi.....	16
1.5.6.2. El-Hidâye'ye Yapılan Şerhler	17
1.5.6.2.1. Haşiyetü'l-Hidâye	17
1.5.6.2.2. el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye.....	17
1.5.6.2.3. el-Vikâye	18
1.5.6.2.4. Mi'râcû'd-Dirâye	18
1.5.6.2.5. Gayetü'l-Beyan.....	18
1.5.6.2.6. el-Înâye	19
1.5.6.2.7. Kitabu'l-Gâye.....	19
1.5.6.2.8. Kitâbu'n-Nihâye.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

EL-HİDÂYE'NİN İBADET BÖLÜMÜNDE İMÂM MÂLİK'E NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHLİLİ

2.1. TAHÂRET	22
2.1.1. Abdestte Başın Mesh Edilmesi	22
2.1.2. Cuma Günü Gusletmek.....	23
2.1.3. Abdestte Kullanılması Caiz Olan ve Caiz Olmayan Sular	24
2.1.3.1. Saf Temiz Olmayan Su	24
2.1.3.2. Kullanılmış Su	24
2.1.4. Derinin Tabaklanması.....	25

2.1.5. Hayız, Lohusa ve Cünüp Hallerde Kur'an-ı Kerim'i Okumak.....	26
2.2. NAMAZ	27
2.2.1. Arafat'ta Öğlen ve İkinci Namazlardaki Kıraatlerin Sessiz Okunması.....	27
2.2.2. İftitâh Tekbîrinin Lafzı	28
2.2.3. Namazda Ellerin Bağlanma Şekli	28
2.2.4. Namazda Fâtiha'nın Okunması.....	29
2.2.5. İmamın Veleddâlin Demesinden Sonra Âmin Denmesi	30
2.2.6. Namazda Oturma Şekli	31
2.2.7. Vitir Namazının Kılınış Şekli	32
2.2.8. Namazda Kıraatin Hükümü	32
2.2.9. Kâbe'de Namaz Kılmak.....	33
2.3. ORUÇ	34
2.3.1. Nafîle Oruçta Niyet.....	34
2.3.2. Oruçluyken Unutarak Yeme-İçmenin Hükümü.....	34
2.3.3. Orucun Kefareti	35
2.3.4. Ramazan Ayında Delirmek.....	36
2.4. ZEKÂT	36
2.4.1. Zekâtla Kölenin Azad Edilmesi	37
2.5. HAC	37
2.5.1. İhramda Koku	37
2.5.2. İhramlı Kişinin Çadırın Altında Gölgelemesi.....	38
2.5.3. Kudûm Tavafı	39
2.5.4. Arafat'ta Hutbe	40
2.5.5. Telbiye'nin Son Vakti.....	41
2.5.6. Vakfenin Başlangıç Vakti	41
2.5.7 Vakfe'nin Zorunlu Olduğu Vakit.....	42
2.5.8. Kırân Haccı	43
2.5.9. Kırân Haccında Oruç Kefaretinin Bayram Günlerine Sarkması.....	44
2.5.10. Umrede Tıraş Olmak.....	44
2.5.11. Kâbe'yi Görür Görmez Telbiyenin Kesilmesi	45
2.5.12. Tavafın Çoğunun Hac Aylarında Yapılması.....	46

2.5.13. İhramda Saçın Tıraş Edilmesi.....	46
2.5.14. Cinsel Münasebet Nedeniyle Haccın Bozulmuş Olmasından Dolayı Karı-Kocanın Ayrılması Gereken Mekân.....	47
2.5.15. İhramlı Kişinin Evcil Hayvan Kesmesi	48
2.5.16. İhramda Muhsar Olmak	49
2.6. KURBAN.....	50
2.6.1. Kurbanda Ortaklık	50
2.6.2. Köy Halkının Kurbanı Kesmesi.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EL-HİDÂYE'NİN MUAMELÂT BÖLÜMÜNDE İMÂM MÂLİK'E NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHLİLİ

3.1. NİKÂH	52
3.1.1. Nikâhta Şahitlerin Hükümü	52
3.1.2. Hür Kadının Üzerine Kuma Getirilmesi.....	53
3.1.3. Köle Erkeğin İkiiden Fazla Kadınla Evlenmesi	53
3.1.4. Mutâ Nikâhı.....	54
3.1.5. Nikâhta Velinin İzni	55
3.1.6. Ergenlik Çağına Varmamış Çocuğun Nikâhı	55
3.1.7. Nikâhta Mehrin Belirlenmesi	56
3.1.8. Zifafa Girmeden Kadını Boşamak.....	57
3.1.9. Efendisinin İzni Olmayan Kölenin Nikâhı	58
.3.2 SÜT EMMEK - EMZİRMEK.....	59
3.2.1. Süt Mahremiyetinde Kadının Şهادeti.....	59
.3.3 BOŞANMA.....	59
3.3.1. Sünnet Olan Boşanma Şekli	59
3.3.2. Ric'î Talâk	60
3.4. HADLER.....	61
3.4.1. Hırsızlık Haddi	61
3.5. YİTİK MAL	62
3.5.1. Yitik Malın/ اللقطة Bekletilme Süresi	62
3.5.2. Yitik Malın Bulunması	63
3.5.3. Yitik Malın Kendine Ait Olduğunu İddia Etmek	64

3.6. KAYIP KİŞİ.....	64
3.6.1. Kayıp Kişiyi Karısından Ayırmak.....	64
3.7. ŞİRKET.....	65
3.7.1. Mufâvada Şirketi	65
3.7.2. Mufâvada Şirketinin Kurulumunda Geçerli Olan Mallar.....	66
3.7.3. Sanâî' Şirketinde İş ve Mekân Birliği	67
3.8. ŞAHİTLİKLER.....	68
3.8.1. Farklı Dinlere Sahip Kişilerin Birbirine Şahitlikleri	68
3.8.2. Veled-i Zinanın Şahitliği	68
3.8.3. Şahitlik Üzerine Şahitlik	69
3.9. HİBE	70
3.9.1. Hibede Mülkiyet	70
3.10. GASP	71
3.10.1. Gasp Edilen Malın Eksilmesi.....	71
3.11. HAYVAN BOĞAZLAMA.....	72
3.11.1. Hayvan Kesiminde Besmele.....	72
3.11.2. Hayvanın Kesiminde Şart Olan Yerler	73
3.11.3. Zaruret Durumunda Yaralayarak Kesim Yapmak	74
3.11.4. Devede Müstehab Olan Kesim	75
3.11.5. At Etinin Yenmesi.....	75
3.11.6. Yenmesi Helal Olan Canlılar	76
3.11.6.1. Balığın Haricinde ki Deniz Ürünlerinin Yenmesi	76
3.11.6.2. Helal Olan Ölü Etleri	77
3.11.6.3. Çekirgenin Kafasını Koparmadan Yemek.....	77
3.12 KERAHİYE	78
3.12.1. Yetişkin Erkek Kölenin Mahremiyeti.....	78
3.12.2. Zimmi ve Müşriklerin Mescide Girmesi.....	79
3.13. İÇECEKELER	80
3.13.1. Üzüm Suyunun Kaynatılması	80
3.14. AV BAHSİ.....	81
3.14.1. Avlanmış Hayvandan Köpeğin Yemesi.....	81
3.14.2. Salıverilen Hayvanın Başka Av Getirmesi	82

3.14.3. Okun İsalet Ettığı Avın Gözden Kaybolmasının Üzerinden Bir Gece Geçmesi.....	82
3.15. REHİN.....	83
3.15.1. Rehin Akdinin Gerekleri.....	83
3.15.2. Rehinin Adil Kişiyeye Bırakılması.....	84
3.16. CİNAYETLER	85
3.16.1. Kasten Öldürmeye Benzeyen Öldürme	85
3.16.2. Babanın Oğluna Karşı Kısas Edilmesi.....	85
3.16.3. Diyet Hakkının Miras Yoluyla Karı-Kocaya Geçmesi	86
3.17. DİYETLER	87
3.17.1. Zimminin Diyeti.....	87
3.17.2. Sakalın Diyeti ve Saçın Diyeti	88
3.17.3. Kaşın Diyeti	88
3.17.4. Çene Kemiğinin Diyeti	89
3.17.5. Ceninin Diyetinin/ الغرة Miktarı	89
3.17.6. Cenin Diyetini Ödeyecek Kişiler	90
3.17.7. Faili Meçhul Cinayetlerde Kasten Öldürme	91
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	96

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: İbadet Bölümünün Tablosu	94
Tablo:2 Muamelat Bölümünün Tablosu	94

KISALTMALAR

A.Ü.	Atatürk Üniversitesi
AÜTAED	Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
b.	Bin, İbn
bk.	Bakınız
c.	Cilt
d.	doğumu
DiD	Diyanet İlmi Dergi
EÜSBE	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
h.	Hicri
H.z.	Hazreti
İSBD	İslami Sosyal Bilimler Dergisi
MÜSBE	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
r.a.	Radiyallâhu anh
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
ss.	Sayfa sırası
sy.	Sayı
ty.	Tarih yok
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Thk.	Tahkik eden
TÜLEE	Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
v.	Vefat
vb.	ve benzeri
yy.	Yayın yeri yok

GİRİŞ

I. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI

Hanefî fikhının önemli âlimlerinden olan Ebü'l-Hasan Burhânüddîn Ali bin Ebî Bekr bin Abdilcelîl el-Fergânî el-Merğînânî (v. 593/1197) İslam dünyasında önemli bir yere sahip Maverâünnehir âlimlerinden olup hicri altıncı asırda yaşamış ve dönemin önemli hocalarından ders almıştır. Bu eser Merğînânî'ye ait *Bidâyetü'l-Mübtedî* adlı eserin şerhidir. *el-Bidaye*; İmâm Muhammed'in *el-Câmi'u's-Sağîr* adlı eseri ile Kudûrî'nin *el-Muhtasar* isimli eserinin derlenip metin haline getirilmesiyle oluşturulmuş bir kitaptır. Merğînânî *el-Hidâye*'de Hanefî mezhebinin görüşlerini aktarırken kendi mezhebinin görüşlerini vermekle yetinmeyip İmâm Mâlik'e (v. 179/795), İmâm Şâfiî'ye (v. 204/820) ve az olmakla birlikte İmâm Ahmed bin Hanbel'e (v. 241/855) bazı atıflarda bulunmuştur. İşte biz bu çalışmada Hanefî mezhebinde önemli bir yere sahip olan bu eserde Merğînânî'nin İmâm Mâlik'e atfettiği görüşlerin isabetli olup olmadığını tespit etmeye çalışacağız.

II. TEZİN SINIRLANDIRILMASI

Merğînânî bu eserde İmâm Ebû Hanefî ve kendi mezhep ulemasından sonra en çok İmâm Şâfiî'ye atıfta bulunmuştur. İkinci sırada İmâm Mâlik'e yapmış olduğu atıflar gelmektedir. Bu çalışmamız *el-Hidâye* de kendisine seksen dokuz defa atıf yapılan İmâm Mâlik'in görüşlerinin tahkiki yapılacaktır. Hatalı olan aktarımlar mezhebin önemli kaynak kitaplarından tespit edilip Mâliki mezhebinde kabul edilen görüş belirtilecektir. Bu konularla ilgili delil olarak verilen hadislerin hangi kaynaktan geçtiği ayrıca tezimizde dipnot kısmında verilecektir. *El-Hidâye*'nin tamamında İmâm Mâlik'e toplamda yapılan atıfların seksen dokuz olduğu göz önüne alarak belli bir bölümde sınırlama yapmadan eserin tamamında Mâliki mezhebine yapılan atıfların değerlendirilmesinin daha uygun olduğunu gördük.

III. TEZDE İZLENEN YÖNTEM

Bu tezi hazırlarken izlediğimiz yöntemi maddeler halinde açıklamakta fayda vardır.

1. İmâm Mâlik ve el-Merğînânî'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliği ile ilgili bölümü TDV Ansiklopedisi başta olmak üzere ilgili kaynak ve ansiklopedilerde inceledik.

2. Bu çalışmada öncelikle Merğînânî'nin *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî* adlı eserinde İmâm Mâlik'e yapılan atıfları tespit ettik. Bunu yaparken de el-Mektebetu's-Şâmile programından da istifade ettik.

3. Tespit ettiğimiz bu görüşlerin hangi bölümde ve konuda geçtiğini alt başlıklar halinde sınıflandırdık. *El-Hidâye*'nin ibadetler ve muamelat konularını iki farklı bölümde inceledik.

4. Bu görüşlerin değerlendirilmesi yapmak için Mâliki mezhebinde en önemli kaynaklardan istifade etmeye çalıştık. Başvurduğumuz klasik mezhep kaynaklarının bazıları şunlardır:

_ Ebû Abdîllâh Mâlik bin Enes (v. 179/795) *el-Muvatta* ,

_ es-Sahnûn (v. 240/854) *el-Müdevvene*,

_ Ebû Said bin el-Berâzei (v. 372/982) *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvene*,

_ Ebû Zeyd el-Kayrevânî (v. 386/996) *er-Risâle Li'l-Keyrevânî*,

_ el- Kâdî Abdulvehhab (v. 422/ 1030) *el-Telkîn fîl-Fıkh el-Mâlikî*,

_ İbn Abdi'l-Ber (v. 463/1070) *el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne*,

_ İbn Rüşd el-Kurtubî(v. 520/1126) *el-Beyân ve et-Tahsîl*,

_ Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî (v. 520/1126) *el-Mukeddimât el-Mumehhidât*,

_ el-Hattâb er-Ruaynî (v. 954/1547), *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl*,

_ el-Karâfi (v. 684/1285), *ez-Zahîre*,

_ Muhammed bin Yusuf el-Mevvâk (v. 897/1491) *et-Tac ve el-İklîl li Muhtasari Halîl*,

_ İbni Rüştî'l-Hefîd (v. 595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*.

Ayrıca konuların işlenişinin daha sistematik olması nedeniyle Mâlikî mezhebine ait son dönem eserlerinden olan;

_ Muhammed bin Abdullah el-Haraşî (v. 1101/1689) *Şerhu Muhtasaru Halîl Li'l-Haraşî*,

_ ed-Dusûkî (v. 1230/ 1814), *Haşiyetü'l-Dusûkî âlâ eş-Şerhü'l-Kebîr*'i inceledik.

5. *El-Hidâye*'de İmâm Mâlik'e ve Mâlikî mezhebine yapılan atıfların arapça metnini parantez içinde belirttikten sonra dipnotta kaçınıcı sayfadan alıntı yaptığımızı belirttik. Bir sonra ki paragrafta Türkçe tercümesini yaptık. Görüşleri ele alırken belirlediğimiz Mâlikî mezhebine ait en az üç kaynak ile karşılaştırmayı uygun gördük. Tahkik ettiğimiz bu görüşlerin isabetli olup olmadıklarını belirttik. Hatalı ve eksik aktarım varsa Mâlikî mezheb kaynaklarında kabul edildiği şekliyle aktardık. Dipnotta bu görüşleri hangi kaynaktan aktardığımızı belirttik.

6. Sonuç bölümünde ise elde ettiğimiz istatistikleri iki tablo şeklinde hazırladık. Birinci tabloyu ibadetler, ikinci tabloyu ise muamelat bölümü için düzenledik. Her bölüm içinde aktarım hangi konuda yapılmış ise karşısına o konuda ulaşılan isabetli ve hatalı görüş sayısını yazdık. Bununla beraber isabet ve hata oranını belirttik. Daha sonra toplam isabet ve hata sayısını ve bunların isabet ve hata oranını belirttik.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMÂM MÂLİK VE MERĞİNÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EL-HİDÂYE ADLI KİTABIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1 İMÂM MÂLİK'İN HAYATI

1.1.1. Adı, Künyesi, Doğumu, Ölümü

Tam adı Ebû Abdillâh Mâlik bin Enes bin Mâlik bin Ebî Âmir bin el-Hâris el-Asbahî el-Yemenî'dir. Doğduğu seneye ilgili farklı rivayetler bulunmakla birlikte Kâdî İyâz, 93/172 tarihinde Himyer kabilesinin Asbah oymağında dünyaya geldiğini belirtmektedir.¹ Soy bakımından Arapların iki ana kolundan biri olan Kahtânîler'e mensup olduğundan bu kabilenin bazı kollarına nisbetle Asbahî, Ya'murî, Himyerî ve menşelerinin Yemen olmasından dolayı Yemenî nisbeleriyle anılmıştır. Dedesi Mâlik veya onun babası Ebû Âmir Yemen'den gelerek Medine'ye yerleşmiştir. Dedesi Mâlik tâbiîn büyüklerinden olup Hz. Ömer, Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Ebû Hüreyre, Hassân b. Sâbit ve Hz. Âişe'den hadis rivayet etmiştir. Hz. Osman şehid edildiğinde onu kefenleyip defneden dört kişiden biriydi. Hz. Osman zamanında Kur'an'ın çoğaltılmasıyla görevlendirilenlerden biri de dedesi idi. İlmi bir aileye mensup olup aile büyükleri gibi hadis ilmine merak sarmış daha sonra fıkhıdaki yeteneği sayesinde o alanda da ilim tahsil etmiştir. İmâm Mâlik 179/795 tarihinde Medine'de vefat etmiştir.²

1.1.2. İlmi Hayatı

İmam Mâlik devrin önemli ilim merkezlerinin başında gelen Medine'de yetişti. Önceleri ilim tahsiline rağbet etmeyip güvercinlerle vakit geçirirken bir gün

---

¹ Kâdî İyâz (v. 544/1149), *Tertîbü'l-Medârik*, (Thk.) İbni Tâvî el-Tancî, Matba'tü Fedâle, Fas 1965, c. 1, s. 104.

² Ahmet Özel, 'Mâlik bin Enes', *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2003, c. 27, s. 506.

babasının sorduğu bir soruya kardeşi Nadr'ın doğru, kendisinin yanlış cevap vermesi ve babasının, "Güvercinler seni oyaladı" demesi üzerine öğrenime karar verdiğini ve ilk olarak Abdurrahman bin Hürmüz el-A'rec'den hadis dersi almaya başladığını söyler. Kur'ân-ı Kerîm'i bu sırada ezberlemiştir. Büyük tâbiîn âlimlerinden biri olan bu hocasının yanında geçirdiği yedi yıllık öğrenim hayatından meşhur fakih Rebîâtürre'y'in ders halkasına katıldı. Fık'hî melekesinin gelişmesinde ve usulünün şekillenmesinde re'y taraftarı bu hocasının büyük tesiri bulunmaktadır.

1.1.3. Hocaları

İmâm Mâlik'in hadis ve fık'h alanında birçok hocadan ders aldığı bilinmekle beraber hadis dersi aldığı hocalarının üç yüzü tâbiîn, altı yüzü tebeu't-tâbiîn olmak üzere dokuz yüz civarında âlimin ders halkasında bulunduğu söylenir. Hocalarından bazıları;

-İbn Ömer'in âzatlısı Nâfi' (d. 30/650-51); Fars veya Berberî asıllı olduğu tahmin edilmektedir. Fetihlerde ganimetlerin taksiminde Abdullah bin Ömer'in payına düştüğü veya İbn Ömer'in onu satın aldığı ve buna binaen kendisine mevlâ Ömer dendiği bilinmektedir. Sahabey'i Kirâm'dan birçok hadis rivâyet etmiştir.³

-Abdurrahman bin Hürmüz; Rebîa bin Hâris bin Abdülmuttalib'in veya oğlu Muhammed'in mevlâsı olan Hürmüz birçok sabahiden hadis rivâyet etmiştir. Kütüb-i Sitte'de yer alan güvenilir muhaddislerden olan Hürmüz ömrünün sonlarında Mısır'a hicret etti ve orada 117/735 yılında vefat etti⁴.

-Zührî; tam adı Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührîdir. Medine'de 51/671 yılında doğmuştur. Kureys'in Benî Zühre koluna mensuptur. Kur'an öğrenerek eğitime başlayan Zührî'nin seksen günde Kurân-ı Kerim'i ezberlediği rivâyet edilir. Hadis rivayeti ve tarih açısından önem arz etmekle beraber fıkıhta da önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Hicri 124 yılında vefat etmiştir.⁵

³ İbrahim Hatipoğlu, 'Nâfi', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2006, c. 32, s. 286; Özel, 'Mâlik bin Enes', c. 27, s. 507.

⁴ Abdullah Aydın, 'Hürmüz', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1991, c. 3, s. 350; Özel, 'Mâlik bin Enes', c. 27, s. 507.

⁵ Halit Özkan, 'Zührî', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2013, c. 44, s. 544; Özel, 'Mâlik bin Enes', c. 27, s. 507.

-Rebîatürre'y; Medine'de (70/689) yılında doğduğu rivayet edilir. Fıkıh ve hadis ilimlerinde dönemin önde gelen âlimlerinden biri olup ve geç dönem tâbiîn neslinin önde gelen müctehid fakihleri arasında yer almaktadır. Ehl-i hadîsin kalesi olarak görülen Medine'de yaşamasına rağmen ehl-i re'y ekolünü benimseyerek bu ekolün önde gelen ilk temsilcilerinden biri kabul edilmiştir. Medine'de (136/753) yılında vefat etmiştir.⁶

Ayrıca İmâm Mâlik, Ebü'z-Zinâd Abdullah bin Zekvân, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Ebü'l-Esved Muhammed bin Abdurrahman ve Hişâm bin Urve gibi dönemin önde gelen âlimlerinden ders aldığı bilinmektedir.

1.1.4. Öğrencileri

İmâm Mâlik birçok ilim talebesi yetiştirmiştir. İslâm dünyasında ilimdeki derinliği son derece ünlenmiş farklı ülkelerden gençler ondan ders almak için büyük gayret sarfetmiştir. Hac mevsiminde öğrenciler ders halkasına girebilmek için izdiham yaşardı. Hadis ve fıkıhtaki derinliği ona bu ünü kazandırdı. Binlerce öğrencisi olduğu bilinmekle beraber Mâlikî mezhebinin yayılmasında öğrencilerin bir kısmı öncülük etmiştir. İmâm Şâfiî'nin de onun talebesi olup daha sonra farklı bir mezhebin kurucusu olduğu bilinmektedir.

-Ebû Abdillâh Muhammed bin İdrîs bin Abbâs eş-Şâfiî (v. 204/820); dört büyük mezhepten biri olan Şâfiî mezhebinin imâmı aynı zamanda İmâm Mâlik'in önde gelen taleberindne biridir. Hicri 150 yılında Gazze'de doğmuştur. Soyu Hz. Muhammed'in (s.a.v) dedesi Abdümenâf ile birleşir. Henüz on yaşındayken *el-Muvatta'yı* ezberlemiştir. Mısır'a yerleştikten sonra birçok fıkıh konuda rucu' etmiştir. Bundan önce ki görüşleri kavî-i kadîm daha sonra ki benimsediği görüşlerine de kavî-i cedid denir.⁷

-Ebû Muhammed Abdullâh bin Vehb bin Müslim el-Fihri el-Mısri; Mısır'da 125/743 tarihinde doğdu. Genç yaşlardayken hac görevini yerine getirmek için gittiği Mekke'de İmâm Mâlik ile karşılaştı ve ondan ders aldı ölene kadar bağıni koparmadı. Mâlikî mezhebine bağlılığı ve vukufiyeti sebebiyle İmâm Mâlik vefat

⁶ Şükrü Özen, 'Rebîa bin Ebû Abdurrahman', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2007, c. 34, s. 499; Özel, 'Mâlik bin Enes', c. 27, s. 507.

⁷ Bilal Aybakan, 'Şâfiî', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2010, c. 38, ss. 223-233; Özel, 'Mâlik bin Enes', c. 27, s. 507.

ettikten sonra Mekke halkı ihtilaf ettikleri konularda ona danıştı. 197/813 tarihinde vefat etti.⁸

-Ebû Abdillâh Muhammed bin el-Hasen bin Ferkad eş-Şeybânî (v. 189/805); 132/749-50 yılında Vâsıt'ta dünyaya gelmiştir. Kufe'de İmâm Ebû Hânîfe'den uzun yıllar fıkıh dersleri aldı hacasının vefatından sonra hadiste derinleşmek amacıyla Medine'ye yerleşti ve İmâm Mâlik'ten hadis dersleri aldı. Dinleyerek *el-Muvatta*'yı üç senede ezberlemiştir.⁹

1.1.5. Eserleri

İmâm Mâlik küçük yaşta başladığı ilim yolculuğuna devrin önde gelen önemli hocalarından ders alarak devam etti. Hadis ve fıkıh olmak üzere birçok konuda yetkin hale gelmiştir. Bu süreçte almış olduğu ilimleri gerek hocalarından destek alarak gerekse öğrencilerin katkılarıyla birçok eseri yazı hale getirmiştir. İmâm Mâlik'e atfedilen yazılı eserlerden bazılarının kendisine ait olduğu bilinmekle beraber bazı eserlerin müellifi konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır.

Risaletün fi'l-Kader ve'r-Red ale'l-Kaderiye; İbni Vehb'e gönderdiği risale olup, Kaderiye fırkasına yazmış olduğu reddiyedir. *Kitabun fi'n-Nücûm*; ayın durumu, yıldızlar ve zamanın hesaplanmasıyla ilgili yazılmış bir eserdir. *Tefsir-u Garîbi'l-Kur'an*; bu kitabın Halid bin Abdurrahman el-Mahzûmî'nin rivayetlerinin derlenmesiyle meydana geldiği söylenmekle beraber başka bir görüş Mekki el-Kîysî'nin İmâm Mâlik'in tefsir derslerinden derlediği bir risale olduğu yönündedir. *Risâletün fi'l-Akdiyye*; dönemin bazı kadılarına yazılmış bir risaledir. *Risâletü'l-Fetva*; Ebû Ğassan Muhammed bin Mutarrîf'a yazılmış bir risaledir. *Risâletün ile'l-Leys bin Sa'd*; Medine ehlinin icmalarının toplandığı bir risaladır. *El-Muvatta*; fıkıh ve hadis kitabı olan bu eser İmâm Mâlik'in üzerine en çok çalıştığı eseridir. Yazımı kırk yıl sürmüştür. Bu eserde Medine ehlinin icması ve ameli, sahih hadisler ve sahabe ve tâbiûnun rivayetleri yer almaktadır.¹⁰

⁸ Saffet Köse, 'İbn Vehb', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1999, c. 20, ss. 441-442; Özel, 'Mâlik bin Enes', c. 27, s. 507.

⁹ Aydın Taş, 'eş-Şeybânî', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2010, c. 39, s. 42; Özel, 'Mâlik bin Enes', c. 27, s. 507.

¹⁰ Smain Khaldi, '**İmâm Mâlik ve Muvatta Adlı Eseri**', ('Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi' MÜSBE, İstanbul 2002), ss. 54-57.

1.2. MERĞİNÂNÎ'NİN HAYATI

1.2.1. Adı, Doğumu, Künyesi ve Ölümü

Hanefî fıkhnın önemli âlimlerinden olan Merğînânî'nin tam adı; Ebü'l-Hasan Burhânüddîn Ali bin Ebî Bekr bin Abdilcelîl el-Fergânî el-Merğînânî'dir (v. 593/1197)¹¹ Zamanın önde gelen ilim merkezlerinden biri olan Fergana'da doğmuştur. Kendisi gibi dönemin saygın âlimlerinden sayılan çocukları olduğu bilinmektedir. Fergana'nın Merğînân bölgesine bağlı Riştân köyünde dünya gelen¹² Merğînânî'nin nesebiyle ilgili farklı görüşler beyan edilse de el-Leknevî'nin *el-Hidâye*'ye yazdığı şerhin mükaddimesinde Hz. Ebu Bekir'in¹³ soyundan geldiğine dair vermiş olduğu bilginin en tutarlı ve tarihi veriler açısından en doğru aktarım olduğu kabul edilmektedir.

Merğînânî, Cengiz Han ile Buharalılar arasındaki savaşların durması ve bir sulh anlaşması imzalamak üzere iki tarafı ikna etme ile görevlendirilmişti. Bu süreçte Buhara halkının bir kısmı, iki taraf arasında yapılan sulh anlaşmasının birkısına muhalif davrandıklarından dolayı Cengiz Han şehri yakmış ve halkını katletmişti, İmâm Merğînânî' de o kargaşada hicri 593 yılında şehit edilmiştir. Şu an kabri Semerkant'tadır.¹⁴

1.2.2. Yaşadığı Bölge

Merğînânî'nin doğduğu ve yaşadığı Fergana bölgesi Tanrı dağları ile Alay dağları arasında kalan vadiye verilen isimdir. Fergana vadisi Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında bölünmüş bir bölgedir. Yönetim ve ilmin merkezi olarak kullanılan bölge şuan ki Özbekistan'ın resmi sınırları içinde olan yerdir. Fergana bölgesi tarih boyunca birçok medeniyet için önemli bir merkez olmuştur. Tarihi belgeler bölgenin milattan önce II. yüzyılın sonlarına doğru Çinlilerin egemenliği

¹¹ Murtaza Köse, 'Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî ve Hidâye Adlı Eseri', **A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sy. 17, Erzurum 2001, s. 345; Ferhat Koca, 'Merğînânî', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara 2004, c. 29, s. 182.

¹² Tahsin Yazıcı, 'Fergana', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1995, c. 12, s. 375.

¹³ Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî el-Leknevî (1848-1886), **el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî Mea' Şerhi'l-Allâme Abdulhay el-Leknevî**, Naîm Eşref Nur Muhammed (Thk.) İdâretü'l-Kur'an ve el-Ulûmu'l-İslâmî, Pakistan, 1996, c.1, s. 11.

¹⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu (I-VIII)**, Bilmen Yayınları, İstanbul 1985, c. 1, s. 342.

altında olduğunu bildirmektedir. Çinliler, Türklerle girmiş oldukları savaşlar sonucunda bölgenin hâkimiyetini onlara kaptırmıştır.

Fergana'ya ilk Müslüman fetihlerinin Kuteybe bin Müslim kumandası tarafından yapıldığı ancak başarılı olmadığı bilinmektedir. Daha sonra birçok sefer düzenlenmesine rağmen istenilen sonuç ancak IX yüzyılda elde edilmiştir. Fergana, bu dönemden sonra İslam hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemden sonra bölgede refah seviyesinin arttığı ve ilmi çalışmalar hız kazandığı görülmektedir.¹⁵

1.2.3. Yaşadığı Dönem

İmâm Mergînânî hicri altıncı asırda Fergana hanlığının hükümdarları Tuğrul Han ve Muhammed Han dönemlerinde yaşamıştır.¹⁶ Bu dönem İslâmi ilimlerin gelişmesinde en parlak dönemlerinden birini olmuştur. Ancak bu sürecin iyi anlaşılması için bir önce yüzyılın iyi okunması gerekir. Hicri beşinci yüzyıl İslâm toplumunda fikri ve siyasi büyük bir çözülme, krizin yaşandığı ve büyük çaplı bir tehditle karşı karşıya kalınan ancak ardından geniş bir ihya ve tecdidin yaşandığı bir yeniden kuruluş dönemidir.¹⁷

Hicri altıncı yüzyılda Karahanlılar, Mâverâünnehir topraklarında hâkimiyet kurmuşlar ve bu bölgede İslâmi ilimleri geliştirmişlerdir. Birçok ilim ve medeniyet şehirleri tesis ederek buralarda camiler, mescitler ve medreseler açmışlardır. Kırgızlar başta olmak üzere hâkimiyetleri altındaki toplulukların İslâm'la tanışmalarına vesile olmuşlardır. Bu dönemde İslam'a önem verilmiş, her zaman ilme ve ilim adamlarına saygı duymuş ve fakihlere danışarak iş yapmışlardır. Mâverâünnehir fıkıh kültürüne baktığımızda Fergana, Mergînân, Buhara, Semerkant, İsbîcâb, Kâsân, Şaş, Uşrûsana, Oş ve Bazda ilim merkezlerini ve bu merkezlerde yetişen üç yüzden fazla fıkıh âlimini görmekteyiz.¹⁸

Mâverâünnehir'de yetişen çok sayıda fıkıh ulemasından bahsedilemektedir. Biz bazılarını burada zikredeceğiz. el-Şâşî (v. 400/1010), ed-Debûsi (v. 432/1040), el-Uşrusânî (v. 470/1077), İsbîcâbî (v. 535/1141), es-Serahsî (v. 1009/1090), el-

¹⁵ Yazıcı, 'Fergana', c. 12, ss. 375-377.

¹⁶ Reşat Genç, 'Karahanlılar', *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1987, c.6, s. 163.

¹⁷ Tuncay Başoğlu, 'Hicri Beşinci Asırda Fıkıh', *İlam Araştırma Dergisi*, yy. 1998, c. 3, sy. 2, s. 5.

¹⁸ Yusuf Şen, 'Mâverâünnehir Fıkıh Kültürünün Etkileri (Kırgızistan Örneği)', *A. Ü. TAED*, Erzurum 2016, c. 56, ss. 1409-1410.

Baykandî (v. 552/1157), Merğînânî (v. 593/1197), Kâsânî (587/1191), Uzcendî, Kadıhan el-Hasan, el-Ûşî Muhammed b. Ahmed, es-Semerkindî, el-Fergânî'dir. Bu âlimler Hanefi mezhebine mensup çok sayıda öğrenci yetiştirmişlerdir. Özellikle altıncı ve yedinci asırda Mâverâünnehir yetişen fıkıhçılar kendi zamanları başta olmak üzere günümüze kadar çeşitli eserleriyle etkili olmuşlar. Kendilerinden Mâverâünnehir Ekolü diye söz ettirmişler.¹⁹

1.2.4. İlmi Yönü

Merğînânî, Karahanlılar döneminde yaşamıştır. Birçok ilmi kaynağa aynı anda ulaşma imkânı bulan Maveraünnehir hukukçularındandır. Merğînânî, Hanefî mezhebinin en tanınmış fıkıh âlimlerindendir. Genelde İslâm dünyasında bu şekilde tanındıysada tefsir, hadis ve diğer ilimlerde de derin bir bilgi birikimi olduğu bilinmektedir. Zühd ve takvasıyla da meşhurdur. Kendisini ilim dünyasında bu denli meşhur ve söz sahibi olmuş biri haline getiren elbette zamanının ilimlerinde çok muteber ve saygın hocalardan ders almış olmasıdır.²⁰

Tabakat ve teracim kitapları Merğînânî'den bahsederken onun Hanefi ekolünde önemli bir yere sahip olduğunu belirtilir. Çünkü o kendi alanında otorite sayılacak çok sayıda hocadan eğitim almıştır. Bu ilmi birikimiyle çok sayıda eser meydana getirmiş ve Hanefî mezhebine daha sonra çok önemli âlimler yetiştirmiştir.²¹

Merğînânî'nin çağdaşı olan Kadıhan, Ebu Nasr Ahmed el-Attabi, İbn Kemal Paşa, gibi hanefî âlimleri tarafından belirlenen fakihlerin derecelendirilmesini 7 tabaka olarak belirlemiştir. O'nu da 5. tabakadaki ashab-ı tercihten saymaktadırlar. Leknevi'nin eseri el-Fevaid'e talik yapan Ebu'l-Firas el-Gassani ise; Merğînânî'nin delillerin tenkidinde ve meselelerin istihraçtaki başarılı çalışmalarına binaen 2. tabakaki mezheb müçtehid sayılmasının daha doğru olduğunu söylemektedir. Merğînânî, fıkıh ilmindeki icazetnameli âlimler silsilesinde de 17. sırada yer almaktadır. Çok fazla seyahat etmesi ona birçok âlimle görüşme imkânı sağlamıştır.

¹⁹ Şen, 'Mâverâünnehir Fıkıh Kültürünün Etkileri (Kırgızistan Örneği)', c. 56, s. 1410.

²⁰ Köse, 'Ferganlı Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 345.

²¹ Köse, 'Ferganlı Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 346.

Kendisi o zaman adet olduğu üzere okuduklarını kaydetmiş, fakat bu notlar muhafaza edilememiştir.²²

1.3. MERĞİNÂNÎ’NİN HOCALARI

Merğînânî’nin yaşadığı zaman ve bölge ilmi açıdan son derece ileri bir seviyededir. İlim ve kültür alanlarında dönemin önde gelen ailelerinden birine mensup olduğu hatta ilk hocaları arasında babası ve dedesinin olduğunu düşünürsek ne denli ilmi seviyede olduğunu anlaya biliriz. Birçok hocadan ders almıştır ancak biz burada bir kaçını kısaca tanıtacağız.

- Ebû Hafs Necmüddîn en-Nesefî (v. 537/1142); Buhara yakınlarındaki Nesef (Nahşeb) şehrinde 461/1068-69 tarihinde dünyaya gelmiş ve ilk tahsilini doğduğu yerde almıştır. Merğînânî’nin hocalarından Karahanlılar döneminde yaşamış önemli bir fıkıh âlimi olan Ebû Hafs Nezmüddîn Ömer bin Muhammed bin Ahmed en-Nesefî es-Semerkandî çeşitli ilim dallarında eserler vermiş, keskin zekâsı ve ezberlediği hadislerin çokluğu sebebiyle kendisi ‘hafız’ unvanıyla anılmıştır. Ayrıca ilimde ki deriliği ve kudreti nedeniyle kendisine ‘Necmüddîn’ ve ‘Müftî’s-sekaleyn’ lakapları verilmiştir.

Pek çok eseri olduğu bilinmekte ancak kendisini ilim dünyasındaki üne kavuştururan Akâ’idü’n-Nesefî kitabıdır.²³ Nesefî eğitimini dönemin ilim merkezi olan Nesef’te almıştır. Nesefî’nin beş yüz elli hocadan ders aldığı bilinmekte ve bu hocalar hakkında genel bilgileri ‘*Ta’dadu Şuyuhi Ömer*’ adlı eserinde belirttiği bilinmektedir. Bu eserin günümüze kadar gelip gelmediği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. İtikadi olarak Maturidi amelde ise Hanefî mezhebine bağlı olduğu bilinmektedir. Ancak o çeşitli ilim dallarında eserler yazmış olmasına rağmen daha çok kelim ilminde ünlenmiştir. Nesefî, Semerkant’ta 76 yaşında hicri 537/1142 yılının 12 Cemaziye’l-Evvel Perşembe gecesi vefat etmiştir.²⁴

²² Köse, ‘*Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî...*’, s. 347.

²³ Ayşe Hümeysra Aslantürk, ‘Necmeddin Nesefî’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2006, c. 32, s. 571.

²⁴ Zaid al-Badaren, ‘*Ebu Hafs Necmüddin Ömer En-Nesefî’nin Et-Teyisir i’t-Tefsir İsimli Eseri’nin Tahkik Ve Tahlili (Nisa Suresi)*’, (‘Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi’ TÜLEE, Trabzon 2019), ss. 7-9; Koca, ‘Merğînânî’ c. 29, s. 182.

- Sadrüşşehid (v. 539/1141); Hanefî mezhep ekolünün en önemli temsilcilerinden olan Burhan ailesinden gelen tam adı Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmuddîn es-Sadrü'sşehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî 483/1090 yılında Buhara'da dünyaya gelmiştir. Bu aile ortaçağda Türkistan'ın önemli ilim ve kültür merkezlerinden olan Buhara'da yönetimi elinde tutan nüfuzlu ailelerden biriydi.²⁵

İlk olarak eğitimini kardeşleriyle beraber babasında aldıktan sonra Ali bin Muhammed bin Hizâm, Ebû Sa'd İbü't-Tuyûrî ve Ebû Tâlib bin Yûsuf gibi dönemin önemli âlimlerinden de ders aldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Hassâf'ın muhakeme hukukuyla ilgili yazmış olduğu eserini şerh ettiği Şerhu Edebi'l-kâdî, asıl adı Câmi'u's-sâğir olan ancak Şeybani'nin aynı adlı eserinden ayırt edlimesi için daha çok Câmi'u's-Sâdri'sşehid olarak bilinen eseri ve Hassâf'ın eserinin şerhi olan Şerhu Kitâbi'n-Nafakât en bilinen kitaplarındandır. Karahıtaylır'la yapılan Katvân savaşında 5 Safer 539/ 9 Eylül 1141 tarihinde şehit düşmesinden dolayı kendisine es-Sadrüşşehid (el-Hüsâmü'sşehid) lakabı verilmiştir.²⁶

²⁵ Ahmet Özel, 'Sadrüşşehid', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2008, c. 35, s. 425; Koca, 'Mergînânî' c. 29, s. 182.

²⁶ Özel, 'Sadrüşşehid' c. 35, ss. 425-427.

- Osman bin Ali el-Bikendi, (Baykandi) (v. 552/1157); Merğînânî'nin hocalarından olan Osman b. Ali el-Bikendi 'Baykandi' faziletli bir âlim olduğu bilinmektedir. Şemsu'l-Eimme Serâhsi'nin hadis talebelerinden olduğu bilinmekte ve kendisinden hadis rivayet etmiştir. Tabakat kitaplarında kendisiyle ilgili bilgiye rastlanmamaktadır.²⁷

- Ali el-İsbicabi (v. 35/1140); Maverâünnehir'de 454/1062 yılında dünyaya gelmiştir. Dönemin en önemli Hânefi âlimlerinden sayılan ve mezhebin önemli savunucularından olan Ali el-İsbicaci bu sayede çok verimli ilmi faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Tahavi'nin Muhtasar'ına önemli bir şerhi vardır. İlim hayatına Semerkan'da başlamış ve burada hayatının sonuna kadar burada kalmıştır.²⁸

- Hüseyin el-Bandaci (v. 545/1150); Tuhfe'nin sahibi Semerkandi'nin (393/1003) öğrencilerinden olan Ziyaüddin Muhammed b. Hüseyin el-Bandaci Merğînânî'nin hocalarındandır. Merv şehrinde kendisinden Sahih-i Muslim'i dinleyerek icazet almıştır.²⁹

- Kıvamuddin Ahmed b. Abdurreşid el-Buhari; Merğînânî'nin hocalarından olduğu ve kendisinden hadis rivayet ettiği bilmektedir. Şerhu Câmi'us-Sağır adında bir kitabı olduğu rivayet edilmektedir. Hayatıyla ilgili fazla bilgi olmadığı kaynaklarda geçmektedir.³⁰

- Ebu Hars Ömer b. Ali ez-Zenderamisi; İmâm Merğînânî'nin anne tarafından dedesi³¹ aynı zamanda hocalarından biri olduğu bilinmekle beraber hayatı hakkında pek bilgi bulunmamaktadır.³²

1.4. MERĞÎNÂNÎ'NİN YETİŞTİRDİĞİ ÖĞRENCİLERİ

Fıkıh başta olmak üzere hadis, tefsir ve belağat gibi konuda uzlaşan ve mezheb ekolü içinde önemli bir seviyeye ulaşan İmâm Merğînânî kendisi gibi dönemin önde gelen âlimlerinde sayılacak öğrenciler yetiştirmiştir. Onlardan bazılarını kısaca ele alacağız.

²⁷ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 348; Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 182

²⁸ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 348; Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 182.

²⁹ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 348; Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 182

³⁰ Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 182; Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 348.

³¹ Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 182.

³² Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 348.

- Şemsü'l-Eimme el-Kerderi (v. 42/1244); Hanefî fikhında dönemin önde gelen âlimlerinden sayılan sayılan Şemsü'l-Eimme el-Kerderi; 18 Zilkade 559/7 Ekim 1164'te Hârizm bölgesinin idarî merkezi olan Gürgeç'e (Cürcâniye) bağlı Kerder şehrinin Berâtekîn kasabasında dünyaya geldi. Tam adı Ebu'l-Vecd Şemsüddin Muhammed b. Abdussettar b. Muhammed el-İmadi'dir. Usul ve furu' ilmini Debbusi'den sonra ihya eden kişi olduğu söylenmektedir. Merğînânî'nin yanı sıra birçok âlimden ders almıştır. Harezm'de Hanefî fakihlerinden Mutarrizî ve Buhara'da Bedrüddin el-Verseki'den ders aldığı bilinmektedir. Feteval-Kerderi adında bir eseri bulunmaktadır. Buhara'da 642/1244 yılında vefat ettiği ancak oraya yakın bir mesafede olan Sebezmûn'a defnedildiği bilinmektedir.³³

- Zernucî; Burhân'ül-islâm lakabıyla tanınmış olmakla beraber gerçek adının İbrahim ez-Zernûcî olduğu ve doğum yerinin Kazakistan'ın güneyinde Kızılkum ilçesine bağlı Mayakum köyünden 5 km uzaklıta olan Zernûc olduğu tahmin ediliyor. Hayatına ve milliyetine dair kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak fıkıh âlimi olmasına rağmen Ta'limü'l-müte'allim Tarîka't-Te'allüm eserinden dolayı daha çok eğitimci yönüyle tanınmıştır. Bu kitap hacimli olmaması, eğitim alanındaki boşluğu doldurmasından dolayı asırlar boyunca İslam dünyasında önemli eğitim ve terbiye konularında çok faydalı olmuş. Kitapla ilgili çok fazla şerhin ve nüshasının olması bu bilgiyi doğrulamaktadır. On üç bölümden oluşan bu kitap öğrenim psikoloji açısından önemli olduğu nitekim öğrenciler için münakaşa, müzakere, derse devam, not etme, okuduğunu anlama, öğrenim çağının yaşı ve öğrenimle ilgili bilgiler bulunmaktadır. İbn İsmail Sultan II. Murad zamanında 996/1587 yılında bu eserin şerhini yapmıştır. Eser saray mensubu öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmuştur.³⁴

³³ Köse, 'Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 349; Ahmet Özel, 'Kerderî', TDV Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Ankara 2002, c. 25, s. 276

³⁴ Mehmet Faruk Bayraktar, 'Zernûcî', TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2013, c. 44, ss. 294-295; Köse, 'Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 349.

- Mahmud bin Hüseyin el-Ustruşeni (v. 632/1234); Maverâünnehir’de yetişmiş önemli Hanefî fakihlerinden olan Mabmud bin Hüseyin el-Ustruşeni 632/1234 dönemin önde gelen âlimleri olan Merğînânî, el-Buhari ve âlim olan babasından ders almıştır. Küçüklerle alakalı fıkhi konuları Ahkamu’s-Sığar adlı eserinde bir araya getirmiştir. Ayrıca Câmi’ü’l-Fusuleyn adında Kahire’de basılan bir eseri ve el-Fusulu’l-Ustruşeni adlı eserlerinin de olduğu bilinmektedir.³⁵

- Nizamuddin Ömer (v. 600/1203); Dönemin önde gelen âlimlerinden ve Merğînânî’nin oğludur. Kardeşleri gibi babalarından fıkıh eğitimini almışlardır. Hukuk alanında ileri bir seviyeye gelmiş ve yaşadığı bölgede fetva konuları kendisine danışılmıştır. Bununla ilgili Cevahiru’l-Fıkıh adlı bir eseri vardır. Şeyhu’l-İslam Celaledin Muhammed ve Şeyhulislam İmadüddin bin Ebubekir adında kendisi gibi âlim olan kardeşleri olduğu bilinmekte ancak onlar hakkında bilgi bulunmamaktadır.³⁶

- Ebu’l-Feth Zeyniddin Abdurrahman bin Ebubekir İmadüddin (v. 670/1271); Merğînânî’nin oğlu Şeyhulislam İmadüddin bin Ebubekir’in oğlu olan Ebu’l-Feth Zeyniddin Abdurrahman b. Ebubekir İmadüddin aile büyükleri gibi dönemin önde gelen fıkıh âlimlerindendir. Hindistan’da 1872 yılında basılmış Fusulu’l-Ahkâm fi Usuli’l-Ahkâm adında bir eseri vardır. Bu eser Topkapı Sarayı müzesi kütüphanesinde elyazma olarak 3856 A. 824 numarayla mevcuttur.³⁷

1.5. MERĞİNÂNÎ’NİN ESERLERİ

Merğînânî’nin yaşadığı bölge ve zaman ilmi açıdan çok verimli olması nedeniyle birçok alanda uzman hocalardan dersler almıştır. Bu ilmi birikiminden birçok kitap yazarak asırlar boyu kendisinden istifade edilecek değerli eserler meydana getirmiştir. Yazmış olduğu eserlerin bazıları günümüze gelebilmiştir. Önemli bazı eserlerini kısaca tanıttıktan sonra el-Hidâye hakkında daha kapsamlı bilgi vermeye çalışacağız.

1.5.1. Bidâyetü’l- Mübtedî

Merğînânî’nin bilinen ilk çalışması Bidâyetü’l- Mübtedî’dir. Bu kitabı Kudûrî’ye (v. 428/1037) ait el-Muhtasar ile Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî’nin

³⁵ Köse, ‘Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...’, s. 349.

³⁶ Köse, ‘Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...’, s. 350.

³⁷ Köse, ‘Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...’, s. 350.

(v. 189/805) el-Câmi‘u’s-sağîr adlı eserlerinde ki meseleleri bir araya getirerek yazmıştır. Kitabın yazımının on üç sene sürdüğü ve bu zaman zarfında sürekli oruç tuttuğu ancak bunu herkesten gizlediği nakledilmektedir.³⁸

1.5.2. Kitâbu Kifâyeti'l-Müntehî

Merğînânî'nin bu eseri Bidayetü'l-Mübtedi adlı kitabına yazmış olduğu şerhtir. Müellif bu eserini kendisinden istifade edilmesi amacıyla yazmaya başlamış ancak uzunca bir eser olacağından yarıda bırakmıştır. Bazı kaynaklarda bu eserin seksen cilt olduğu kaydedilmekle birlikte, bu eserin sekiz cilt olduğunu ileri sürülmüştür. Eserin bir nüshası yazma olarak Afyon Gedik kütüphanesinde ve bir yazma nüshası da Özbekistan'da Taşkent Biruni Şarkiyat Enstitüsü elyazma eserler bölümünde mevcuttur.³⁹

1.5.3. Kitabü't-Tecnîs ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ

Merğînânî'nin bu eseri, klasik fıkıh kitaplarının sistematığına göre yazılmış vâkıât türü hacimli ve fetvaları içeren bir eserdir.⁴⁰ Fatih kütüphanesinde 1505'te kayıtlı altıncı asırda yazılmış ve mukabele edilmiş eski bir yazma Özbekistan'da Taşkent Biruni Şarkiyat Bilimleri Enstitüsünün el yazma eserler bölümünde iki yazma nüshası mevcuttur.⁴¹

1.5.4. Muhtâsârü'n-Nevazil/ Muhtârü ve Mecnû 'n-Nevâzîl

Kaynaklarda bu eser Muhtaru Mecmu'n-Nevazil olarak geçmektedir. Ancak bazı kaynaklarda Muhtaratu'n-Nevazil ve Mecmu'n-Nevazil olarak da zikredilmektedir. Eser furu fıkha dair olup elyazma olarak Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde 3606 E.H. 812 numarayla kayıtlıdır. Eser Muhtâsârü'n-Nuzûl olarak ta kayıtlara geçmiştir. Ayrıca bu eserin Süleymaniye kütüphanesinde 24, Beyazıt Devlet kütüphanesinde 3, Millet kütüphanesinde 18594 numarayla kayıtlı bir nüshası, Kayseri Reşit Efendi'de 1, Atıf Efendi'de 2, Ragıp Paşa'da 2, Gazi Hüsrev de 2, Özbekistan'da Taşkenk Biruni Şarkiyat Bilimleri Enstitüsünün elyazma eserler

³⁸ Nurbergen Talgat, 'Hanefi Mezhebinin Orta Asya'ya Girişi ve Yayılış Süreci', ('Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi', Ankara 2005), s. 71; Köse, 'Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî ve Hidâye Adlı Eseri', s. 351; Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, ss. 471-472.

³⁹ Köse, 'Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 351; Cengiz Kallek, 'el-Hidaye', TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 1998, c. 17, ss. 471-472.

⁴⁰ Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, s. 471.

⁴¹ Köse, 'Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî...', ss. 351-352.

bölümünde 3 yazma nüshası tesbit edilmiştir. Leknevi bu eseri tasnif yönü ve güvenilir bir kaynak olması nedeniyle âlimlerin vazgeçemeyeceği bir eser olarak nitelendirmektedir.⁴²

1.5.5. Kitâbu'l-Ferâiz

Merğînânî'nin el-Hidâye adlı eserinde feraiz 'miras hukuku' konusu olmadığından Kitâbu'l-Ferâiz'i müstakil olarak ele almış olduğu genel kanıdır. Bu eserin yazarı Merğînânî'nin hocaları arasında yer alan Serahsî'nin öğrencilerinden olan Ebû Amr Osman bin Ali el-Bîkendî (v. 552/1157) olması kuvvetle muhtemeldir. Topkapı sarayı müzesi kütüphanesinde elyazma olarak mevcut olan bu eser küçük bir risale şeklinde yazılmıştır. Diğer bir adı Ferâizü'l-Osmanî olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁴³

1.5.6. el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî

Tezimizin asıl konusunu teşkil eden bu eser el-Bidâye'nin şerhi olup on üç yılda telif edilmiştir. Müellifinin ilimdeki kudreti, fıkıh ilmine vakıfıyeti ve konularının derli toplu bir bütün halinde sistematik oluşu sebebiyle çok tutulmuştur. Hanefî fıkının temel kitaplarından sayılmaktadır. Eser iki cilt halinde matbudur, Merğînânî'nin bu süre zarfında oruçlu olarak çalışmalarını sürdürdüğü ve hizmetçisinden dahi bu durumu gizlediği rivayet edilmektedir.⁴⁴

1.5.6.1. el-Hidâye Tercümelere ve Türkçe Tercüme Hakkında Genel Bir Değerlendirme

El-Hidâye, Merğînânî'ye ait Bidâyetü'l-Mübtedî adlı eserin şerhidir. El-Bidâye; Muhammed'in el-Câmi'u's-Sağîr adlı eseri ile Kudûrî'nin el-Muhtasar adlı eserinin derlenip metin haline getirilmesiyle oluşturulmuş bir kitaptır. Bu kitabı müellif daha sonra Kifâyetü'l-Müntehâ adıyla şerh etmeye başlamıştır fakat eserin büyük bir hacme ulaşınca okuyucuya bıkkınlık vereceğini ve kullanım zorluğu

⁴² Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 352; Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 183.

⁴³ Muammer Gildiroğlu, 'Burhâneddîn el-Merğînânî'nin 'Kitab Fî'l-Ferâiz' Adlı Eserinin Tahkik Tercüme Ve Değerlendirilmesi', ('Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi', EÜSBE, Kayseri 2019), s. 9; Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 183; Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 352.

⁴⁴ Kallek, 'el-Hidâye', c. 17, s. 471; Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 183; Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 352.

sebebiyle yeterince faydalı olmayacağını düşünerek el-Hidâye'yi hazırlamıştır.⁴⁵ Hanefî fıkı için önemli ve baş eserlerden sayılan Mergînânî'nin el-Hidâye adlı eseri bu kıymetinden ötürü özellikle Arap olmayan Müslümanların daha rahat istifade etmeleri için Arapçadan bazı dillere tercüme edilmiştir.

Farsçaya Tâceddin Bengâlî, Gulâm Yahyâ Han, Şarîatullah Senbelî ve Mîr Muhammed Hüseyin tarafından tercüme edilmiştir. Charles Hamilton bu Farsça tercümeyi esas alınarak İngilizce 'ye tercüme etmiştir. Rusça 'ya da tercüme edildiği ancak kesin bir kanyak olmadığı için detaylı bilgi verme durumumuz bulunmamaktadır. Türkçeye birkaç defa tercüme edilmiştir bunun sebebi de bölge halkının asırlardır resmi olarak Hanefî mezhebini benimseyip hatta devletin resmi mezhebi olarak kabul etmesini gösterebiliriz.

Türkçede üç farklı tercümesi bulunmaktadır. Bunların ilki Hasan Ege tarafından İstanbul'da 1982 tarihinde, ikincisi Ahmet Meylânî tarafından 1990 yılında İstanbul'da ve üçüncü tercüme de bir komisyon çalışması tarzında Hüsamettin Vanlıoğlu, Abdullah Hiçdönmez, Fatih Kalender ve Emin Ali Yüksel tarafından İstanbul'da 2017 tarihinde tercüme edilmiştir.⁴⁶

1.5.6.1.1. Hidaye Tercümesi

Hasan Ege tarafından *Hidaye Tercümesi* adlı bir çalışma olarak yayımlanan (İstanbul 1982-1984) eser daha sonra içeriğinde bir değişiklik olmamasına rağmen isim değişikliği yapılarak *Büyük Fıkıh Kitabı* olarak basılmıştır. Tercüme yapılırken esas alınan Hidaye'nin baskısında yapılan şerhleri metnin orijinalinden ayırt etmeden bir bütünmüş gibi tercüme edilmiştir. Türkçede tam bir karşılığı olmadığı için bazen Arapçada okunduğu gibi dilimize geçen bazı fıkıh terimlerini alışılmışın dışında tercüme etmiştir. Örneğin; Kıyemî mallar yerine 'kıymet sahipleri', mislî mallar yerine misil sahipleri gibi ifadeler kullanılmıştır. Ayet ve hadislerin metinleri çoğunlukla yazılmıştır. Kitap tercüme edilirken konu, cümle veya kelime atlama yapılmadan olduğu gibi tercüme edilmiştir.⁴⁷

⁴⁵ Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, ss. 471-473.

⁴⁶ RahmiYaran, 'Hidâye Tercümeleri', **MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 16-17, yy., 1998-1999, s. 173.

⁴⁷ Yaran, 'Hidâye Tercümeleri' sy. 16-17, s. 174-175.

1.5.6.1.2. İslâm Fıkhdan Tahkikli ve Tahriçli el-Hidâye Tercümesi

Ahmet Meylânî tarafından *İslâm Fıkhdan Tahkikli ve Tahriçli el-Hidâye Tercümesi* adı ile basılmıştır. *el-Hidaye* kitabı orijinalde dört cilttir tercümede dört cilt olarak basılmıştır. Kitâbü'n-Nikâh ve Kitâbü'r-Radâ ve Kitâbü't-Talâk'ın bir kısmı kitabın asıl metninde birinci ciltte olmasına rağmen tercüme edilirken ikinci cilde aktarılmıştır. *el-Hidaye'de* Merğînânî'nin belli bir metodolojide belirtmiş olduğu görüşleri, delilleri ve sıralama tekniğini ara sıra terk etmiştir. Örneğin; Zekât konusunda çocukların ve delilerin neden zekât mükellefi olmadıkları konusunda metinde ilk olarak İmâm Şâfi'nin (r.a) görüşü belirtildiği halde Ebû Hanîfe'nin (r.a) görüşü öne alınmıştır. Kasıtlı olarak köle ve cariyelerle ilgili konuları terk etmekte ya da köle ve câriye yerine başka bir mal koyarak konuyu kendi mantığında çözmeye çalışmaktadır.⁴⁸

1.5.6.1.3. Hanefî Mezhebinde Temel Kaynak Bidayetu'l-Mübtedi Şerhi el-Hidâye Tercümesi

Komisyon çalışması tarzında yapılan bu tercüme 2017 yılında İstanbul'da *Hanefî Mezhebinde Temel Kaynak Bidayetu'l-Mübtedi Şerhi el-Hidâye Tercümesi* adı ile yayınlanmıştır. Tercümesi komisyon tarafından yapılan el-Hidâye şerhi olan Bidaye matbu haliyle parantez içinde verilmişti ancak bu tercümede metin ve şerhi beraber tercüme edilmiştir. Hidâye'de bulunan bazı kapalı ifadeler parantez içinde izahı yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Hidâye'nin metninde olana bazı kelimeleri açıklayıcı tarzda olması için farklı tercüme edilmiştir. Örneğin '*Kâle radiyallahu anh*' dediği yerlerde kendinden bahsettiği için '*Musannif der ki*' şeklinde tercüme etmişlerdir. '*Kâle meşâyihunâ*' cümlesi yerine '*hocalarımız*' ifadesini kullanmış çünkü burada musannif Mâveraünnehir âlimlerini kasteder. Hanefi mezhebi dışındaki mezheplere yapılan atıflarda tespit edilen bazı hatalar mezheplerin kaynak kitaplarında tespit edilmiş ve sahih olan görüşler kısmen beyan edilmiştir. İncelememiz sonucunda yedinci cildin 241. sayfasında el-Hidâye'nin 463. sayfasından bir pasajın eksik olup kitaba dâhil edilmediğini tespit ettik.⁴⁹

⁴⁸ Yaran, 'Hidâye Tercümeleri' sy. 117, s. 182-183.

⁴⁹ Hüsâmettin Vanlıoğlu-Abdullah Hiçdönmez-Fatih Kalender-Emin Ali Yüksel, **El-Hidaye Tercümesi I-IIIV**, Yasin Yayınevi, İstanbul 2017, c. 1, s. 6-7.

1.5.6.2. El-Hidâye'ye Yapılan Şerhler

Hanefî fıkıh literatüründe önemli bir müracaat kitabı olan Hidaye'nin tesir ettiği alanları coğrafi olarak ifade edecek olursak Maverâünnehir bölgesinden Buhara, Semerkant şehirlerinden başlayarak Bağdat, Şam, Halep, Anadolu'nun tamamıdır. Özellikle Osmanlı Devletinin yükselme döneminde hâkim olunan coğrafi bölgelerin her tarafında tanınmıştır. Bu eserin üzerine zamanın âlimlerince çeşitli şerhler ve haşiyeler yapılmıştır, Kâtip Çelebi Hidaye üzerine 60 kadar şerh yapıldığını ifade etmektedir. Birçok âlim el-Hidâye üzerine yaptıkları şerh ve haşiyelerden dolayı Hidaye şarihi olarak bilinmektedir, Bu şerh ve haşiyelerin bazıları müelliflerinin ilmi yetenek ve güçlerine göre daha çok tutulmuştur. Bunlardan meşhur olan bazılarının hakkında kısaca bilgi vermeye gayret ettik.⁵⁰

1.5.6.2.1. Haşiyetü'l-Hidâye

Celeleddin Ömer bin Muhammed bin Ömer (v. 691/1292) tarafından el-Hidâye'ye şerh olarak yazılmıştır. Hânefî fıkında dönemin saygın âlimlerinden olduğu ve Abdulaziz el-Buhârî'den ders aldığı bilinmektedir. el-Muğni adlı fıkıh usulüne dair eseri vardır. Dimeşk'te el-Hatunîyye ve el-İzziyye medreselerinde ders vermiştir.⁵¹

1.5.6.2.2. el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye

Kitabın yazarı Buhârî şarihlerinden Bedreddin el-Aynî'dir. Ayıntab'da (Gaziantep) 17 (veya 26) Ramazan 762 (21 Temmuz 1361) tarihinde doğdu. el-Hidâye'ye yapılmış en önemli şerhlerden biri olup en hacimli şerhi olan bu eser 817-850 (1414-1446) yılları arasında yılları arasında kaleme alınmıştır. Eserdeki kapalı ifadeleri açması, fikhî konuları derli toplu bir şekilde ele alması ve hadisleri incelemesi bakımından önemlidir. Dört mezhep imamının görüşlerinin anlaşılır bir dille açıklandığı bu şerhte özellikle ahkâm hadisleri geniş bir şekilde izah ve tahric edilmiştir. Başta el-Hidâye'nin müellifi ve şârihleri olmak üzere Hanefî ulemâsı ile

⁵⁰ Koca, 'Merğînânî' c. 29, s. 183; Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 357.

⁵¹ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', ss. 357-358.

diğer mezheplerin imam ve âlimlerini zaman zaman eleştiren Aynî kendi tercihlerini de belirtir.⁵²

1.5.6.2.3. el-Vikâye

Bu eserin tam adı Vikâyetü'r-Rivâye Min Mesâil'l-Hidâye'dir. Mahmud bin Ubeydullah bin Mahmud Tâcu's-Şeria el-Mahbubî (8/14. asır) tarafından yazılmıştır. Hanefî mezhebinde “mütûn-i Erbaâ” diye bilinen dört muteber kaynaktan biridir. Müellif Hanefî külliyyatında önemli bir eser olan Vikâye'yi el-Hidâye'den seçtiği bazı meseleleri ele alarak şerh etmiştir. Müellifin el-Kifâye isminde başka bir şerhinin de olduğu bilinmektedir. el-Mahbubî'nin torunu Ubeydullah bin Mesud bin Mahmud bin Ahmed bin Ubeydullah el-Mahbubi Sadru's-Şeria es-Sani, (v. 747/1347) Şerhu'l-Vikâye adıyla da bu eseri tekrardan şerhetmiştir. Osmanlı'nın ilk devrelerinde yetişen âlimlerden olan Alaâddîn Kara (v. 800/1397) el-Vikâye'yi şerhetmiştir. El-Vikye'nin cilt sayısından bahsedilmemekle birlikte elyazma olarak Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde 3675 A. 990 numarayla kayıtlıdır.⁵³

1.5.6.2.4. Mi'râcü'd-Dirâye

Kıvâmüddîn el-Kakî ed-Dârîri tarafından yazılan eserin tam adı; Mi'râcü'd-Dirâye ilâ şerhi'l-Hidâyedir. Ed-Dârîrî bu eserde diğer üç mezhep imamının görüşlerine de yer vermiştir. Yazımı beş sene süren bu kitap 21 Muharrem 745 (4 Haziran 1344) tarihinde tamamlanmıştır. Kahire'de ömrünü geçirip orada 749/1384 tarihinde vefat etmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde 3 cilt olarak elyazma halinde 3700 A.913 numarayla kayıtlıdır.⁵⁴

1.5.6.2.5. Gayetü'l-Beyan

Bu eser Kıvâmüddîn Emir Katib el-İtkâni (685/758-286/1357) tarafından yazılmıştır. Tam ismi Taşköprüzade'nin ifadelerine göre Gâyetü'l-Beyan ve Nâdiratü'l-Kur'an fî Ahiri'z-zaman'dır. Bu şerh yirmi altı yıllık bir çalışmadan sonra (747/1346) tamamlanmıştır. EI-İtkani, Hânefi mezhebinin en ileri âlimlerindendir. Şam'da uzun seneler ders verip sonra Mısır'a getmiştir. Daha sonra Bağdat'a gidip

⁵² Ali Osman Koçkuzu, 'Aynî Bedreddin', TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 1991, c. 4, s. 271; Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, s. 472; Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', ss. 359-360.

⁵³ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 358.

⁵⁴ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', ss. 358-359; Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, s. 472.

orada kadılık yapmıştır. Dahi âlim olduğu bilinmekle beraber muhaliflerine karşı aşırı taassubu olduğu rivayet edilmektedir. Eser Topkapı sarayı müzesi kütüphanesinde elyazma olarak 4 cilt halinde 3703 A. 917/1anumarayla kayıtlıdır.⁵⁵

1.5.6.2.6. el-Înâye

Hânefî fakiherinden olan Ekmeleddin Bâbertî er-Rumi (v. 786/1384) tarafından yazılan bu eser Anadolu'da çok meşhur olmuştur. Başta Siğnâkî'nin en-Nihâye adlı eseri olmak üzere çeşitli şerhlerden faydalanılarak sade bir dille kaleme alınmıştır. Dil, gramer ve fıkıh usulü yönünden tahlillerin yapıldığı, delillerin değerlendirildiği eserde yer yer diğer şerhler tenkit edilmiştir. Eserde diğer mezheplerin görüşlerine temas edildiği gibi Ebû Hanîfe ve talebelerinin ictihad ve delilleri değerlendirilirken sonraki Hanefî âlimlerin tercihlerine de yer verilmiştir. Sâdî Çelebi ve Muhammed b. İbrâhim ed-Dürûfî'ye ait iki hâşiyesi bulunan eserin çeşitli baskıları yapılmıştır.⁵⁶

1.5.6.2.7. Kitabu'l-Gâye

Mısır'da kadılık yapmış Şemsüddin Ebû'l-Abbâs Ahmed bin İbrahim bin Abdilgani es-Suruci (v. 710/1130) tarafından yazılmıştır. Es-Suruci'nin birçok fetva verdiği bilinmektedir. Kahire'de vefat ettikten sonra ve İmam Şafî'nin (v. 150/204) kabrinin yanına defnedilmiştir.⁵⁷

1.5.6.2.8. Kitâbu'n-Nihâye

Hüsamüddin el-Hüseyn bin Ali bin Haccac es-Sıgnakî (v. 738/1337) tarafından yazılmıştır. Hanefî fıkıh âlimi olup Bağdat'ta Meşhed-i Ebû Hanife'de hocalık yapmıştır. Daha sonra Şam'a gidip orada birçok öğrenci yetiştirmiş ve Haleb'de vefat etmiştir. Bu eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 3645 A. 924/1 numarayla elyazma olarak kayıtlıdır.⁵⁸

1.5.6.3 El-Hidâyenin Fıkıh Literatüründeki Yeri ve Üslubu

Telif edildiğinden beri medreselerde ders kitabı olarak okutulan el-Hidâye'nin büyük bir üne ulaşmasına elbette Merğînân'nin arap dili ve

⁵⁵ Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, s. 472; Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 359.

⁵⁶ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 359; Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, s. 472.

⁵⁷ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 358.

⁵⁸ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', s. 358; Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, s. 471.

edebiyatındaki yetkinliği ve dili kullanımındaki belâğat ve fesahatı etkili olmuştur.⁵⁹ Ancak bunun sadece dilsel açıdan bir başarıyla sınırlı olmadığını da ifade etmemiz gerekir. Merğînânî, Kudûrî'nin el-Muhtâsar adlı eseri ile Şeybânî'nin Câmi'us-Sâğîr eserlerini bir araya getirerek derlediği Bidâyetü'l-Mübtedî adlı eserinde İmam Ebû Hanîfe İmam Muhammed ve İmam Yusuf'un görüşlerini nakletmiş bunlara ilaveten İmam Şâfi ve İmam Mâlik'in de görüşlerini ve bu görüşlerin delillerini naklederek mezhepler arası mukarene yapmıştır. Bu yöntemi sayesinde İslam fıkıh tarihinde çok fazla ilgiye mazhar olmuştur.

Fatih Sultan Mehmet, medreselerin inşa edilmesine çok önem vermiş, bu medreselerin ders müfredatını bizzat yakından takip etmiş müfredatın içeriğini ve okutulacak kitapları belirlemiştir. Padişah, Vakfiye'de fıkıh derslerinde el-Hidâye'nin okutulması emretmiştir. Buradan mezun olan öğrencilerin de vezirlerin yaptırdıkları 'Hariç' denen medreselerde de yine el-Hidâye'nin okutulması bizzat Padişah tarafından emredilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde de Fatih medreselerine hoca olarak tayin edilen ve en tanınmış el-Hidâye karîlerinden biri olan Taşköprüzade, Padişahın emriyle beş yıllık olan eğitim süresince fıkıhta okutulmak üzere Merğînânî'nin el-Hidâye adlı eserini ders müfredatına koymuştur.⁶⁰

Merğînânî el-Hidâye'de kullandığı bazı tabirlerin kendisine has olduğu için bunların en çok kullanılanlarını zikretmede fayda vardır. Örneğin 'الكتاب/el-Kitâb' kelimesiyle Kudûrî'nin el-Muhtasar'ını kasteder. Bir meseleden bahsediyorsa bu konu hem el-Câmi'u's-Sâğîr hem de el-Muhtasar'da mevcutsa 'قال/kale' lafzıyla konuya başlar. Hadisleri delil olarak verdiğinde 'الحديث محمول على.../el-hadîs mahmûl alâ...' cümlesiyle muhaddislerin yorumunu, 'نحمله/nahmiluh' lafzıyla kendi yorumunu aktarmaktadır.—Konuyla ilgili daha önce aklî deliller belirtmişse 'لما بيّننا/li-mâ beyyennâ', âyetleri delil getirdiğinde 'لما تلونا/li-mâ televnâ', hadis rivayet ettiğinde 'لما روينا/li-mâ reveynâ' ve sahâbe sözlerini aktaradığında 'للاثر/li'l-eser' tabirlerini kullanmaktadır. Bazen de hem haber hem de eser aktarımı için 'لما روينا/li-mâ reveynâ' sözünü kullanmıştır. Aklî delilin sabit-olan hükmünü 'الفقه فيه كذا/el-Fıkh fihi kezâ' lafzıyla, o kişinin rivayetini 'عن فلان/an fûlân' lafzıyla, ilgili âlimin

⁵⁹ Kallek, 'el-Hidaye', c. 17, s. 472.

⁶⁰ Köse, 'Ferganah Bir Hukukçu Merğînânî...', ss. 353-354.

görüşünü nakladince ‘عند فلان/inde fülân’ lafzını kullanmaktadır.. Merğînânî, kendi görüşlerini belirtirken ‘قال عبد الضعيف/kale’l-abdü’d-daîf’ ifadesini kullanmıştır. Bir konu üzerinde ihtilaf edilmişse ‘قالوا/kalû’ lafzını, Buhara ve Semerkant civarındaki Mâverâünnehir ulemâsını ‘مشايخنا/meşâyihunâ’ lafzıyla ve Mâverâünnehir şehirlerini ‘فى ديارنا/fî diyârinâ’ lafzıyla da kastetmiştir.⁶¹

---

⁶¹ Kallek, ‘el-Hidaye’ *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 17, s. 473.

İKİNCİ BÖLÜM

EL-HİDÂYE’NİN İBADET BÖLÜMÜNDE İMÂM MÂLİK’E NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHLİLİ

Bu bölümde Merğînânî’nin el-Hidaye adlı eserinde İmam Mâlik’e (ra) ibadetlerle alakalı konulara yapmış olduğu atıflar tespit edilecek. Yapılan tespitlerden sonra her bir konu Mâlikî mezhep kaynaklarında tahkik edilerek varsa hatalar tespit edilecek. Başta Muvatta olmak üzere Mâlikî mezhep kitaplarından konunun tahlili yapılacaktır.

2.1. TAHÂRET

2.1.1. Abdestte Başın Mesh Edilmesi

"المفروض في مسح الرأس مقدار الناصية وهو ربع الرأس. لما روى المغيرة بن شعبة: "أن النبي صلى الله عليه وسلم أتى سباطة قوم فبال وتوضأ ومسح على ناصيته وخفيه." والكتاب مجمل فالتحق بيانا به وهو حجة على مالك في اشتراط الاستيعاب."

Başı mesh etmekte farz olan perçem yeri yani başın dörtte bir miktardır. el-Muğire bin Şûbe’nin rivayet ettiğine göre: *‘Peygamber (s.a.v) bir kavmin çöplüğüne vardığında küçük abdestini yaptıktan sonra abdest aldı. Başının perçemini ve mestleri üzerine mesh etti.*⁶² Bu konu Kur’an-ı Kerim’de mücmel olarak geldiğinden bu ayeti açıklayıcı nitelikte olmasından ötürü bu hadisi şerif delil olarak alınmıştır. Bu hadisi şerif İmâm Mâlik’in (r.a.) başın tamamı mesh edilmeli görüşü aleyhine delil niteliğindedir.⁶³

⁶² Ebü’l-Hüseyin Müslim bin el-Haccâc(v. 261/875), **el-Câmiu’s-Sahîh I-V**, Muhammed Fuad Abdulkaki(Thk.), Dâru İhyâu’l-Turâsu’l-Arabî, y.y., Beyrut, ‘Mesh’ 73/22-273(I-228).

⁶³ Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînanî (v.593/1197) , **el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî**, Talâl Yûsuf (Thk.) Dâru’l-İhyâi et-Turâs el-Arabî, Beyrut, t.y., c.1 , s. 15.

Mâlikî Mezhebinde;

Abdestte başın tamamı mesh edilmeli bu durum kadınlar ve erkekler için aynıdır. Mezhep bünyesinde abdestin ittifak edilen dört farzından biri başın tamamının mesh edilmesidir.⁶⁴ Merğînânî bu konuyu naklederken olduğu gibi aktarmış ve her hangi bir hata meydana gelmemiştir.

2.1.2. Cuma Günü Gusletmek

"وسن رسول الله صلى الله عليه وسلم الغسل للجمعة والعیدین وعرفة والإحرام." نص على السنية وقيل هذه الأربعة مستحبة. وقال مالك رحمه الله هو واجب لقوله عليه الصلاة والسلام: " من أتى الجمعة فليغتسل." فليغتسل.

Peygamber (s.a.v): ‘Cuma namazı, iki bayram arası, Arafat vakfesinde ve ihrama girerken gusül almanın sünnet olduğunu belirtmiştir.’ Bunların sünnet olduğunu açıkça belirtmiştir. Bunların müstehab olduğu da söylenmiştir. İmâm Mâlik (r.a.) ise ‘Kim cuma namazına gitmek isterse gusletsin.’ hadisinden cuma guslünün vacip olduğunu söylemiştir.⁶⁵

Mâlikî Mezhebinde;

Cuma günü gusül abdesti almak Mâlik’i mezhep âlimlerinin çoğunluğuna göre sünnet olduğu yönündedir. Ancak bazı âlimler gusül abdestinin mendûb bazıları da farz olduğu görüşündedir. Çünkü kişide gusül harici başka bir yolla giderilmeyecek koku varsa bu durumda gusletmesi vaciptir.⁶⁶ İmâm Mâlik (r.a) ve mezhebin cumhur âlimleri sünnet olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ Ancak Merğînânî bu

⁶⁴ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, Sahnûn (v. 240/854), **el-Müdevvene**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmîye, yy., 1994, c.1 , s. 124; Muhammed bin Ahmed bin ed-Dusûkî (v. 1230/ 1814), **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, Dâru’l-Fikr, yy., yt., c. 1, s. 8

⁶⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 20.

⁶⁶ ed-Dusûkî, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, c. 1, s. 384.

⁶⁷ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 463; Ebû Amr Yusuf bin Abdullah bin Muhammed bin Abdil’Ber bin Âsım en-Nemrî el-Kurtubî (v.463/1070), **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, Muhammed Muhammed Ehîd Velid Mâdik el- Morîtânî (Thk.), Mektebetül’Riyâd el-Hadîs, Riyad 1980, c. 1, s.153; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 17, s. 231; Ebû Muhammed Abdullah bin (Ebî Zeyd) Abdurrahman en-Nefzî el-Kîrevânî (v. 386/996), **en-Nevâdir ve ez-Ziyâdât Alâ Mâ Fî’l-Müdevvene Min Ğayriha Mine’l-Ümmehat**, Dâru’l-Ğarbi’l-İslamî, Beyrut 1999, c. 1, s. 463.

konuda hatalı bir aktarım yaparak İmâm Mâlik'in (r.a) cuma guslünü vacip kabul ettiğini bildirmiştir.

2.1.3. Abdestte Kullanılması Caiz Olan ve Caiz Olmayan Sular

2.1.3.1. Saf Temiz Olmayan Su

" وكل ماء وقعت فيها النجاسة لم يجز الوضوء به قليلا كانت النجاسة أو كثيرا " وقال مالك رحمه الله: يجوز ما لم يتغير أحد أوصافه لما روينا."

İçine az veya çok olsun necasetin karıştığı su ile abdest almak caiz değildir. İmâm Mâlik (r.a) rivayet ettiğimize göre; necaset, suyun sıfatlarından bir sıfatı değişmediği takdirde bu suyla abdest almak caizdir.⁶⁸

Mâlikî Mezhebinde;

Necaset hükmünde olan bir maddenin suya karışması sonucunda bu su ile abdest alıp alınmayacağı konusunda mezhep içi genel kabul gören görüş, suyun az veya çok olmasının hükmü değiştirmeyeceği ve her hâlükârda abdest alınacağıdır. Ancak suyun doğal halinde var olan sıfatlarında yani renk, koku ve tadında bir değişme meydana gelmemiş olması gerekir.⁶⁹ Merğînânî, İmâm Mâlik'in (r.a) vermiş olduğu hükmü aktarımında hata yapmamış mezhep kaynaklarında genel kabul gören hükmü olduğu gibi aktarmıştır.

2.1.3.2. Kullanılmış Su

" والماء المستعمل لا يجوز استعماله في طهارة الأحداث " خلافا لمالك رحمه الله هو يقول إن الطهور ما يطهر غيره مرة بعد أخرى كالقطوع."

⁶⁸ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 21.

⁶⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed bin Muhammed bin Abdirrahmân er-Ruaynî (v.954/1547), **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, Dâru'l-Fikr, 1992, yy, c. 1, ss. 70-76; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşt el-Kurtubî (v.520/1126), **el-Beyân ve et-Tahsîl**, Muhammed Hacî ve Diğerleri (Thk.), Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut 1988, c. 1, s.159; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 1, s. 43.

Su ‘mau’l-müstamel’ yani birden fazla abdest veya gusülde kullanılmışsa tekrardan aynı amaçlar için kullanmak caiz değildir. İmâm Mâlik bu konuda Hanefî mezhebinden farklı görüş belirterek suyun tekrar kullanılmasında bir sakınca görmemiştir. Bunu kesici aletlere kıyas ederek kesici aletlerde birden fazla kesim yapabildiği gibi suyun da birden fazla kere temizleyici olabileceğini ifade etmiştir.⁷⁰

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik’den (r.a) gelen rivayetlerde kullanılmış suyla abdest almak veya bu suyu sünnet olan bir durum için kullanmak caiz görülmemiştir. Ancak zaruret yani temiz suya ulaşmasının imkânsız olduğu durumda mekruh olmakla beraber cevaz verildiği aktarılmıştır.⁷¹ Ancak bu mesele mezhep içi ittifak edilen bir konu olmayıp farklı hükümlerinde sadır olduğunu görmekteyiz. Nitekim mekruh⁷² olduğunu bildiren âlimlerin yanı sıra kullanılmasında bir sakınca görmeyen⁷³ âlimlerin de olduğunu görmekteyiz. İmâm Mâlik’in (r.a) kullanılmış suyla abdest almaya cevaz vermediği, Merğînânî’nin el-Hidâye’de cevaz verilmiş gibi atıfta bulunmasının hatalı bir aktarım olduğu görülmektedir.

2.1.4. Derinin Tabaklanması

"كل إهاب دبغ فقد طهر وجازت الصلاة فيه والوضوء منه إلا جلد الخنزير والأدمي " لقوله عليه الصلاة والسلام " أيما إهاب دبغ فقد طهر " وهو بعمومه حجة على مالك رحمه الله في جلد الميتة ولا يعارض بالنهاي الوارد عن الإنتفاع من الميتة بإهاب وهو قوله عليه الصلاة والسلام " لا تنتفعوا من الميتة بإهاب " لأنه اسم لغير المدبوغ."

Tabaklanmış bütün deriler, -domuz ve insan derisi hariç- temiz olup üzerinde namaz kılmak ve ondan abdest almak caizdir. Peygamber (s.a.v): ‘Bütün deriler

⁷⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 22.

⁷¹ Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed bin İdrîs bin Abdîrrahmân el-Mısrî el-Karâfî (v. 684/1285), **ez-Zahîre**, Muhammed Ebu Hubza (Thk.), Dârul-Garb el-İslâmî, Beyrut 1994, c. 1, s. 174;

⁷² Ebu Muhammed Abdulvehhab bin Ali bin Nasr el-Se‘lebî, el- Kâdî Abdulvehhab (v. 422/ 1030), **el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî**, Ebî Uveysi Muhammed bû Hubze el-Hasanî el-Tatvânî (Thk.), Dârul’ Kutub el-İlmîye, y.y., 2004, c. 1, s. 25; er-Ruaynî, **Mevâhibu’l-Celîl fî Şerhi Muhtasaru Halîl**, c. 1, s. 41,66.

⁷³ ed-Dusûkî, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, c. 1, s. 43.

*tabaklanınca temizlenir*⁷⁴ diye buyurmuştur. Bu hadisin u‘mumu İmâm Mâlik’in (r.a) murdar olmuş hayvanın derisiyle ilgili görüşüne bir delildir. İmâm Mâlik’in rivayet ettiği ve kendi görüşüne delil olarak sunduğu *‘Murdar derisinden istifade etmeyiniz*⁷⁵ hadisine zıt düşmez çünkü hadiste varid olan deri kelimesi tabaklanmamış deriler için kullanılır.⁷⁶

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) hayvan derisinden yapılmış kaptan abdest almak ve üzerinde namaz kılmak caiz olmayacağını belirtmiştir.⁷⁷ Ancak mezhep içi bazı âlimler caiz olduğu görüşünü tercih etmiş ve bu görüş mezhepte⁷⁸ genel kabul gören görüş olmuştur. Bu durum Merğînânî tarafından aynı şekilde aktarılmıştır.

2.1.5. Hayız, Lohusa ve Cünüp Hallerde Kur’an-ı Kerim’i Okumak

" وليس للحائض والجنب والنفساء قراءة القرآن " لقوله صلى الله عليه وسلم " لا تقرأ الحائض ولا الجنب شيئا من القرآن " وهو حجة على مالك رحمه الله في الحائض "

Hayız veya lohusa olmuş kadın ya da cünüplü kişinin Kur’an-ı Kerim’i okuması yasaktır. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *‘Aybaşı olmuş kadın ve cünüp kişi Kur’an-ı Kerim’den bir şeyler okuyamaz.*⁷⁹ Bu hadis İmâm Mâlik’in (r.a) kadının aybaşı durumunda Kur’an’dan bir şeyler okuyabilir görüşüne karşı bir delildir.⁸⁰

Mâlikî Mezhebi;

⁷⁴ Ebû Abdîllah Muhammed el-Kazvînî İbni Mâce (v.273/887), **Sünen İbni Mâce I-II**, Muhammed Fuad Abdalbaki(Thk.), Daru İhyâu’l-Kutubu’l-Arabîye, y.y., t.y., ‘Tabaklanmış Ölü Derisi’ 25-3609 (II,1193).

⁷⁵ İbni Mâce, **Sünen İbni Mâce**, ‘Tabaklanmış Ölü Derisi’ 26-3613 (II,1194).

⁷⁶ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 23.

⁷⁷ İbn Abdil’Ber, **el-Kâfi fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 163; İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 2, s. 39, 356; er-Ru’aynî, **Mevâhibu’l-Celîl fî Şerhi Muhtasaru Halîl**, c. 1, s.101 ; ed-Dusûkî, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, c. 1, s. 56.

⁷⁸ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 1, s. 166.

⁷⁹ Ebû İsa Muhammed es-Sülemî et-Tirmizî (v. 279/892), **Sünenü’t-Tirmizî**, Ahmed Muhammed Şakir (Thk.), Şirketü Mektebetü ve Matbaa’ Mustafa el-Bâbî’el-Halebî, Mısır 1975, ‘Cünüb ve Hayız’ 131 (I, 236).

⁸⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 33.

Mâlikî mezhebine göre hayızlı kadının Kur'an'a dokunması ve ondan bir şeyler okuması caizdir. Ancak bazı âlimlere göre Kur'an'a dokunmadan okunabileceği ifade edilmiştir. Kadın aybaşından önce cünüp olmuşsa dokunması caiz olmaz. Ayrıca kadın öğrenci ise aybaşı sürecinde sorumlu olduğu şeyleri unutmaktan korkuyorsa okumasında sakınca yoktur diyen görüşler de vardır.⁸¹ İmâm Mâlik (r.a) ve mezhep içi genel kabul gören görüş hayız döneminde kadının Kur'an'ı okuyabileceği yönündedir. Bu konuda Mergînânî tarafından hatalı bir aktarım söz konusu değildir.

2.2. NAMAZ

2.2.1. Arafat'ta Öğlen ve İkinci Namazlardaki Kıraatlerin Sessiz

Okunması

"ويخفيها الإمام في الظهر والعصر وإن كان بعرفة. لقوله عليه الصلاة والسلام " صلاة النهار عجماء " أي ليست فيها قراءة مسموعة وفي عرفة خلاف مالك رحمه الله والحجة عليه ما رويناها. "

İmâm öğlen ve ikinci namazlarını Arafat'ta ise sessiz okur. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur; '*Gündüz namazları dilsizdir.*⁸² yani; Arafat'ta sesli okuma yoktur. Bu hadis İmâm Mâlik'in (r.a) Arafat'ta gündüz vakitlerinin namazlarında okunan ayetlerin sesli okunması gerektiği görüşünün aleyhine delil mahiyetindedir.⁸³

Mâlikî Mezhebinde;

Arafat'ta imam öğlen ve ikinci namazlarını sesli okumaz⁸⁴ bu İmâm Mâlik (r.a)'ten gelen iki görüşten biri olmakla beraber mezhep içi genel kabul bu yönde olmasına rağmen Mergînânî bu görüşü el-Hidâye'de zikretmemiştir. Sadece İmâm'ın

⁸¹ Halîl bin İshâk bin Mûsâ (v.776/1374), **Muhtasaru'l-Halîl**, Ahmet Cad (Thk.), Dâru'l-Hadîs Yayınları, Kahire, yt., c. 1, s.26 ; ed-Dusûkî , **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 1, s. 174; İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 1, s. 213; İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 1, s. 315; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasaru Halîl**, c.3, s. 49.

⁸² Ebû Bekr Abdürrezzâk bin Hemmâm bin Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (v. 211/826-27), **el-Musannef**, Habîbi'l-Rahman el-Azamî (Thk.), el-Mekbetü'l-İslâmî, Beyrut, 1403, 'Kıraat' 4199 (II, 492).

⁸³ el-Mergînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 45.

⁸⁴ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 249; Ebû Said bin el-Berâzei' (v. 372/982), **et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvene**, Muhammed el-Emîn Veled Muhammed Sâlim bin el-Şeyh (Thk.), Dâr el-Buhûs Lildirâsât el-İslâmîye ve İhyâ el-Turâs, Dubaî 2002, c. 1, s. 333; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 372.

Arafat'ta öğlen ve ikindi namazlarını sesli okuması gerektiğini beyan eden zayıf görüşünü aktararak hatalı bir beyanda bulunmuştur.⁸⁵

2.2.2. İftîât Tekbîrinin Lafzı

" فإن قال بدل التكبير الله أجل أو أعظم أو الرحمن أكبر أو لا إله إلا الله أو غيره من أسماء الله تعالى أجزأه عند أبي حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى. وقال مالك رحمه الله تعالى لا يجوز إلا بالأول لأنه هو المنقول والأصل فيه التوقيف"

‘Allah-u Ekber’ lafzı yerine ‘Allah-u Ecel’, ‘Allah-u A‘zam’, ‘Errahmân-u Ekber’ veya ‘La İlâhe İllâllâh lafızlarını kullanmak veya Allah’ın diğer isimlerini bunun yerine İmâm Ebû Hanîfe (r.a) ve İmâm Muhammed’e (r.a) göre caizdir. İmâm Mâlik (r.a) ilk lafızdan başkasını okumanın caiz olmadığını söylemiştir. Çünkü o nakille gelmiştir. Asıl olan ise onda vukuf etmek durmak gerekir⁸⁶

Mâlikî Mezhebinde;

Tekbîrde Allah’u Ekber lafzından başka ‘Allah’u A‘zam’, ‘Allah’u Ecel’ gibi lafızların kullanılması caiz değildir. Nitekim Peygamber (s.a.v)’in ‘*Beni namaz kılariken nasıl görüyorsanız sizde öyle namaz kılın.*’⁸⁷ Şeklindeki hadisine binaen bu hüküm verilmiş ve Peygamber (s.a.v) namaz kıldığında iftîât tekbîriyle namaza başladığı bilinmekredir. Ancak İmâm Mâlik (ra), kişi gerek Arapçayı bilmemesinden ve gerek telaffuzda sıkıntı çekiyor olmasından kaynaklı bir problem yaşıyorsa, kendi dilinde aynı manaya gelen lafzı veya telaffuzda sıkıntı çekmediği lafzı kullanmasında bir sorun olmadığını belirtmiştir.⁸⁸ Merğînânî bu konuyu aktarırken hatalı bir aktarım meydana gelmemiştir ve İmâm Mâlik (r.a)’ın vermiş olduğu hüküm olduğu gibi aktarılmıştır.

2.2.3. Namazda Ellerin Bağlanma Şekli

⁸⁵ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 256.

⁸⁶ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 48.

⁸⁷ Ebû Abdillâh Muhammed el-Buhârî (v. 256/870), **el-Câmiu’s-Sahîh I-IX**, Muhammed Zehîr bin Nâsiri’l-Nâsir (Thk.), Daru Tûku’l-Necât, y.y., 2001, ‘Namaz’ 6329 (IIIV, 72).

⁸⁸ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 161; ed-Dusûkî, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, c. 1, s. 233; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 2, s. 172.

" ويعتمد بيده اليمنى على اليسرى تحت السرة. لقوله عليه الصلاة والسلام " إن من السنة وضع اليمين على الشمال تحت السرة. " وهو حجة على مالك رحمه الله تعالى في الإرسال."

Göbek altında sağ el sol elin üstünde bağlanır. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *'Sünnet olan sağ el sol elin üstüne göbek altında bağlamaktır.'*⁸⁹ Bu hadis İmâm Mâlik'in (r.a) eller namazda bağlanmaz görüşünün aleyhine delildir.⁹⁰

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) farz namazda ellerin bağlanması hakkında bir nas bilmediğini ve bağlanmasının da mekruh olduğunu belirtmiştir. Ancak nafile namazda kıyamın çok uzaması durumunda sorun olmayacağını belirtmiştir.⁹¹ Mezhep âlimleri de bu konuda aynı görüş beyan etmiştir.⁹² İmâm Mâlik'e (r.a) atfedilen ancak zayıf bir görüş olan ellerin bağlanması sünnettir hükmü mezhep içinde ihtilafli görüşlerinde olduğu göstermektedir.⁹³ Merğînânî'nin bu konuyu aktarırken İmâm Mâlik'in (r.a) beyan ettiği ve mezhebin genel kabul gördüğü görüşü aktarmıştır.

2.2.4. Namazda Fâtiha'nın Okunması

"يقرأ فاتحة الكتاب وسورة أو ثلاث آيات من أي سورة شاء فقرأ الفاتحة لا تتعين ركنا عندنا وكذا ضم السورة إليها خلافاً لمالك رحمه الله تعالى فيهما له قوله عليه الصلاة والسلام " لا صلاة إلا بفاتحة الكتاب وسورة معها". ولنا قوله تعالى: "فَأَقْرَأُوا مَا تَنبَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ" والزيادة عليه بخبر الواحد لا تجوز.

Fâtiha'yla beraber bir sûre veya herhangi bir sûreden en az üç ayet okunur. Bizde (Hanefî mezhebinde) namazda Fâtiha okumak ve onunla beraber bir sûre okumak namazın rükünlerinden değildir. Ancak İmâm Mâlik (r.a) bu konuda bize muhalefet etmiş ve her ikisinin okunmasını namazın rüknü olarak görmüştür. İmâm Mâlik (r.a) bu görüşüne dayanak olarak Peygamberin şu Hadisini delil göstermiştir:

⁸⁹ Ebû Davûd Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî (v. 275/889), **es-Sünen**, Muhammed Muhyîddîn Abdulhamîd (Thk.), el-Mektebetü'l-Asriye, Beyrut, t.y., 'Namaz' 756 (I, 201).

⁹⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 49.

⁹¹ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 169.

⁹² İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 18, s. 71; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 1, s. 250.

⁹³ Muhammed bin Yusuf el-Muvâk (v. 897/1491), **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, yy., 1994, c. 2, s. 240.

'Namazda Fâtiha ve beraberinde başka bir sûre okumadan namaz olmaz.'⁹⁴ Biz de 'Kur'an'dan size kolay olanını okuyun.'⁹⁵ Ayetini delil getirip Haber vahidin ayete ziyade edilmesi caiz değildir.⁹⁶

Mâlikî Mezhebinde;

Farz namazlarda Fâtiha suresi okunmadığı takdirde İmâm Mâlik'e (r.a) göre namazın iade edilmesi gerekmektedir. Nitekim Fâtiha'sız kılınan namazın geçersiz olduğunu belirtmiştir.⁹⁷ Mezhebin cumhur ulemasına göre genel kabulde namazın Fâtiha'sız kılınamayacağı yönündedir.⁹⁸ Merğînânî de Mâlikî mezhebine atıf yaparken bu şekilde bir aktarımda bulunmuştur ve hata meydana gelmemiştir.

2.2.5. İmamın Veleddâlin Demesinden Sonra Âmin Denmesi

" وإِذَا قَالَ الْإِمَامُ وَلَا الضَّالِّينَ قُولُوا آمَنَ وَيَقُولُهَا الْمُؤْتَمِّمُ " لقوله عليه الصلاة والسلام " إِذَا آمَنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا " وَلَا مَتَمَسَّكَ لِمَالِكٍ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ "و إِذَا قَالَ الْإِمَامُ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمَنَ".

İmam Fâtiha okurken 'Veleddâllîn' dediğinde me'mûn imamla beraber 'Âmin' demelidir. Buna delil olarak Peygamber (s.a.v)'in 'İmam 'Âmin' derse sizde 'Âmin' söyleyin.'⁹⁹ Hadisini gösterebiliriz. Ancak İmâm Mâlik'e (r.a) göre 'İmam 'Veleddâllîn' derse siz 'Âmin' söyleyin' hadisine binaen imamın 'Âmin' demesinin doğru değildir. Çünkü hadiste imamın 'Veleddâllînden' sonra 'Âmin' demesini gerektiren bir lafız yoktur.¹⁰⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Cemaatle kılınan namazdan imam Fâtiha suresini okuduktan sonra 'Âmin' demez ancak cemaat diyebilir. Bu İmâm Mâlik'in (r.a) sahih görüşüdür.¹⁰¹ Mezhep

⁹⁴ Buhârî, 'Kıraat' 756 (I, 151).

⁹⁵ **Kur'an-ı Kerim**, Müzemmil 73/20.

⁹⁶ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 50.

⁹⁷ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 164.

⁹⁸ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 2, s. 246; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl**, c. 1, s. 518; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 1, s. 238.

⁹⁹ el-Buhârî, 'İmamın Sesli Amin Demesi' 780 (I, 156).

¹⁰⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 50.

¹⁰¹ Sahnûn **el-Müdevvene**, c. 1, s. 167.

imamların cumhuri da aykırı görüş beyan etmemişlerdir.¹⁰² Merğînânî bu konuyu aktarırken hatalı bir bilgi meydana gelmemiştir.

2.2.6. Namazda Oturma Şekli

" وجلس في الأخيرة كما جلس في الأولى " لما روينا من حديث وائل وعائشة رضي الله عنهما ولأنها أشق على البدن فكان أولى من التورك الذي يميل إليه مالك رحمه الله والذي يرويه أنه عليه الصلاة والسلام قد متوركا ضعفه الطحاوي رحمه الله أو يحمل على حالة الكبر "

‘Namazın son oturuş ilk oturuşu gibidir.’ Hz. Âyşe (r.a) ve Vâil’den gelen rivayet bu doğrultudadır. Çünkü fiziki açıdan böyle oturmak daha zordur. Zor olduğu için İmâm Mâlik’in (r.a) kabul ettiği teverruk/sol kalçası üzerine oturmaktan daha sevaptır. Ancak İmâm Tahâvî Peygamber (s.a.v) *‘atfedilen sol kalça üzerine oturma rivayetinin zayıf olduğunu veya Peygamber’in yaşlılık döneminde böyle oturduğunu ifade etmiştir’*.¹⁰³¹⁰⁴

Mâlikî Mezhebinde;

Namazda iki secde arasında oturuşta sağ ayağın dik tutulması sol ayağında bükülmesi/يثنى şeklinde kılınan namaz daha efaldır. Bu İmâm Mâlikîn (r.a) sahih görüşüdür.¹⁰⁵ Mezhep imamları aynı görüşte olup cumhur çoğunluk imama tabi olmaktadır. Her iki ayağın üst kısmının yere değecek şekilde oturulması/يقع köpeğin oturma şekline benzediği için insana yakışır bir pozisyon olmadığından men edilmiştir.¹⁰⁶ Merğînânî bu konuyu aktarırken mezhep nezdinde kabul olanı aktarmış ve bir hata meydana gelmemiştir.

¹⁰² Ebû Muhammed Abdullah bin Ebî Zeyd el-Keyrevânî (v.386/996), **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, Darul’ Fikr, t.y, y.y., c. 1, s. 26; İbni Rüşdi’l-Hefid (v.595/1198), **Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid**, Dâru’l-Hadîs, Kahire 2004, c. 1, s. 156; ed-Dusûkî, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, c. 1, s. 248; Ebû Said bin el-Berâzei’, **et-Tehzîb fi İhtisârî’l-Müdevvene**, c. 1, s. 240.

¹⁰³ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 53.

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, ‘Namaz’ 963 (I, 252).

¹⁰⁵ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 168.

¹⁰⁶ İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 1, s. 257; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 2, s. 262; er-Ru’aynî, **Mevâhibu’l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl**, c.1, s. 550; İbni Rüşdi’l-Hefid, **Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid**, c. 1, s. 149.

2.2.7. Vitir Namazının Kılınış Şekli

"الوتر ثلاث ركعات لا يفصل بينهما بسلام " لما روت عائشة رضي الله عنها أن النبي عليه الصلاة والسلام " كان يوتر بثلاث. " وفي قول يوتر بتسليمتين وهو قول مالك رحمه الله تعالى. "

Vitir namazı üç rekâttır onların aralarında selam verilmez ‘yani iki rekâttan sonra selam verilip bir rekât kılınmaz’. Nitekim Hz. Aişe (r.a) Peygamber’in (s.a.v) ‘*Vitir namazını üç rekât kıldığını belirtmiştir.*¹⁰⁷ İmâm Mâlik (r.a) ise Vitir namazının iki selam ile yani iki rekâttan sonra selam verilip bir rekât kılınması görüşündedir.¹⁰⁸

Mâlikî Mezhebinde;

Vitir namazı tek sayılı olmalı ve onun öncesinde çift sayılı bir vitir namazı kılınmış olması gerekir bu İmâm Mâlik’in (r.a) görüşüdür.¹⁰⁹ Mezhep imamlarının genel kabulü de iki rekât kıldıktan sonra selam verip tek rekât kılınması yönündedir.¹¹⁰ Merğînânî *el-Hidâye*’de durumu bu şekilde aktarmış mezhebin genel kabulünün bu yönde olduğunu belirtmiştir.

2.2.8. Namazda Kıraatin Hükümü

"القراءة في الفرض واجبة في الركعتين. وقال مالك رحمه الله في ثلاث ركعات إقامة للأكثر مقام الكل تيسيرا. "

Farz olan namazlarda ilk iki rekâtta kıraat (Kur’an’dan ayetler) vaciptir. Ancak İmâm Mâlik (r.a) namazın tamamında kıraat vaciptir hükmüne binaen çoğunluğu tamamı hükmünde gördüğü için kolaylık olması amacıyla ilk üç rekâtta kıraatin vacip olduğunu belirtmiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ Ebû Abdirrâhman Ahmed en-Nesâî (v. 303/915), **es-Sünen I-VIII**, Abdulfettah Ebû Ğudde (Thk.), Mektebetü’l-Metbûâtü’l-İslâmiye, Haleb 1986, 1699 (III, 235).

¹⁰⁸ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 66.

¹⁰⁹ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 212.

¹¹⁰ İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 1, s. 452; İbni Rüştî’l-Hefîd, **Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid**, c. 1, s. 211; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 2, s. 240.

¹¹¹ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 67.

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a.) farz namazların ilk iki rekâtinde kıraatin (Kur'an'dan kısa bir sure, uzun bir ayet veya birkaç kısa ayet) okumasının sünnet olduğunu belirtmiştir. Kişi Fatiha'yı okuduktan sonra kıraati unutursa bu durumda sehiv secdesi yapması gerektiğini belirtmiştir. İade yapmasına gerek yoktur. Çünkü kıraat vacip değil sünnettir.¹¹² Mezhep ulehasının genel kabulü de ilk iki rekâtta sünnet olduğu yönündedir.¹¹³ Bazı mezhep imamları Fâtiha'dan sonra birkaç âyet veya sûre okumanın vacip olmadığını belirtmiştir.¹¹⁴ Ancak kıraatin en az üç rekâtta vacip olduğuna dair bir bilgiye ulaşamadık. Merğînânî bu konuyu aktarırken mezhep uleması tarafından genel kabul görmüş hükmün aksi bir durumu onlara atfederek hatalı bir hükmün meydana gelmesine sebep olmuştur.

2.2.9. Kâbe'de Namaz Kılmak

"الصلاة في الكعبة جائزة فرضها ونفلها " خلافا لمالك في الفرض رحمه الله ."

Kâbe'nin içinde farz veya nafil olsun bütün namazları kılmak caizdir. Bunda İmâm Mâlik ihtilaf etmiştir. Farz namazı Kâbe'de kılmanın caiz olmadığını söyler.¹¹⁵

Mâlikî Mezhebinde;

Kâbe'nin içinde farz namazları kılmak İmâm Mâlik'e göre caiz değildir. Mezhep içi genel kabul bu yöndedir.¹¹⁶ Merğînânî nu konuyu aktarırken bir hata meydana gelmemiştir.

¹¹² Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 164.

¹¹³ Ebî Zeyd el-Keyrevânî, **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, c. 1, s. 32; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfi fi Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 202; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 1, s. 311; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl**, c.1, s. 518.

¹¹⁴ Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddîmât el-Mumehhidât**, c. 1, s. 183; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 2, s. 183.

¹¹⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 93.

¹¹⁶ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 183; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 2, s. 115; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl li Muhtasari Halîl**, c. 2, s. 203; er -Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl**, c. 1, s. 513.

2.3. ORUÇ

2.3.1. Nafile Oruçta Niyet

" قول عليه الصلاة والسلام " لا صيام لمن لم ينع الصيام من الليل " والنفل كله يجوز بنية قبل الزوال " خلافا لمالك رحمه الله فإنه يتمسك بإطلاق ما روينا. "

Peygamber'in (s.a.v) '*Oruca geceden niyet getirmeyenin orucu yoktur*'¹¹⁷ diye buyurmuştur. Nafile oruçların hepsi için zeval vaktinden önce niyet getirmek caizdir. Bu durum İmâm Mâlik'in (r.a) görüşüne muhalif bir görüştür. Nitekim o bizim rivayet ettiğimiz hadisin mutlak mana ifade ettiğini belirtmiştir.¹¹⁸

Mâlikî Mezhebinde;

Kişi tutacağı bütün oruçların niyetini zeval vaktinden önce getirmelidir nafile oruçlar da buna dâhildir. Aksi halde orucu geçersiz sayılmış olur.¹¹⁹ Mezhep içi kabul edilen hüküm bu şekildedir ve Merğînânî de bu şekilde bir aktarımda bulunmuştur.

2.3.2. Oruçluyken Unutarak Yeme-İçmenin Hükümü

" وإذا أكل الصائم أو شرب أو جامع نهرا ناسيا لم يفطر " والقياس أن يفطر وهو قول مالك رحمه الله لوجود ما يضاد الصوم فصار كالكلام ناسيا في الصلاة ووجه الاستحسان قوله عليه الصلاة والسلام "الذي أكل وشرب ناسيا تم على صومك وإنما أطعمك الله وسقاك. "

Kişi oruçlu olduğu halde unutarak yer-içer veyahut cinsel münasebette bulunursa orucu bozulmaz. Kıyasa göre orucun bozulmasını gerektiren bir durumdur ve bu İmâm Mâlik'in (r.a) görüşüdür. Çünkü bu haller oruca zıt durumlardır bunu da namaza kıyas edersek namazda kişi unutarak konuşsa namazı bozulmuş olur. İstihsan gereği bozulmuş olmaz. Peygamber (s.a.v): '*Oruçlu bir kişi unutarak yer ve içerse;*

¹¹⁷ İbn Mâce, 'Oruç' 26- 1700 (I, 542).

¹¹⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 117.

¹¹⁹ İbni Rüştî'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 2, s. 56; İbn Abdil'Ber, *el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 1, s. 335; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 2, s. 485.

orucunu tamamladı çünkü bunu sana Allah yedirmiş ve içirmiştir¹²⁰ diye buyurmuştur.¹²¹

Mâlikî Mezhebinde;

Oruçlu kişi unutarak yer-içer veya cinsel münasebette bulunursa orucu bozulmuş olur ve bu oruç için gerekli olan sadece kaza orucu tutmasıdır.¹²² Ancak İmâm Mâlik'ten (r.a) gelen başka rivayete göre unutarak cinsel münasebette bulunursa kazayla beraber kefaret gerekir demiştir.¹²³ Mezhebin cumhur uleması bu durumda sadece kazanın gerekli olduğunu kefaretin gerekli olmadığını belirtmiştir. Merğînânî Mâlikî mezhebine atıfta bulunurken mezhebin genel kabul gördüğü şekilde aktarmış nitekim hatalı bir aktarımın meydana gelmemiştir.

2.3.3. Orucun Kefareti

"والكفارة مثل كفارة الظهار" لما روينا ولحديث الأعرابي "... الترتيب على مالك في نفي التتابع للنص عليه"

Orucun kefareti zıhârın kefareti gibidir. Nitekim Bedevî hadisinde rivayet edildiği gibidir¹²⁴...İmâm Mâlik (r.a)'a göre bu durumda orucu peş peşe tutmak zorunlu değildir. Kefaret orucunu kişi isterse aralıklarla tutabilir.¹²⁵

Mâlikî Mezhebinde;

Orucun kefaretinde Mâlikî mezhebinde sıraya yani önce köle azat etmek yoksa iki ay peş peşe oruç tutsun bunu da yapamazsa altmış fakiri doyurma seçeneklerinden kişi kendisi için hangisi daha uygunsa ondan başlayabilir. Ancak oruç kefaretinin tutacaksa peş peşe tutması gerekir bir kısmını tutup bir kısmını da

¹²⁰ Ebû Abdîllah Muhammed el-Buhârî, 'Oruç' 6669 (VIII, 136).

¹²¹ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 120.

¹²² Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 277; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 65; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 3, s. 350.

¹²³ İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s.341 .

¹²⁴ Ebû'l-Hüseyin Müslim bin el-Haccâc (v.261/875), **el-Câmiu's-Sahîh I-V**, Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Thk.), Daru İhyâu el-Turâsu'l-Arabî, Beyrut, y.t., 'Oruç' 81/14-1111 (II,781).

¹²⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 122.

daha sonra tutma durumu söz konusu olamaz çünkü peş peşe tutmak vaciptir.¹²⁶ Ancak Merğînânî Mâlikî mezhebine atıfta bulunurken mezhebin peş peşe tutmayı zaruri görmediğini belirtmesiyle hatalı bir atfın meydana gelmesine sebep olmuştur.

2.3.4. Ramazan Ayında Delirmek

" ومن جن في رمضان كله لم يقضه. خلافا لمالك رحمه الله هو يعتبره بالإغماء. ولنا أن المسقط هو الحرج والإغماء لا يستوعب الشهر عادة فلا حرج والجنون يستوعبه فيتحقق الحرج "

Kişi Ramazan ayının tamamını delirmiş bir şekilde geçirmiş olursa orucunu kaza etmesi gerekmez. İmâm Mâlik (r.a) delirmeyide bayılmaya kıyas ederek farklı bir görüş belirtmiştir. Bize göre hükmün sakıt olabilmesi için ortada bir zorluğun olması gerekir. Baygınlık bir ay sürmez bu durumda tutulmayan oruçların kaza edilmesinde de bir zorluk olmaz. Delirmek uzun süren bir sıkıntı durumu olduğundan orucu kaza etmesi gerekmez.¹²⁷

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) Ramazan ayını delirmiş bir şekilde geçiren kişinin hükmü bayılmış kişinin ve hâyızlı kişinin hükmüyle aynı olduğunu geçici bir durum olduğundan kaza etmesi gerektiğini belirtmiştir.¹²⁸ Kazanın gerekli olduğunu İmâm Mâlik’le beraber mezhebin cumhur uleması kabul etmektedir ancak baygınlık ve özellikle delirme durumunda kişinin üzerinden mükellefiyet kalkacağından o süreçte kendisi oruçla mükellef olamaz.¹²⁹ Bu durumda da daha sonra kaza etmesinin gerekmediğini savunanlar da mezhep içinde mevcuttur. Merğînânî’de durumu bu şekilde aktarmıştır ve hata meydana gelmemiştir.

2.4. ZEKÂT

¹²⁶ el-Kâdî Ebû Muhammed Abdulvehhab bin Nasrî'l-Bağdadî (v. 422/1030), **el-İsrâf Alâ Nüketi Mesâilî'l Hilâf**, el-Habîb bin Tâhir (Thk.), Dâru İbni Hazm, y.y., 1999., c.1, s.434; el-Karâfî , **ez-Zahîre**, c.2, s. 526;

¹²⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 125.

¹²⁸ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 277; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 1, s. 522; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 330;

¹²⁹ İbni Rüşdî'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s.61.

2.4.1. Zekâtla Kölenin Azad Edilmesi

"ولا بينى بها مسجد ولا يكفن بها ميت " لانعدام التملك وهو الركن " ولا يقضى بها دين ميت " لأن قضاء دين الغير لا يقتضى التملك منه لا سيما من الميت " ولا تشتري بها رقبة تعتق " خلافا لمالك حيث ذهب إليه في تأويل قوله تعالى: 'وَفِي الرِّقَابِ' "

Cami yaptırmak ve ölüye kefen almak zekât parasıyla yapılmaz. Bu durumlarda mülkiyet gibi bir durum söz konusu değildir. Zekâtta olması gereken rükünlerden biri mülk edinmedir bu durumlarda da mülk edinme söz konusu değildir. Aynı şekilde ölünün borcu da zekâtla ödenmez ve köleyi zekâtla satın alıp azat etmek olmaz. İmâm Mâlik (r.a) ise 'Kölelikte olan...' ¹³⁰ Ayeti kerimenin ifadesini daha kapsamlı ele aldığı için zekâtla köle satın alınıp azat edilmesinin caiz olduğunu belirtmiştir. ¹³¹

Mâlikî Mezhebinde;

Kişi kendi malının zekâtından azat etmek üzere köle satın alması caizdir. İmam Mâlik (r.a) bu şekilde içtihat etmiştir ¹³². Mezhep uleması bu konuda cevaz vermiştir. ¹³³ Merğînânî, *el-Hidâye*'de aynı şekilde aktarım yapmış ve mezhebe hatalı bir isnat meydana gelmemiştir.

2.5. HAC

2.5.1. İhramda Koku

"ومس طيبا إن كان له " وعن محمد رحمه الله أنه يكره إذا تطيب بما تبقى عينه بعد الإحرام وهو قول مالك رحمه الله لأنه منتفع بالطيب بعد الإحرام."

İhramdan saçını kesmiş veya kısaltmış olarak çıkan kişiden ihram yasakları kalkmış olur. Ancak karısına/kadınlara yakınlaşması yasaktır. Bu yasağa ek olarak

¹³⁰ Kur'an-ı Kerim, et-Tevbe 9/60.

¹³¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 111.

¹³² Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 1, s. 345.

¹³³ İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 2, s. 420; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 3, s. 147; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, *et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl*, c. 3, s. 231; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 1, s. 496.

İmâm Mâlik (r.a) kişinin güzel koku sürünmesinin de yasak olduğunu nitekim bu durumun kişiyi cinsel arzulara sürüklediğini belirtmiştir. Bizim delilimiz ise Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: ‘ *İhramda kadına yaklaşmaktan başka her şey helaldir.*’¹³⁴ Nitekim hadis kıyastan evveldir.¹³⁵

" وقد حل له كل شيء إلا النساء " وقال مالك رحمه الله وإلا الطيب أيضا لأنه من دواعي الجماع ولنا قوله عليه الصلاة والسلام " فيه حل له كل شيء إلا النساء " وهو مقدم على القياس "

İhramlı kişiye karısına yaklaşması dışında herşey helaldir. İmâm Mâlik (r.a) buna ilaveten koku sürünmesinde helal olmadığını çünkü kişiyi cimaya sevk eden bir durum olduğunu belirtmiştir. Biz ise Peygamber’in (s.a.v) ‘ *ihramda kadından başka herşey helaldir* ’ hadisinin kıyastan önce geldiğini kabul ediyoruz.¹³⁶

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) ve mezhep âlimlerin ittifakı üzerine ihramlı kişinin karısıyla beraber olmasının yanı sıra koku sürünmesi haramdır. Ancak kişi ihrama girmeden önce sürmüş olduğu kokusu hala üzerinde varsa mekruh olur ve gidermeye çalışmalıdır. Bu durumdan dolayı fidye gerekmez.¹³⁷ Mâlikî mezhebinin cumhur uleması bu yönde bir hüküm vermiştir. Merğînânî de bu şekilde aktarmıştır.

2.5.2. İhramlı Kişinin Çadırın Altında Gölgelemesi

" لا بأس بأن يستظل بالبيت والمحمل " وقال مالك رحمه الله يكره أن يستظل بالفسطاط وما أشبه ذلك لأنه يشبه تغطية الرأس. "

¹³⁴ en-Nesâî, **es-Sünen**, ‘Hac’, 3084 (V, 277).

¹³⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 145.

¹³⁶ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 134.

¹³⁷ el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn fi el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 1, s. 83; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 425; İbni Rüşdi’l-Hefîd, **Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid**, c. 2, s. 93; er-Ru’aynî, **Mevâhibu’l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 89; ed-Dusûkî, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, c. 2, s. 36; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 342.

Kişinin ihramlıyken duvarın veya tahtirevanın gölgesinde gölgelenmesinde bir beis yoktur. Ancak çadır türü şeylerin altında gölgelenmek İmâm Mâlik'e (r.a) göre mekruhtur çünkü bu durumu baş örtmeye benzer.¹³⁸

Mâlikî Mezhebinde;

Erkeğin ihramı başının tamamı, kadının ki ise elleri ve yüzüdür. Bu durumda ihramlı kişinin yüzünü ve ellerini herhangi bir şeyle kapatması caiz değildir. Çadır, şapka ve peçe gibi yüzü kapatan şeyler hükmündedir. Bu durumda ihramlı kişinin çadıra girip orada kalması mekruh olur.¹³⁹ Bazı âlimler kadının ihramlıyken çadıra girmesinde bir sorun görmemiştir. Çünkü başını örtmesi bazı durumlarda gerekebilir.¹⁴⁰ Hiçbir sorun veya mazeret olmasa da ihramlı kişinin çadıra girmesini caiz gören âlimlerde vardır.¹⁴¹ Mergînânî, cumhurun içtiihadını hatasız bir şekilde aktarmıştır.

2.5.3. Kudûm Tavafı

" طواف القدوم يسمى طواف التحية " وهو سنة وليس بواجب " وقال مالك رحمه الله إنه واجب لقوله عليه الصلاة والسلام " من أتى البيت فليحيه بالطواف " .

Tavâf-ı Kudûm'a¹⁴² 'tavâf-ı tahiyye'de' denir. Sünnettir vacip değildir. Peygamber'in (s.a.v) '*Kim Kâbe'ye gelirse onu tavaf ile selamlasın*'¹⁴³ hadisine binaen İmâm Mâlik (r.a) bu tür tavafın vacip olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) ve mezhep âlimlerine göre Kudûm tavafı vaciptir.¹⁴⁵ Bu konuyla alakalı mezhep içi bir ihtilafa tahkiklerimiz sonucunda ulaşamadık.

¹³⁸ el-Mergînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 136.

¹³⁹ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 305; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 455; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 49;

¹⁴⁰ İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 4, s. 28;

¹⁴¹ ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 56.

¹⁴² Salim Öğüt, '**Tavaf**', TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, ss. 178-180, 178.

¹⁴³ Nesâî, 'Tavaf' 2939 (IV, 228).

¹⁴⁴ el-Mergînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 139.

Merğînânî konuyu aktarırken mezhep kaynaklarında olduğu gibi aktarmış nitekim bir hata meydana gelmemiştir.

2.5.4. Arafat'ta Hutbe

" وإذا زالت الشمس يصلي الإمام بالناس الظهر والعصر فيبتديء بالخطبة فيخطب. خطبتين يفصل بينهما بجلسة كما في الجمعة هكذا فعله رسول الله عليه الصلاة. وقال مالك رحمه الله يخطب بعد الصلاة لأنها خطبة وعظ وتذكير فأشبهه خطبة العيد."

Arafat'ta öğlen ve ikinci namazlarını güneş tepeden sağa doğru hareket etmeye başlayınca imam cem ettirerek cemaate kıldırır. Bu namazlardan önce hutbe verir. Cuma hutbesinde olduğu gibi iki oturuş ile gerçekleştirir. Zira Peygamber (s.a.v) böyle yapmıştır. Ancak İmâm Mâlik bu konuda hutbenin namazdan sonra verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu hutbenin nasihat ve öğüt içermesinden dolayı bayram namazı hutbesi gibidir oda namazdan sonra verilir.¹⁴⁶

Mâlikî Mezhebinde;

Mezhep uleması Arafat'ta imamın hutbenin namazdan önce mi sonra mı okunması gerektiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Nitekim İmâm Mâlik imam hutbesini bitirip minbere oturduktan sonra müezzin ezan okur demiştir.¹⁴⁷ Bazı mezhep uleması da İmâm Mâlik gibi hüküm belirtmiş ve imamın önce hutbeyi hacıların hacı ile ilgili bilmeleri gerekli konularda bilgilendirdikten sonra öğlen ve ikinci namazlarını öğlen vaktinin başlarında birleştirerek kıldırması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁸ Bazı mezhep uleması da bu durum imamın isteğine bağlı bir durum olduğunu ister namazdan önce ister namazdan sonra hutbeyi verebileceğini belirtmiştir.¹⁴⁹ Merğînânî bu durumu aktarırken hatalı bir aktarımda bulunmuştur. Nitekim genel kanaat hutbenin namazdan önce okunması gerektiği yönünde olmasına rağmen hutbenin namazdan sonra okutulması gerektiğini belirtmiştir.

¹⁴⁵ İbn Abdil'Ber, *el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 1, s. 360; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 3, s. 237; er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Hafîl*, c. 3, s. 10; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 2, s. 21.

¹⁴⁶ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, ss. 141-142.

¹⁴⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 1, s. 249.

¹⁴⁸ İbn Abdil'Ber, *el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 1, ss. 371-416; İbni Rüştî'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 2, s. 112.

¹⁴⁹ ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 2, s. 44.

2.5.5. Telbiye'nin Son Vakti

"ويلبي في موقفه ساعة بعد ساعة " وقال مالك رحمه الله يقطع التلبية كما يقف بعرفة لأن الإجابة باللسان قبل الاشتغال بالأركان".

Telbiye Arafat'ta ardı sıra getirilmeyip ara verilerek yapılmalıdır. İmâm Mâlik (r.a) kişi Arafat'a çıkar çıkmaz telbiyeye son verir. Çünkü telbiye dil ile icat etmek anlamına geldiği için haccın rükünlerine başlamadan önce yapılmalıdır.¹⁵⁰

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) telbiye konusunda farklı görüşler beyan etmiş mezhep uleması da bu konuda İmamın beyanlarına binaen ihtilaf etmişlerdir. *el-Müdevvene*'de birinci görüş Arafat'ta vakfe yapınca telbiyenin kesildiğini ikinci görüş güneş batınca telbiyenin kesilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁵¹ Güneş battıktan sonra vakfede telbiyenin kesilmesi gerektiğini bazı mezhep uleması efdal görmüş ve bunun İmâm Mâlik'in (r.a) sahih görüşü olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵² Ancak bazı rivayetler bunun Hz. Ali'den (r.a) nakledildiğini ve İmâm Mâlik'in (r.a) bu durumun bizim bölgedeki imamlar tarafından kabul gören bir durum olmadığını beyan etmiştir.¹⁵³ Diğer görüşü kabul eden âlimlerde Arafat'ta vakfe esnasında telbiyenin kesilmesinin tercih edilen görüş olduğunu bildirmiştir.¹⁵⁴ Diğer bir görüş sahipleri de hacının harem bölgesine vardığı an telbiyeyi kesmesi gerektiğini beyan etmiştir.¹⁵⁵ Merğînânî bu konuyu aktarırken eksik aktarımda bulunmuştur. Çünkü farklı görüşler beyan edilmiş ve ilk iki görüşte mezhep içi genel kabul görmüştür bu durumda her iki durumu da aktarması gerekirdi.

2.5.6. Vakfenin Başlangıç Vakti

¹⁵⁰ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 142.

¹⁵¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 1, s. 397; Ebû Said bin el-Berâzei', *et-Tehzîb fi İhtisâri'l-Müdevvene*, c. 1, s. 499.

¹⁵² İbn Abdil'Ber, *el-Kâfi Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 1, s. 371;

¹⁵³ İbni Rüşdi'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 2, s. 104.

¹⁵⁴ Muhammed bin Abdullah el-Haraşî (v. 1101/1689) *Şerhu Muhtasarı Halîl Li'l-Haraşî*, Dâru'l-Fikr Liltibâ', Beyrut, t.y., c. 2, s.

¹⁵⁵ İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 3, s. 409; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 3, s. 190.

" ومن أدرك الوقوف بعرفة ما بين زوال الشمس من يومها إلى طلوع الفجر من يوم النحر فقد أدرك الحج " فأول وقت الوقوف بعد الزوال عندنا لما روى أن النبي عليه الصلاة والسلام وقف بعد الزوال وهذا بيان أول الوقت وقال عليه الصلاة والسلام " من أدرك عرفة بليل فقد أدرك الحج ومن فاتته عرفة بليل فقد فاتته الحج " وهذا بيان آخر الوقت ومالك رحمه الله إن كان يقول إن أول وقته بعد طلوع الفجر أو بعد طلوع الشمس "

Kişi arefe günü öğlen vaktiyle bayram gününün fecir vakti arasında Arafat dağına yetişirse Hacca da yetişmiş sayılır. Vakfe vakti de bu iki vakit arasındır. Nitekim Peygamber (s.a.v) vakfeyi öğleden sonra Arafat'a çıkarak yapmıştır. Ve şöyle buyurmuştur: *'Her kim Arafat'a gece de yetişmiş olursa hacca yetişmiş olur ancak yetişemezse hacca da yetişmemiş olur.'*¹⁵⁶ Bu vakfenin son vaktinin izahıdır. İmâm Mâlik (r.a) ise vakfenin ilk vaktinin arife günü fecir veya güneşin doğduğu vakitle başladığı görüşündedir.¹⁵⁷

Mâlikî Mezhebinde;

Haccın şartlarından olan Arafat'ta vakfe Mâlikî mezhebine göre arefe günü öğleden sonra başlar¹⁵⁸. Mezhep uleması da vakfenin tarifini başlangıç ve bitiş anını anlatırken öğleden sonra olduğunu beyan etmiştir. Ancak Merğînânî vakfenin başlangıç vaktinin Mâlikî mezhebine sabah güneş doğduktan sonra başladığını aktarmıştır bu hatalı bir atıftır.

2.5.7 Vakfe'nin Zorunlu Olduğu Vakıt

النبي عليه الصلاة والسلام ذكره بكلمة أو فإنه قال "الحج عرفة فمن وقف بعرفة ساعة من ليل أو نهار فقد تم حجه " وهي كلمة التخيير وقال مالك رحمه الله لا يجزئه إلا أن يقف في اليوم وجزء من الليل.

Kişi vakfeyi arefe günü öğleden sonra yapıp akşama kalmadan Müzdelife'ye inerse vakfesi sahih olur. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *'Hac Arafat'ta vakfeden ibarettir. Herkim Arafat'ta gece veya gündüzden bir vakit vakfe yaparsa Haccını yapmış olur.'*¹⁵⁹ Bu Hadis'te Efendimiz (s.a.v) أو/veya harfini kullanmıştır buda her iki vakitte vakfenin geçerli olduğu anlamına gelir. İmâm Mâlik (r.a) bunun

¹⁵⁶ en-Nesâî, **es-Sünen**, 'Hac', 3016 (V, 256).

¹⁵⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 148.

¹⁵⁸ İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 112; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 259; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 371.

¹⁵⁹ Nesâî, 'Hac' 3016 (IV, 256).

geçerli olmadığı ancak gecedan de bir miktar Arafat'ta vakfe yapmış olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁰

Mâlik'i Mezhebinde;

Arafat'ta vakfe yapmak haccın farzlarındandır ancak İmâm Mâlik (r.a) arefe gününden bir miktar ve sonra ki günden de bir miktar Arafat'ta vakfe yapmadığı sürece yani diğer günün gecesinden bir miktar vakfe yapılmadığı sürece bu şartı yerine getirmiş olamayacağını ifade etmiştir. Bu mezhep ulemasının da kabul gördüğü bir hükümdür.¹⁶¹ Merğînânî aktarım yaparken mezhebin kabul gördüğü şekilde yapmış ve hata meydana gelmemiştir.

2.5.8. Kırân Haccı

" القرآن أفضل من التمتع والإفراد. وقال مالك رحمه الله التمتع أفضل من القرآن لأن له ذكرا في القرآن ولا ذكر للقرآن."

Kırân haccı (Hanefî mezhebine göre) temettü haccından daha efdaldır. İmâm Mâlik (r.a) ise temettü haccının daha üstün olduğunu belirtmiştir. Nitekim bu durum Kur'an-ı Kerim'de geçtiği için daha değerli olur demiştir ancak kırân haccıyla alakalı Kur'an-ı Kerim'de bir ifade bulunmamaktadır.¹⁶²

Mâlikî Mezhebinde;

Mâlik'i mezhebi kaynaklarında hac çeşitlerinden hangisinin daha faziletli olduğu konusunda farklı fikirler beyan edilmiş olmasına rağmen Merğînânî, İmâm Mâlik (r.a)'ın temettü haccının daha faziletli olduğunu bilmiştir. Bu konuda mezhebe ait farklı görüşlerin var olduğunu incelememiz sonucunda tespit ettik. Nitekim Karâfî, kırân haccının daha faziletli olduğunu bildirmiş. Ebû Abdullah Ru'aynî, ifrâd haccı sonrasında umre yapılacaksa en faziletli haccın bu olduğunu ancak yapılmayacaksa kırân haccın daha faziletli olduğunu bildirmiştir. Dusûkî ise İmâm Mâlik'in (r.a) kişi gençlik zamanında hac yapacaksa ifrâd haccının ancak yaşının

¹⁶⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 148.

¹⁶¹ İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 359 -401; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c.3 , s. 259; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 37.

¹⁶² el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 150.

ilerlemiş olması nedeniyle sabırsızlanıp aceleci davranma durumu söz konusu olursa temettü haccının daha faziletli olduğunu bildirmiştir.¹⁶³

2.5.9. Kırân Haccında Oruç Kefaretinin Bayram Günlerine Sarkması

" فإن فاتته الصوم حتى أتى يوم النحر لم يجزه إلا الدم. وقال مالك رحمه الله يصوم فيها لقوله تعالى: "فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ" وهذا وقته."

Kırân Haccında oruç tutma zamanı geçmiş ve bayram günlerine ulaşılmışsa kişiye kurban kesmekten başka seçenek kalmamış olur. İmâm Mâlik (r.a) bu durumda bayram günlerinde üç gün oruç tutulabileceğini belirtmiştir. Nitekim Allah'ı Teâla 'Kurban kesmeyen kimse Hac günlerinde üç gün oruç tutar'¹⁶⁴ diye buyurmuştur. Yani bayramda tutulmayan oruç hac esnasında tutulmuş sayılmaz.¹⁶⁵

Mâlik'i Mezhebinde;

Kişi hastalık veya bazı sıkıntılardan dolayı haccın rükünlerinden birini yerine getiremezse Allah'ı Teâla'nın ayeti kerimede buyurduğu gibi sadaka, kurban veya üç gün hac günlerinde yedi günde memleketine dönünce tutmak üzere toplam on gün oruç tutması gerekir. İmâm Mâlik (r.a) ve mezhep uleması üç günlük orucu kurban bayramının ilk gününe varıp¹⁶⁶ ancak bazı sıkıntılardan dolayı tutamazsa bunu kurban bayramının son üç gününde tutabileceğini belirtmiştir. Bazı âlimler kurban kesmenin daha sahih olacağı kanaatindeler.¹⁶⁷ Merğînânî, Mâlikî mezhebinin teşrik günlerinde oruç tutula bilineceğine dair bir aktarımda bulunmuştur nitekim hatalı aktarım meydana gelmemiştir.

2.5.10. Umrede Tıraş Olmak

¹⁶³ el-Karâfi **ez-Zahîre**, c.3, s. 286; er- Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 49; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 27.

¹⁶⁴ **Kur'an-ı Kerim**, Bakara 2/196.

¹⁶⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 152.

¹⁶⁶ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 414; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 72; el-Haraşî, **Şerhu Muhtasarı Halîl Li'l-Haraşî**, c. 2, s. 378.

¹⁶⁷ ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 85.

"وقال مالك رحمه الله لا حلق عليه إنما العمرة الطواف والسعي وحجتنا عليه ما روينا وقوله تعالى: "مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ" الآية نزلت في عمرة القضاء."

İmâm Mâlik (r.a) umrenin sadece sâ'y ve tavaftan ibaret olup tıraşın gerekli olmadığını belirtmiştir. Biz bu görüşe karşı 'Başlarınızı tıraş etmiş olarak'¹⁶⁸ ayetini delil getirip bu ayetin kaza umresi hakkında nazil olduğunu söylüyoruz.¹⁶⁹

Mâlikî Mezhebinde;

Mâlikî mezhebine göre umrede saçın kesilmesi gerektiği genel kabul olmakla beraber bunun kısaltmayla yeterli olup olmayacağı ya da tamamen tıraş edilmesi gerektiği konusunda farklı fikirlerin beyan edildiği görülmektedir.¹⁷⁰ Bu konuda Merğînânî hatalı bir aktarım yapmıştır nitekim mezhebin kabul gördüğünü tıraşın mezhepçe umrede gerekli bir durum olmadığını aktarmıştır.

2.5.11. Kâbe'yi Görür Görmez Telbiyenin Kesilmesi

"ويقطع التلبية إذا ابتدأ بالطواف. وقال مالك رحمه الله كما وقع بصره على البيت لأن العمرة زيارة البيت وتتم به. ولنا أن النبي عليه الصلاة والسلام في عمرة القضاء قطع التلبية حين استلم الحجر ولأن المقصود هو الطواف فيقطعها عند افتتاحه."

Kişi tavafa başlayınca telbiyeyi keser. İmâm Mâlik (r.a) kişi Kâbe'yi gördüğü anda telbiyeyi keser. Nitekim umre Kâbe'yi ziyaret etmek demektir. Ancak biz temettü haccında kişi Kâbe'yi tavafa başlayınca telbiyeyi keser diyoruz. Delil olarak Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) 'Kaza umresinde Haceru'l-Esvet'i istilâm edince telbiyeyi kesmiştir' hadisine dayanıyoruz.¹⁷¹

Mâlikî Mezhebinde;

Mescid-i Harama varıp tavaf yapmaya başlayınca hacıların telbiyeyi kesmesi gerekir. Bu İmâm Mâlik'e (r.a) el-Müdevvene'de nisbet edilen görüştür. Kişi Kâbe'ye varıp tavafa başlayınca telbiyeyi keser daha sonra Safâ ve Merve arasında

¹⁶⁸ Kur'an-ı Kerim, el-Fetih 48/27.

¹⁶⁹ el-Merğînânî, el-Hidâye, c. 1, s. 153.

¹⁷⁰ İbn Abdil'Ber, el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne, c. 1, s. 417; İbn Rüşt el-Kurtubî, el-Beyân ve et-Tahsîl, c. 3, s. 430; er-Ru'aynî, Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl, c.3, s. 127.

¹⁷¹ el-Merğînânî, el-Hidâye, c. 1, s. 153.

sa'y yapıp tekrar telbiye getirmeye başlar.¹⁷² Mezhebin cumhur uleması da bu şekilde hüküm vermiş¹⁷³ ancak bazı mezhep âlimleri Kâbe'yi görür görmez telbiyeyi kesmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁴ Mezhep ulemasının telbiyenin ne zaman kesileceği konusunda ittifak etmediği ancak Merğînânî bu konuyu aktarırken sadece bir görüşü aktarıp genel kabulün bu yönde olduğunu belirtmesi hatalıdır.

2.5.12. Tavafin Çoğunun Hac Aylarında Yapılması

" ومن أحرم بعمره قبل أشهر الحج فطاف لها أقل من أربعة أشواط ثم دخلت أشهر الحج فتممها وأحرم بالحج كان متمتعاً. إذا تحلل منها قبل أشهر الحج ومالك رحمه الله يعتبر الإتمام في أشهر الحج."

Umre için hac aylarından önce kişi ihrama girerse ve Kâbe'yi dört tavafını henüz bitirmemişken hac ayları başladığında umreyi bitirmeden hac ihramına girerse bu durumda temettü haccı yapmış olur. Ancak İmâm Mâlik (r.a) temettü haccının yapılabilmesi için umrenin büyük bir kısmını kişi hac ayından önce yapsa dahi umrenin hac ayları içerisinde bitirilmesini yeterli görmüştür.¹⁷⁵

Mâlikî Mezhebinde;

Kişi hac ayından önce ihrama girerse ve tavafin çoğunluğunu hac ayından önce yapar ve hac girdikten sonra tamamlarsa bu temettü haccdır. İmâm Mâlik (r.a) temettü haccının şartları arasında şavtların çoğunun hac aylarında yapılmasına dair bir zorunluluk olduğuna hükmetmemiştir.¹⁷⁶ Mezhep içi genel kabul bu yönde olup Merğînânî'nin aktarımı da mezhep kaynaklarına mutabık olup bir hata meydana gelmemiştir.

2.5.13. İhramda Saçın Tıraş Edilmesi

¹⁷² Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 397.

¹⁷³ Ebû Said bin el-Berâzei', **et-Tehzîb fî İhtisârî'l-Müdevvene**, c. 1, s. 499; İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 1, s. 409.

¹⁷⁴ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 234; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 371; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 105.

¹⁷⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 155.

¹⁷⁶ İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 99; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 294.

"وإذا حلق ربع رأسه أو ربع لحيته فصاعدا فعليه دم، فإن كان أقل من الربع فعليه صدقة. وقال مالك رحمه الله لا يجب إلا بحلق الكل."

İhramlı kişi saçından veya sakalından toplam dörtte biri veya daha fazlasını keserse onun kurban kesmesi gerekir. Ancak bu durum dörtte birinden daha az ise sadece sadaka vermesi yeterlidir. İmâm Mâlik (r.a) ise kişi ihramdayken başının tamamen tıraş etmediği sürece kurban kesmesine gerek yoktur demiştir.¹⁷⁷

Mâlikî Mezhebinde;

Merğînânî eserinde ihramlı kişinin saçını tamamen kesmediği sürece Mâlikî mezhebinde kurbanın vacip olmadığını belirtmiştir. Fakat Mâlikî mezhep kaynaklarında kurbanın vacip olma durumunun saç kesiminin geciktirilmesi halinde vacip olacağını bildirmiştir. Tamamının kesilip kesilmemesiyle alakalı vacip olan bir kurban kesiminin bahsi geçmemektedir.¹⁷⁸ Kişi arefe gününün sonlarında umresini yaparsa ve hac için saçını kesmeden Mina'ya vardıktan sonra saçını kesip ihrama girerse bu gecikmeden dolayı ona kurban vacip olur.¹⁷⁹ Mâlikî mezhebi bu şekilde hüküm verdiği halde aksi beyan edilmiş ve nitekim hatalı bir aktarım meydana gelmiştir.

2.5.14. Cinsel Münasebet Nedeniyle Haccın Bozulmuş Olmasından Dolayı Karı-Kocanın Ayrılması Gereken Mekân

"وعن أبي حنيفة رحمه الله أن في غير القبل منهما لا يفسد لتقاصر معنى الوطء وليس عليه أن يفارق امرأته في قضاء ما أفسداه عندنا. خلافا لمالك رحمه الله إذا خرجا من بيتهما."

Ebû Hanîfe'ye (r.a) göre ön taraftan yapılmayan cinsel münasebet mana açısından tam olarak cinsel münasebeti karşılamadığı için haccı bozduğuna dair bir hüküm çıkarılamaz. Bize göre ön taraftan yapılan cinsel münasebet nedeniyle

¹⁷⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 158.

¹⁷⁸ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c.1, s.416.

¹⁷⁹ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c.1, s.412; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 28; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 374; İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsil**, c. 3, s. 426; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 266; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl**, c. 3, s. 52.

bozulan haccın kazası için kişinin karısından ayrılması gerekmemektedir. İmâm Mâlik'e (r.a) göre karı-koca evden hac yoluna çıkar çıkmaz ayrılmaları gerekir.¹⁸⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Hac esnasında tavafın veya haccın diğer farzlarını bitirmeden bilerek veya unutarak karı-kocanın cinsel beraberlik yaşaması veya adamın cariyesiyle cinsel beraberlik yaşayarak hac yasağını ihlal etmesi ceza gerektiren bir durumdur. Fıkıh âlimleri bu durumda eşlerin tekrar aynı hataya düşmemeleri için kaza haccını yapana kadar birbirinden ayrılmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda âlimler fikir birliği yapmışlardır ancak ihtilaf edilen konu ayrılığın nereden başlaması gerektiği hususunda olmuştur. İmâm Mâlik (r.a) ve mezhep uleması karı-kocanın ihrama girdiği anda ayrılmalarının doğru olacağını belirtmiştir. Bunu sedd-i zeraî olarak vacip veya müstahab olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁸¹ Ancak mezhep uleması bu şekilde hüküm vermişken Merğînânî bu durumu karı-koca evlerinden çıktıkları gibi ayrılmaları gerektiği yönündeki mezhebe yapmış olduğu atıf hatalı bir aktarımın meydana gelmesine sebep olmuştur.

2.5.15. İhramlı Kişinin Evcil Hayvan Kesmesi

"ولا بأس للمحرم أن يذبح الشاة والبقرة والبعير والدجاجة والبط الأهلي. لأن هذه الأشياء ليست بصيود لعدم التوحش والمراد بالبط الذي يكون في المساكن والحياض لأنه ألوف بأصل الخلقة ولو ذبح حماما مسرولا

فعليه الجزاء خلافا لمالك رحمه الله."

Kişinin ihramlıyken davar, deve, sığır, tavuk, kaz ve ördek türü evcil hayvanları kesmesinde bir sorun yoktur. Çünkü bu hayvanlar yabani yani yırtıcı hayvanlar olmayıp evcildirler. Evcil kazdan kastedilen ev ve havuz tarzı yerlerde yaşayanlarıdır. Bu hayvanların insanlarla beraber yaşamaları ve onlardan kaçmamaları yaradılışlarındandır. Güvercinlerin ayakları tüylüde olsa onları katleden

¹⁸⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 160.

¹⁸¹ el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 1, s. 88; İbni Rüştî'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 135; Ebû Said bin el-Berâzeî, **et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvine**, c. 1, s. 592; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 340; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 169.

kişiyce ceza vardır. İmâm Mâlik (r.a) bu kuşlar evcil ve kolayca yerden kalkamayan hayvanlar olduğu için bu durumda ceza gerekmediğini beyan eder.¹⁸²

Mâlikî Mezhebinde;

İhramlı kişinin bazı durumlarda hayvanları katletmeleri helaldir. İhramlı kişiyce sıkıntı vermesi muhtemel olan; akrep, yılan, fare, sinek eşek arısı gibi hayvanların öldürülmesinde sıkıntı yoktur. Aynı şekilde yeme ihtiyacını gidermek için koyun, inek deve, güvercin, tavuk, keklik gibi hayvanların katledilmesi helaldir.¹⁸³ Ancak mezhep içi bazı ihtilaflarda meydana gelmiştir. Güvercinin avlanması yasak olan hayvanlardan sayıp öldürülmesi durumunda ihramlı kişinin cezaya tabii tutulması gerektiğine hükmetmişlerdir.¹⁸⁴ İmâm Mâlik (r.a) ve mezhebin cumhur uleması güvercin evcil hayvan hükmündedir demiştir. Merğînânî’de bu şekilde aktarımda bulunmuştur.

2.5.16. İhramda Muhsar Olmak

"وعلى المحصر بالعمرة القضاء. والإحصار عنها يتحقق عندنا. وقال مالك رحمه الله لا يتحقق لأنها لا تتوقت."

İhsâr ‘İhsâr, hac veya umre yapmak üzere ihrama girdikten sonra, herhangi bir sebeple tavaf ve vakfe yapma imkânının ortadan kalkması’ umre ihramında olanlar için de vardır bu durum biz Hanefîlere göre böyledir. Yani umrede de kişi muhsar olabilir. İmâm Mâlik (r.a) umrede ihsar olmaz demiştir çünkü umrede belirli bir vakit sınırlaması yoktur.¹⁸⁵

Mâlikî Mezhebinde;

El- Hidaye’de İmâm Mâlik’in (r.a) umre esnasında umreyi bozacak bir durum meydana gelmesi durumunda kişinin muhsar olamayacağını nitekim onun tekrardan başka bir zamanda eda edebileceğini bildirmiştir. Ancak Mâlikî kaynaklarında

¹⁸² el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 169.

¹⁸³ el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 3, s. 317; Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 1, s. 450; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, *et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl*, c. 4, s. 261; el-Hitâbu’r-Ru’nî, *Mevâhibu’l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl*, c.3, s. 181.

¹⁸⁴ İbn Abdil’Ber, *el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 1, s. 392; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 3, s. 317.

¹⁸⁵ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 176.

durumun böyle olmadığı bilakis diğer mezhep imamlarıyla bu konuda mutabık olduğu ve umrede de muhsar olabileceğini belirtmiştir. Hatta mezhebin kendi kaynaklarını taradığımızda muhsar olması durumunda kişinin bazı âlimlerce saçın tamamının kesilmesi gerektiğini bazı durumlarda kan akıtması gerektiğini beyan etmiştir. Mezhep içi genel kabulün muhsar olabileceği yönündedir.¹⁸⁶ Bu durumda Merğînânî hatalı bir aktarımda bulunmuştur.

2.6. KURBAN

2.6.1. Kurbanda Ortaklık

"ويذبح عن كل واحد منهم شاة أو يذبح بقرة أو بدنة عن سبعة. وقال مالك: تجوز عن أهل بيت واحد وإن كانوا أكثر من سبعة، ولا تجوز عن أهل بيتين وإن كانوا أقل منها."

Kurban kesiminde kişi bir koyun keser veya sığır ve devede yedi kişi birleşir bu daha azda olabilir. Yedi kişinin ortaklığında aynı ev halkından birden fazla kişi varsa bu ortaklık olmaz yediden fazla olması gerekir ki aynı ev halkı ortaklık kurabilsin. Bu İmâm Mâlik'in (r.a) görüşüdür.¹⁸⁷

Mâlikî Mezhebinde;

Kurban kesiminde inek, sığır ve deve gibi büyük baş hayvanların kesimi tek kişi tarafından kesilmesi caiz olduğu gibi en fazla yedi kişinin ortaklığıyla da caizdir. Mâlikî mezhebinde ortaklar aynı ev ahalisindense yediden fazla ortaklık ta caizdir. Ancak ev halkından değilse yediden fazlası caiz değildir.¹⁸⁸ Bu mezhep içi genel kabuldür. Merğînânî de bu şekilde aktarım yapmış ve bir hata meydana gelmemiştir.

2.6.2. Köy Halkının Kurbanı Kesmesi

¹⁸⁶ İbni Rüştî'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 99; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 158; el-Hitâbu'r-Ru'nî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c. 3, s. 198; Ebû Said bin el-Berâzei', **et-Tehzîb fi İhtisârî'l-Müdevvene**, c. 1, s. 580; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 95; el-Haraşî, **Şerhu Muhtasarı Halîl Li'l-Haraşî**, c. 2, s. 390.

¹⁸⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 356.

¹⁸⁸ Ebû Said bin el-Berâzei', **et-Tehzîb fi İhtisârî'l-Müdevvene**, c. 2, s. 37; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 335; İbni Rüştî'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 196; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c. 3, s. 240.

"وقت الأضحية يدخل بطلوع الفجر من يوم النحر، إلا أنه لا يجوز لأهل الأمصار الذبح حتى يصلي الإمام العيد، فأما أهل السواد فيذبحون بعد الفجر". والأصل فيه قوله عليه الصلاة والسلام: "من ذبح شاة قبل الصلاة فليعد ذبيحته، ومن ذبح بعد الصلاة فقد تم نسكه وأصاب سنة المسلمين". وما روينا حجة على مالك رحمه الله في نفيه الجواز بعد الصلاة قبل نحر الإمام"

Kurban kesimi bayramın ilk günü güneşin doğuşuyla başlar. İmam bayram namazını kıldırmadan şehir halkının kurbanı kesmesi caiz olmaz bu durum köy halkı için geçerli değildir nitekim onlar fecir vaktinde de kesebilirler. Peygamber (s.a.v) buyurmuştur ki: *'Her kim koyunu namazdan önce keserse bunu iade edip tekrar kessin, namazdan sonra keserse görevini yeri yetirmiştir. Müslümanların yolunu tutmuştur.'*¹⁸⁹ Bu rivayet ettiğimiz hadis aynı zamanda İmâm Mâlik'in (r.a) imam namazı kıldıktan sonra kendi kurbanını kesmeden diğer kişilerin kurbanlarını kesmesi caiz değildir görüşünün aleyhine delildir.¹⁹⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Köy halkına bayram namazı vacip olmadığından onların kurbanı namazdan önce kesmelerine cevaz verenlerin aksine İmâm Mâlik (r.a) bunun caiz olmadığını köy halkının imamın namaz kılmasını beklemeleri gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹¹ Mezhebin cumhur uleması da bu yönde içtihat etmişlerdir. Merğînânî de bu şekilde bir aktarımda bulmuş ve hatalı bir aktarım meydana gelmemiştir.

¹⁸⁹ Buhârî, 'Kurban' 5546 (VII, 99).

¹⁹⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 357.

¹⁹¹ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 481; el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn Fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 1, s. 104; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 423; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 339; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddîmât el-Mumehhidât**, c. 1, s. 437;

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EL-HİDÂYE’NİN MUAMELÂT BÖLÜMÜNDE İMÂM MÂLİK’E NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHLİLİ

Üçüncüde Mergînânî’nin el-Hidaye adlı eserin imam Mâlik’e ibadet konuları dışında nisbet ettiği görüşleri muamelat bölümünde ele alacağız. Bu bölümde tespit ettiğimiz konuların tahkiki yapıldıktan sonra Mâlik’i mezhep kaynaklarından istifade edip tahlili yapılacaktır.

3.1. NİKÂH

3.1.1. Nikâhta Şahitlerin Hükümü

"ولا ينعقد نكاح المسلمين إلا بحضور شاهدين حرين عاقلين بالغين مسلمين رجلين أو رجل وامرأتين عدولا كانوا أو غير عدول أو محدودين في القذف. أن الشهادة شرط في باب النكاح لقوله عليه الصلاة والسلام " لا نكاح إلا بشهود" وهو حجة على مالك رحمه الله في اشتراط الإعلان دون الشهادة."

Nikâh ancak hür akıllı baliğ iki Müslüman erkek veya bir Müslüman erkek ve iki kadının huzurda -bunlar ister adil olsun veya olmasın ya da birine zina iftirası atmış olsun- kıyılabilir. Şahitler nikâhın şartıdır. Peygamberimiz (s.a.v) *‘Nikâh şahitler olmaksızın olmaz’*¹⁹² diye buyurmuştur. Bu hadis İmam Mâlik’in (r.a) nikâhta şahitliği değil de ilanı şart koşan görüşünün aleyhine bir delildir.¹⁹³

Mâlikî Mezhebinde;

Şahitler nikâhın sıhhat şartındandır. Şahitsiz nikâh geçerli değildir. Nikâh kıyıldıktan sonra duyuru yapılmalı, gizlenme durumu söz konusu olmamalıdır. Aksi halde nikâh geçersiz sayılır. Mezhebin cumhur uleması bu şekilde görüş beyan

¹⁹² et-Tirmizî, ‘Nikah’ 1104 (III, 403).

¹⁹³ el-Mergînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 185.

etmiştir.¹⁹⁴ Ancak Merğînânî mezheb ulemasının şahitleri değilde sadece ilanı şart koştığını belirtmiştir. İncelememiz sonucunda mezhep kaynaklarında bu şekilde bir hüküm verildiğine dair bir bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla bu hatalı bir aktarım olmuştur.

3.1.2. Hür Kadının Üzerine Kuma Getirilmesi

"ولا يتزوج أمة على حرة. لقوله عليه الصلاة والسلام " لا تتكح الأمة على الحرة " وهو بإطلاقه حجة على مالك رحمه الله في تجويزه ذلك برضا الحرة."

Köle kadın hür kadının üzerine kuma olarak getirilemez. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v): *'Köle kadın hür kadının üzerine evlenemez'*¹⁹⁵ Ancak söz konusu hadis İmâm Mâlik'in (r.a) hür kadının rızası olursa böyle bir nikâhın caiz olabileceğini ifade eden görüşünün aleyhine bir delildir.¹⁹⁶

Mâlikî Mezhebinde;

Hür kadın müsaade ederse kocası köle bir kadınla evlenebilir. Ancak hür kadının müsaadesi olmadan bir köleyle evlilik olmuşsa bu durumda adam köle kadını boşamak zorundadır.¹⁹⁷ İmâm Mâlik'ten (r.a) gelen rivayet bu yöndedir. Merğînânî aktarım yaparken hatalı bir durum söz konusu olmamıştır.

3.1.3. Köle Erkeğin İkiden Fazla Kadınla Evlenmesi

"لا يجوز للعبد أن يتزوج أكثر من اثنتين. وقال مالك يجوز لأنه في حق النكاح بمنزلة الحر عنده حتى ملكه بغير إذن المولى."

¹⁹⁴ el-Kâdî Abdulvehhab, *el-Telkîn Fî el-Fıkh el-Mâlikî*, c. 1, s. 114; İbni Rüşdi'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 3, s. 44; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 4, s. 400.

¹⁹⁵ Ebû Abdillâh Mâlik bin Enes (v. 179/795), *Muvatta' I-VIII*, Müessesetü Zâyid bin Sultân Alî Nehyân, Muhammed Mustafa el-Azamî (Thk.), Ebu Dabi 2004, 'Nikâh' 1965 (III, 769).

¹⁹⁶ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 189.

¹⁹⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 2, s. 137; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, *et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl*, c. 5, s. 130; Ebû Said bin el-Berâzei', *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvine*, c. 2, s. 172; İbni Rüşdi'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 3, s. 66.

Köle erkek ikiden fazla kadınla evlenmesi caiz değildir. İmâm Mâlik (r.a) caizdir demiştir. Çünkü kölenin nikâh hakkı hür olanın hakkı gibidir. Hatta köle sahibinin izni olmaksızın bile evlenebilir.¹⁹⁸

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) köle erkek ikiden fazla evlenmesinde sıkıntı yoktur. O da hür erkek gibi dört kadınla evlenebilir demektedir. O'nun meşhur görüşü budur.¹⁹⁹ Merğînânî de kölenin dört kadınla evlenmesine cevaz verildiğini mezhep içi görüş olarak aktarmış ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.1.4. Mutâ Nikâhı

"نكاح المتعة باطل. وهو أن يقول لامرأة أتمتع بك كذا مدة بكذا من المال وقال مالك هو جائز لأنه كان مباحا فيبقى إلى أن يظهر ناسخه."

Mutâ nikâhı batıldır. Ve mutâ nikâhı, adamın kadına belli bir süreliğine ona kadınlık yapması karşılığında belli bir mal vermesidir. Bu karşılıklı rıza ile yapılan nikâhtır. Mutâ nikâhı İmâm Mâlik'e (r.a) göre caizdir. Çünkü bu nikâh daha önce mubahtı ve bunun hükmünü kaldıran herhangi bir nâsih gelene kadar bu hüküm böyle kalacaktır.²⁰⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Merğînânî mutâ nikâhının İmâm Mâlik'e (r.a) göre caiz olduğunu *el-Hidâye*'de bildirmiştir. Ancak bunu Mâlikî kaynaklarında tahkik ettiğimizde durumun böyle olmadığını aksine caiz olmayan bir nikâh olduğunu ister fiili bir beraberlik olmuş olsun ister olmasın her durumda bu nikâh türünün caiz olamayacağını bildirmişlerdir. İmâm Mâlik'in (r.a) bu nikâha cevaz vermediği *el-Müdevvene*'de belirtilmiştir.²⁰¹ Mezhep uleması da caiz olmadığına dair hüküm

¹⁹⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 189.

¹⁹⁹ İbn Abdil'Ber, *el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 2, s. 544; İbni Rüşdi'l-Hefid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 3, s. 64.

²⁰⁰ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 190.

²⁰¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c.2, s.130.

beyan etmiştir.²⁰² Ancak Merğînânî Mâlikî mezhebinin cevaz verdiğiine dair beyanda bulunmuştur buda hatalı bir aktarımdır.

3.1.5. Nikâhta Velinin İzni

"وينعقد نكاح الحرة العاقلة البالغة برضاها وإن لم يعقد عليها ولي بكرا كانت أو ثيبا عند أبي حنيفة وأبي يوسف رحمهما الله " في ظاهر الرواية وقال مالك رحمه الله لا ينعقد النكاح بعبارة النساء أصلا."

Hür, baliğ ve akıllı kadının kendi rızası dâhilinde nikâhı kısılabılır velisi onay vermemiş olsa bile bu durum bekâr veya dul kadın için böyledir. Bu İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Ebû Yusuf'un (r.a) açık rivayetidir. Ancak İmâm Mâlik'e (r.a) göre nikâh kadının ibaresiyle, sözüyle kısılamaz.²⁰³

Mâlikî Mezhebinde;

Mâlikî mezhebinde velinin izni nikâhın rûkûnlerindendir. Kişinin kızı ister bekâr ister dul olsun aynı seviyededir. Veli onları nikâhlaya bilir çünkü susmak rızaya delalet eder bu durum mezhep içi genel kabul görmüş bir uygulamadır.²⁰⁴ Merğînânî mezhebin uygulamasının bu şekilde olduğunu belirtmiştir ve hata meydana gelmemiştir.

3.1.6. Ergenlik Çağına Varmamış Çocuğun Nikâhı

"يجوز نكاح الصغير والصغيرة إذا زوجها الولي بكرا كانت الصغيرة أو ثيبا والولي هو العصبه ومالك رحمه الله يخالفنا في غير الأب."

²⁰² el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c.4, s.404; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 446; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 239; el-Kîrevânî, **en-Nevâdir ve ez-Ziyâdât**, c. 4, s.557.

²⁰³ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 193.

²⁰⁴ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 2, s. 102; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 6, s. 93; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 3, s. 32; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 5, s. 65; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 227.

Asabe olan akraba ergenliğe varmamış kız veya erkek çocuklarını dul olsun veya olmasın evlendirebilir. İmâm Mâlik (r.a) bu konuda bizden ayrılır ve baba hariç bu çocukları kimse evlendiremez demiştir.²⁰⁵

Mâlikî Mezhebinde;

Nikâhta bir kimse başka kimseyi nikâhlamaya zorlayamaz ve bir başkasının nikâhına müdahale edemez bu durumdan baba istisna edilmiştir. Asâbede bu durum geçerli olup müdahale hakkı yoktur. Küçük çocuğun nikâhında dedenin babası, baba hükmünde olmaz.²⁰⁶ Mâlikî mezhebinin kaynaklarında yaptığımız araştırma kadarıyla Merğînânî'nin bu konuda atıfta hatalı bir aktarım olduğunu tespit ettik.

3.1.7. Nikâhta Mehrin Belirlenmesi

"يصح النكاح وإن لم يسم فيه مهرا " لأن النكاح عقد انضمام وازدواج لغة فيتم بالزوجين ثم المهر واجب شرعا إبانة لشرف المحل فلا يحتاج إلى ذكره لصحة النكاح وكذا إذا تزوجها بشرط أن لا مهر لها لما بينا وفيه خلاف مالك رحمه الله."

Nikâhta mehir sözlü olarak belirtilmese de nikâh geçerli olur. Nikâh dilsel açıdan tarafların birbirine katılmaları ve evlenmeleri anlamına gelen bir akit olup karı ve kocanın varlığıyla gerçekleşmiş olur. Kadının değerli görülmesinden dolayı şer'an mehir vaciptir. Nikâhın sahih olması için ayrıca sözlü bir beyana gerek yoktur. Hatta nikâhı mehirsiz kıyma şartı konsa bile bu şart geçerli olmaz. İmâm Mâlik (r.a) bu konuda bize ihtilaf etmiştir.²⁰⁷

Mâlikî Mezhebinde;

Mehir Malikî mezhebinde nikâhın rükünlerindendir Hanefî mezhebinde olduğu gibi sonuçlarından değildir. Bu durumda nikâh kısıldığı esnada zikredilmesi

²⁰⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 191.

²⁰⁶ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 2, s. 100; İbni Rüştî'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 3, s. 34; Ebî Zeyd el-Keyrevânî, **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, c. 1, s. 89; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 2, s. 522.

²⁰⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 198.

gerekir.²⁰⁸ Mezhebin cumhur uleması bu yönde hüküm vermiştir. Merğînânî'nin aktarımı mezhep kaynaklarında mutabık olup bir hata meydana gelmemiştir.

3.1.8. Zifafa Girmeden Kadını Boşamak

"ولو طلقها قبل الدخول بها فلها المتعة لقوله تعالى: "وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرَهُ" [البقرة: 236] الآية ثم هذه المتعة واجبة رجوعاً إلى الأمر وفيه خلاف مالك رحمه الله. "والمتعة ثلاثة أثواب من كسوة مثلها "وهي درع وخمار وملحفة."

Kişi karısıyla beraber olmadan onu boşarsa bu durumda karısına mut'a vermesi gerekir. Allah'ı Teâla şöyle buyurmuştur: *'Onlara mut'a hediye cinsinden bir şeyler' verin. Zengin olan durumuna göre fakir de durumuna göre vermelidir.*²⁰⁹ Mut'ayı vermek bu ayette emir cinsinden olduğu için vaciptir. İmâm Mâlik bu konuda farklı fikir belirtip mut'aya belirli bir ölçü getirerek onun; kadının ortalama geliri seviyesinde olan ve üç parçadan oluşan içlik, başörtüsü ve dış elbiseden ibaret olduğunu belirtmiştir.²¹⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Kişi nikâh kıydığı karısını beraber olmadan önce boşarsa bu durumda mut'a ödemek zorunda değildir. *"Bu ihsanda bulunanlar/iyilik yapanlar üzerine bir haktır."*²¹¹ Ayetine binaen bütün müminler ihsan ve takva derecesinde olmadığından, mut'a da bütün müminlere vacip olmayıp müstahap olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile mut'ayı vacip görenler onu bütün müminlere vacip görürken, ayette sadece-müminlerin bir kısmı olan- muttakiler ve muhsinler zikredilmiş İmâm Mâlik (r.a) buna binaen mut'ayı vacip görmemiştir.²¹² Mezhep uleması vacip olabilmesi için belirli bir miktarın zikredilmiş olması gerektiğini beyan etmiş nitekim mut'ada miktar belirlenmediğinden vacip olduğu söylenemez.²¹³ Bu mezhebin cumhur

²⁰⁸ İbn Abdil'Ber, *el-Kâfi fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 2, s. 520; er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl*, c.3, s. 419; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 2, s. 294.

²⁰⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 2/236.

²¹⁰ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 199.

²¹¹ *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 2/236.

²¹² Hasan Tanrıverdi, "İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a)", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70330>, 11. 12. 2019), s. 457.

²¹³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 2, s. 239; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, *el-Mukeddîmât el-Mumehhidât*, c. 1, s. 549; İbni Rüşdi'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve*

ulemasının görüşüdür. Ancak mezhep kaynaklarını taradığımızda Merğînânî'nin belirttiği gibi mut'anın miktarının İmâm Mâlik (r.a) tarafından üç parçadan oluşan içlik, başörtüsü ve dış elbiseden ibaret olduğunu beyan eden bir bilgiye ulaşamadık.

3.1.9. Efendisinin İzni Olmayan Kölenin Nikâhı

"لا يجوز نكاح العبد والأمة إلا بإذن مولاهما وقال مالك رحمه الله يجوز للعبد لأنه يملك الطلاق فيملك النكاح ولنا قوله عليه الصلاة والسلام " أيما عبد تزوج بغير إذن مولاه فهو عاهر " ولأن في تنفيذ نكاحهما تعييبهما إذ النكاح عيب فيهما فلا يملكانه بدون إذن مولاهما."

Köle veya cariye sahiplerinin izni olmaksızın evlenemezler. İmâm Mâlik (r.a) evlenmelerinin caiz olduğunu söylemiştir ve köle eğer boşanma hakkına sahipse buna kıyasla evlenme hakkına da sahiptir demiştir. Biz ise Peygamber'in (s.a.v) '*Köle efendisinin izni olmadan evlenirse zâni olur*'²¹⁴ hadisine dayanarak izinsiz evlenen kölenin nikâhının geçersiz olduğunu üstelik köle için evlilik kusurlu bir durumken caiz olması mümkün değildir.²¹⁵

Mâlikî Mezhebinde;

Mezhep âlimlerinin genel kanaati kölenin, efendisinin izni olmadan nikâh kıyması caiz değildir. Nitekim nikâhın sahih olması için beş şartın en başında hür olmak gelir buda köle için geçerli bir durum değildir. Köle efendisinden izinsiz nikâh kıymış ise efendisi izin verirse bu nikâh caiz olur vermezse geçersiz olur. Erkek köle ve kadın köle efendilerinin izni olmadan evlenirse sahipleri onay vermediği sürece bu nikâh sahih olmaz. Erkek kölenin efendisi kadın kölenin efendisine bu nikâhta beraberlik yaşandıysa meydana gelen noksanlıktan dolayı gerekli bedeli ödemelidir.²¹⁶ Merğînânî bu durumda mezhebe hatalı bir atıfta bulunmuştur.

Nihâyetü'l-Muktesid, c. 3, s. 116; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 4, s. 450; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 425.

²¹⁴ et-Tirmizî, 'Nikâh' 1111 (III, 411).

²¹⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 209.

²¹⁶ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c.4, s.204; Sahnûn, **el-Müdevvene**, c.2, s.126; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 426.

3.2. SÜT EMMEK - EMZİRMEK

3.2.1. Süt Mahremiyetinde Kadının Şehadeti

"ولا تقبل في الرضاع شهادة النساء منفردات وإنما تثبت بشهادة رجلين أو رجل وامرأتين. وقال مالك رحمه الله تثبت بشهادة امرأة واحدة إذا كانت موصوفة بالعدالة لأن الحرمة حق من حقوق الشرع فتثبت بخبر الواحد."

Sadece kadınların süt emzirmesine dair yaptıkları şahitlik kabul edilmez. Ancak bu şahitlik iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şahitliğiyle olur. İmâm Mâlik (r.a) ise adil olduğu takdirde bir kadının şahitliğinin geçerli olduğunu söylemiştir. Mahremiyet İslam'ın haklarından olduğu için tek bir adil kişinin varlığıyla geçerli olur kadın erkek ayrımı yoktur.²¹⁷

Mâlikî Mezhebinde;

İslam hukukunda bütün şahitliklerde olduğu gibi süt emzirme şahitliğinde de kadının tek başına şahitliği geçerli değildir. Bu konuda İmâm Mâlik (r.a) *el-Müdevvîne*'de bir kadının hatta iki kadının şahitliğinin geçersiz olacağını bu durumun ancak bütünahali tarafından bilinen bir gerçek olmasıyla kabul edilir olduğunu belirtmiştir. Merğînânî İmâm Malik'in (r.a) tek bir kadının şahitliğinin geçerli olabileceğini bildirmiş ancak bu bir yanlış aktarımdır.²¹⁸ Mezhep kaynaklarında azda olsa tek bir kadının şahitliğinin kabul edildiği ancak bu durumda kadının baliğ ve adil vasfıyla bilinen biri olma şartı aranmaktadır. Bu durumla alakalı bir akit yapılmış ve şahitlik gerekirse bir kadının şahitliği ancak akitten önce konuyla ilgili bilgiyi yaymış olması durumunda geçerlidir.²¹⁹

3.3. BOŞANMA

3.3.1. Sünnet Olan Boşanma Şekli

²¹⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 220.

²¹⁸ Sahnûn *el-Müdevvîne*, c. 2, s. 171.

²¹⁹ İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 4, s. 450; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 2, s. 507; el-Kîrevânî, *en-Nevâdir ve ez-Ziyâdât*, c. 4, s. 446.

"أفضل عندهم من أن يطلقها الرجل ثلاثا عند كل طهر واحدة ولأنه أبعد من الندامة وأقل ضررا بالمرأة ولا خلاف لأحد في الكراهة. والحسن هو طلاق السنة وهو أن يطلق المدخول بها ثلاثا في ثلاثة أظفار وقال مالك رحمه الله إنه بدعة ولا يباح إلا واحدة لأن الأصل في الطلاق هو الحظر والإباحة لحاجة الخلاص وقد اندفعت بالواحدة."

Sahabey-i Kirâma göre en faziletli boşanma şekli adamın karısını her temizlik döneminde bir talak vererek üç defada boşamasıdır. Bu şekilde yapılan bir boşamayı âlimlerden hiç kimse mekruh görmemiştir. İyi olan sünnet olan talak olup her temizlik döneminde beraber olduğu karısını üçer talak olmak suretiyle üç temizlik döneminde boşamasıdır. İmâm Mâlik (r.a) bu şeklin bidat olduğunu belirtmiş tek seferde üç talakla boşamaktan başkasının da mübah olmadığını belirtmiştir. Bu durumda asıl olan boşanmaktan uzak durmaktır. Boşanmak ayrılık zorunlu olduğu hallerde olmalıdır bunun da tek bir seferde olması daha uygundur.²²⁰

Mâlikî Mezhebinde;

İmam Mâlik (r.a) her bir temizlik döneminde bir talâkla boşayıp bu durumu üç aya yaymanın yaşadığı bölgede bilinen ve uygulanan ve kabul gören bir yöntem olmadığını belirtmiştir. Doğru olanın bir talakla boşamanın gerçekleştirilip iddet süresi bitinceye kadar beklenmesidir.²²¹ Mezhep uleması da bu şekilde hüküm vermiştir.²²² Merğînânî aktarım yaparken bir hata meydana gelmemiştir.

3.3.2. Ric'î Talâk

"ويستحب أن يشهد على الرجعة شاهدين فإن لم يشهد صحت الرجعة لا تصح وهو قول مالك رحمه الله لقوله تعالى: "وَأَشْهَدُوا نَوِيَّ عَدْلٍ مِنْكُمْ" والأمر للإيجاب."

Kişi ric'î talâktan döndüğünü belirtmek için iki şahit göstermesi gerekir eğer göstermezse de bu talaktan döndüğünü belirtmesi de caizdir. Şahit göstermemesi durumunda bu talaktan dönmesi sahih olmaz bu İmâm Mâlik'in (r.a) görüşüdür ve

²²⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 1, s. 221.

²²¹ Mâlik bin Enes, **el-Muvatta'**, 'Talak' 2166 (IV, 841); Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 2, s. 3.

²²² Ebû Said bin el-Berâzei', **et-Tehzîb fi İhtisârî'l-Müdevvene**, c. 2, s. 409; Ebî Zeyd el-Keyrevânî, **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, c. 1, s. 93; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 2, s. 572; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, ss. 361-362; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl**, c.4, s. 38; Ahmet Ünsal, 'Sünni ve Bid'î Talâk Tanımında Hanefî-Mâlikî İhtilâfî', **İslâmi Araştırmalar Dergisi**, c. 20, sy. 1, Ankara 2007, s. 110.

delil olarak ‘İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun’²²³ âyet-i kerimeyi göstermiş ve ayet-i kerimenin emir kipinde olmasından şahit getirmenin vacip olduğunu söylemiştir.²²⁴

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) kişi karısını ric’î talak olarak boşarsa ve tekrar karısına dönmek isterse bu durumda iki şahidin getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aksi durumda bu talakın gerçekleşmiş olması mümkün değildir demiştir.²²⁵ Ancak bazı mezhep âlimleri İmâm Mâlik’in (r.a) kişinin talaktan döndüğüne dair şahit getirmesi vacip değil müstehap olduğunu bildirmişlerdir.²²⁶ Mezhebin cumhur uleması şahit getirmeyi şart koşturmuştur. Mergînânî’de bu yönde bir aktarım yapmıştır ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.4. HADLER

3.4.1. Hırsızlık Haddi

" وإذا سرق العاقل البالغ عشرة دراهم أو ما يبلغ قيمته عشرة دراهم مضروبة من حرز لا شبهة فيه وجب عليه القطع " والأصل فيه قوله تعالى: "وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا" الآية ولا بد من اعتبار العقل والبلوغ لأن الجنابة لا تتحقق دونهما والقطع جزاء الجنابة ولا بد من التقدير بالمال الخطير لأن الرغبات تفتقر في الحقيق وكذا أخذه لا يخفى فلا يتحقق ركنه ولا حكمة الزجر لأنها فيما يغلب والتقدير بعشرة دراهم مذهبنا وعند الشافعي رحمه الله التقدير بربع دينار وعند مالك رحمه الله بثلاثة دراهم لهما أن القطع على عهد رسول الله عليه الصلاة والسلام ما كان إلا في ثمن المجن وأقل ما نقل في تقديره ثلاثة دراهم."

Akil ve baliğ olmuş bir kişinin on dirhem veya ona yakın bir miktarda malı saklandığı yerden çalması durumunda şüphe olmaksızın onun ellerinin kesilmesi gerekir. Bu konuda dayanak şu ayet-i kerimedir: ‘Hırsızlık eden kadın ve erkeğin yaptıklarına karşın ellerini kesin.’²²⁷ Bu ayette mutlaka had uygulanacak kişinin akil ve baliğ olması gerektiği anlaşılır nitekim akil ve baliğ olmayan kişilere had

²²³ Kur’an-ı Kerim, et-Talak 65/2.

²²⁴ el-Mergînânî, el-Hidâye, c. 2, s. 254.

²²⁵ İbn Abdil’Ber, el-Kâfi Fî Fıkh Ehli el-Medîne, c. , s. 617; İbn Rüşt el-Kurtubî, el-Beyân ve et-Tahsil, c. 5, s. 418; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşt el-Kurtubî, el-Mukeddîmât el-Mumehhidât, c. 2, s. 279; el-Karâfî, ez-Zahîre, c. 10, s. 152.

²²⁶ İbni Rüştî’l-Hefîd, Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid, c. 3, s. 104.

²²⁷ Kur’an-ı Kerim, el-Maide 5/38.

uygulanamaz. El kesmek haddi, yapılmış bir hırsızlığın karşılığıdır ve bu malın değerinin fazla olması gerekir nitekim kıymeti az olan mal hem saklanma gereksinimi duyulmaz hem de çalınmaya rağbet edilmez. Gizli ve planlı çalınmadığı içinde hem hırsızlık rükünleri gerçekleşmiş olmaz ve bu durumda zecr gerektirmez. Bize göre hırsızlık hükmünün gerçekleşmesi için malın ez az on dirhem değerinde olması gerekir. İmâm Malik (r.a) ise miktarı üç dirhem olarak belirlemiştir.²²⁸

Mâlikî Mezhebinde;

Hırsızlıkta el kesme cezasının uygulanabilmesi için âlimlerin ittifakı üzerine kişinin mükellef olması gerekir. Bu durum erkek, kadın veya köle, hür olması farketmemektedir. Ancak hırsızlık haddinin asgari nisabı konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Mâlik’i mezhebinin cumhur uleması İmâm Mâlik’in (r.a) görüşüne uyarak nisabın üç dirhem olması gerektiğine hükmetmişlerdir.²²⁹ Merğînânî’de bu şekilde bir aktarım yapmış ve hatalı bir aktarım meydana gelmemiştir.

3.5. YİTİK MAL

3.5.1. Yitik Malın/ اللقطة Bekletilme Süresi

" فإن كانت أقل من عشرة دراهم عرفها أياما وإن كانت عشرة فصاعدا عرفها حولا. قال العبد الضعيف وهذه رواية عن أبي حنيفة رحمه الله وقوله أياما معناه على حسب ما يرى وقدره محمد رحمه الله في الأصل بالحوال من غير تفصيل بين القليل والكثير وهو قول مالك رحمه الله لقوله عليه الصلاة والسلام " من التقط شيئا فليعرفه سنة من غير فصل. "

Buluntu mal on dirhemden daha az ise onu üç gün ilan eder. Ancak on dinardan fazlaysa bulunan malın değeri ilan edilme süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Bu konuda Musannif derki; Ebû Hanîfe’den (ra) yapılan bir rivayettir. Burada zikredilen birkaç günden maksat devlet adamı, yetkili kişinin belirleyeceği vakittir. İmâm Muhammed (r.a) malın azlığına veya çokluğuna bakılmadan ilanın bir yıl olması gerektiğini belirtmiştir. Bu aynı zamanda İmâm Mâlik’in (r.a) görüşüdür.

²²⁸ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 2, s. 362.

²²⁹ Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddimât el-Mumehhidât**, c. 3, s. 216; İbni Rüşdi’l-Hefîd, **Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid**, c. 4, s. 230; ed-Dusûkî, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, c. 4, s. 332.

Peygamber (sav) buyurmuşturki; ‘*Herkim yitik mal bulursa o malı bir sene kesintisiz ilan etsin.*’²³⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Kişi altın, gümüş, elbise, para, mal cinsinden her hangi bir şey bulursa o malın sahibinin ortaya çıkmasını en az bir yıl beklemelidir. Bu malın miktarının az veya çok olması fark etmez, her durumda en az bir yıl beklemesi gerekir.²³¹ Mezhep imamlarının ittifakı üzerine sabit olmaktadır. Merğînânî aktarım yaparken bir hata meydana gelmemiştir.

3.5.2. Yitik Malın Bulunması

" ويجوز الالتقاط في الشاة والبقر والبعير " وقال مالك رحمه الله إذا وجد البعير والبقر في الصحراء فالترك أفضل وعلى هذا الخلاف الفرس له أن الأصل في أخذ مال الغير الحرمة والإباحة مخافة الضياع."

Koyun, sığır ve deve gibi hayvanların bulunması durumunda alınıp sahibine vermek suretiyle alınması caizdir. İmâm Mâlik (r.a) ise deve ve ineği çölde bulan kişinin onları terk etmesinin daha faziletli olacağını belirtmiştir. At için de aynı durum geçerlidir. Başkasının malını almak aslen haram hükmündedir ancak bu malın kaybolma veya telef olma durumu söz konusuysa mübah hükmüne geçer.²³²

Mâlikî Mezhebinde;

Yerleşim yerlerinden uzak bir alanda kaybolmuş deve, sığır, at ve koyun gibi hayvanları almak ancak kurt gibi yırtıcı hayvanların onları telef etme durumu söz konusu olduğu zaman kerahetle caiz olur. Tehlike söz konusu olmadığı durumda hayvanlara el koymak caiz olmaz.²³³ Ancak İmâm Mâlik’ten malı almasının daha iyi olacağı yönünde gelen başka bir rivayet daha vardır.²³⁴ Merğînânî *el-Hidâye*’de konuyu mezhep ulemasının genel kabul ettiği şekilde aktarmış ve hatalı bir atıf söz konusu olmamıştır.

²³⁰ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 2, s. 417.

²³¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 4, s. 455; Ebî Zeyd el-Keyrevânî, *er-Risâle Li'l-Kayrevânî*, c. 1, s. 120; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 9, s. 87; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, *et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl*, c. 3, s. 147; Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl*, c. 6, s. 72; er-Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl*, c.3, s. 49.

²³² el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 2, s. 418.

²³³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 4, s. 457; İbn Abdil’Ber, *el-Kâfi Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 2, s. 838; İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 18, s. 12; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 9, s. 107.

²³⁴ Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî (v.520/1126), *el-Mukeddîmât el-Mumehhidât*, Dâru’l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut 1988, c. 2. s. 478.

3.5.3. Yitik Malın Kendine Ait Olduğunu İddia Etmek

"وإذا حضر رجل فادعى اللقطة لم ندفع إليه حتى يقيم البينة فإن أعطى علامتها حل للملتقط أن يدفعها إليه ولا يجبر على ذلك في القضاء وقال مالك يجبر والعلامة مثل أن يسمى وزن الدراهم وعددها ووكاءها ووعاءها."

Adam gelip yitik olan malın sahibi olduğunu iddia ederse malın kendisine ait olduğuna dair delil getirmediği mal adama verilmez. Ancak malın özelliklerini anlatırsa ve malın kendisine ait olduğunu ispatlarsa mal ona iade edilmesi caizdir. Malın özelliklerinden kasıt ise dirhem ise ağırlığı, sayısı, içine konduğu kap ve kesenin şeklidir. Adam bu durumda malın sahibi olduğunu iddia eden kişiye malı vermesi yargı yoluyla zorlanmaz. İmâm Mâlik (r.a) ise yargı yoluyla zorlanır demiştir.²³⁵

Mâlikî Mezhebinde;

Kaybolmuş malın sahibi olduğunu iddia eden kişiye malın sıfatlarını tarif etmesi istenir ve akabinde malın tarifi doğru çıkarda malı bulan kişi vermek istemezse yargı yoluyla verilir.²³⁶ Mezhep içi genel kabul bu yöndedir ve aktarımda Merğînânî tarafından bu bağlamda olup bir hata meydana gelmemiştir.

3.6. KAYIP KİŞİ

3.6.1. Kayıp Kişiyi Karısından Ayırmak

"ولا يفرق بينه وبين امرأته وقال مالك إذا مضى أربع سنين يفرق القاضي بينه وبين امرأته وتعتد عدة الوفاة ثم تتزوج من شاءت لأن عمر رضي الله عنه هكذا قضى في الذي استهواه الجن بالمدينة وكفى به إماما."

Kaybolmuş ve kendisinden haberdar olunmayan kişinin karısını hükmi olarak ondan hâkim ayıramaz. Kaybolmasından sonra dört yıl geçmişse hâkim kayıp kişiyle karısının arasını ayırır ve bundan sonra kadın ölüm iddetini bekler istediği kişiyle evlene bilir bu İmâm Mâlik'ın (r.a) görüşüdür. Hz. Ömer (r.a) Medine'de cinler

²³⁵ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 2, s. 419.

²³⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 4, s. 456; Ebû Said bin el-Berâzei', *et-Tehzîb fî İhtisârî'l-Müdevvene*, c. 4, s. 375; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 9, s. 117.

tarafından alı konan kişiyle ilgili böyle hüküm vermiştir. Bizim için O'nun hükümleri yeterlidir.²³⁷

Mâlikî Mezhebinde;

Kadının kocası kaybolmuş ve kendisinden haber alınamıyorsa bu durumda kadın hâkim kararıyla kocasının kaybolduğu günden itibaren dört yıl bekler adamdan hala bir haber alınamazsa normal ölüm iddet süresi olan dört ay on daha bekledikten sonra kendisine helal olan başka bir erkekle evlenme hakkı doğar. Bu uygulama Hz. Ömer zamanında meydana gelmiş bir hadiseden çıkarılan hükümdür²³⁸ Mezhep uleması da kadının dört yıldan sonra ölüm iddeti bekleyip evlenebileceğine hükmetmiştir.²³⁹ Mergînânî mezhep ulemasının bu şekilde hüküm verdiğini bildirmiş ve hatalı bir aktarım meydana gelmemiştir.

3.7. ŞİRKET

3.7.1. Mufâvada Şirketi

"فلا بد من تحقيق المساواة ابتداء وانتهاء وذلك في المال، والمراد به ما تصح الشركة فيه، ولا يعتبر التفاضل فيما لا يصح الشركة فيه، وكذا في التصرف، لأنه لو ملك أحدهما تصرفاً لا يملك الآخر لفات التساوي، وهذه الشركة جائزة عندنا استحساناً وقال مالك: لا أعرف ما المفاوضة."

Malda; şirket kurulduğu ilk anda, devamında ve sonrasında eşitlik ilkesine riayet etmelidir. Maldan kastedilen kendisiyle şirketin kurulmasının sahih olduğu maldır aynı şekilde kendisiyle şirket kurmanın doğru olmayacağı malla da bu şirketi kurmak caiz olmaz. Bu durum şirket kurulumu sürecinde ve ortakların tasarruf yetkisinde de geçerlidir. Nitekim taraflardan biri tasarruf hakkını diğer kişiden daha fazla kullanmış olursa bu şirketin en temel prensibi olan eşitlik ilkesini ortadan

²³⁷ el-Mergînânî, **el-Hidâye**, c. 2, s. 424.

²³⁸ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 2, s. 31.

²³⁹ Ebû Said bin el-Berâzei', **et-Tehzîb fî İhtisârî'l-Müdevvene**, c. 2, s. 428; el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn Fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 1, s. 123; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 2, s. 567; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 5, s. 355; İbni Rüşdi'l-Hafîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 3, s. 75; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 2, s. 479.

kaldırılmış olur. Bu şirket türü bizce istihsanen caiz olandır. İmâm Mâlik (r.a) bu konuda mufâvada şirketi hakkında bilgim yok demiştir.²⁴⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Mâlikî mezhebinde mufavada şirketi Hanefî mezhebinde olduğu gibi caizdir ancak iki mezhep arasında ki ihtilaf şirketin kurulumunda olması gereken şartların aynı olmamasıdır.²⁴¹ Mâlikî mezhebinde mufâvada şirketi genel ve özel olmak üzere iki kısım olarak anlatılır. Genel mufâvada; ortakların tüm işlerde ortak olmanın şart koşulduğu, özel olan ise ortaklıkta ticaretin çeşidine ve işlemine sınırlama getirildiği şirkettir. Malîkî mezhebinde, sermayelerin eşit olması şart değildir, fakat ortakların sermayelerinin tümünü ortaklığa katmaları şartı vardır. *el-Müdevvîne*'de İmâm Mâlik'in (r.a) mufavada şirketinin caiz olduğunu ancak inan şirketini bilmediğini/tanımadığını belirtilmiştir.²⁴² Olmasına rağmen Merğînânî, İmâm Mâlik'e (r.a) hatalı bir nispet yaparak bilmediğini/tanımadığını belirtmiştir.²⁴³ Nitekim mezhep uleması mufâvada şirketinin caiz olduğuna hükmetmiştir.²⁴⁴

3.7.2. Mufâvada Şirketinin Kurulumunda Geçerli Olan Mallar

"ولا تتعقد الشركة إلا بالدرهم والدنانير والفلوس النافقة وقال مالك: تجوز بالعروض والمكيل والموزون أيضا إذا كان الجنس واحدا؛ لأنها عقدت على رأس مال معلوم فأشبهه النقود."

Mufâvada şirketi dinar, dirhem ve para haricindeki mallardan şirket kurulamaz. İmâm Mâlik (r.a) ise aynı cinsten olan mallar ve keylî-veznî yani tartılabilen başka türlü mallar ile de bu şirketi kurmanın caiz olduğunu bildirmiştir.²⁴⁵

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) dinen ticareti caiz olan malların tamamı ile mufâvada şirketinin kurulmasında bir sorun olmadığına hükmetmiştir. Mezhebin cumhur

²⁴⁰ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 3, ss. 5-6.

²⁴¹ İbni Rüşdi'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 37, s. 4.

²⁴² Sahnûn, *el-Müdevvîne*, c. 3, ss. 615-616.

²⁴³ Enver Osman Kaan, 'İslam Hukukunda Şirket Yapısı Ve Sürekliliği Sorunu', ('Yayınlanmamış Doktora Tezi', İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016), s. 28.

²⁴⁴ Ebû Said bin el-Berâzei, *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvîne*, c. 3, s. 563; İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 17, s. 219; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, *el-Mukeddîmât el-Mumehhidât*, c. 3, ss. 35-36; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 8, s. 58.

²⁴⁵ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 3, s. 7.

uleması da bu şekilde hüküm vermiştir.²⁴⁶ Merğînânî mezhebin dinar ve dirhem haricinde ki mallarla ticaret yapmanın caiz olduğunu aktarmıştır ve hatalı bir atıf meydana gelmemiştir.

3.7.3. Sanâî Şirketinde İş ve Mekân Birliği

"شركة الصنائع" وتسمى شركة التقبل "كالخياطين والصباغين يشتركان على أن يتقبلا الأعمال ويكون الكسب بينهما فيجوز ذلك" وهذا عندنا أن المقصود منه التحصيل وهو ممكن بالتوكيل، لأنه لما كان وكلا في النصف أصيلا في النصف تحققت الشركة في المال المستفاد ولا يشترط فيه اتحاد العمل والمكان خلافا لمالك فيهما؛ لأن المعنى المجوز للشركة وهو ما ذكرناه لا يتفاوت."

Sanâî şirketin çeşitlerinden biri olup *tekabbul* olarak ta adlandırılır. Bu şirket türünde örneğin iki terzi veya boyacının kâr amacıyla aralarında anlaşıp iş alarak şirket kurmalarına denir. Bu bize göre caiz olan şirket türüdür. Şirketin amacı kâr elde etmek içindir bu da ancak tarafların birbirine vekâlet vermesiyle olur. Ortaklıkla kurulan şirketlerde taraflar kendi hisselerinde asıl diğer ortağın hissesinde ise vekildir. Bu da gelecek kârda ortalık var demektir. Bu şirket türünde bize göre iş ve mekânın bir olması şartı yoktur. Çünkü bize göre bu şirket türünde iş ve mekân birliğinin olup olmaması asıl amaçlanan manaya hâlel getirmediğinden bize göre caizdir. Ancak İmâm Mâlik (r.a) iş ve mekân birliği konusunda bize muhalefet etmiştir.²⁴⁷

Mâlikî Mezhebinde;

Kişilerin kurmuş oldukları *sanâî* veya diğer adıyla *ebdân* şirketleri terziilik, demircilik, avcılık, boyacılık ve dalgıçlık gibi el emeğine ve beden gücüne bağlı bir iş olduğu için mekânın ve işin ortak olması gerekir aksi halde kurulan bu şirket Mâlikî mezhebinde caiz değildir. Nitekim farklı meslek erbabları mesela demirci ve terzinin bir iş kurması caiz değildir.²⁴⁸ Mezhep uleması da mekân ve işin ortak

²⁴⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 3, ss. 615-616; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 8, s. 57; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, *et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl*, c. 7, s. 78; İbn Abdil'Ber, *el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 2, s. 783.

²⁴⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 3, ss. 11-12.

²⁴⁸ Ebû Said bin el-Berâzei', *et-Tehzîb fî İhtisârî'l-Müdevvene*, c. 3, s. 546; İbn Abdil'Ber, *el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 2, s. 784; İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 12, s. 14; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 8, ss. 30-31; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, *et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl*, c. 7, s. 94.

olmasını şart koşmuştur. Merğînânî mezhebin bu şekilde hüküm verdiğini aktarmıştır ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.8. ŞAHİTLİKLER

3.8.1. Farklı Dinlere Sahip Kişilerin Birbirine Şahitlikleri

"وتقبل شهادة أهل الذمة بعضهم على بعض وإن اختلفت مللهم". وقال مالك رحمه الله: لا تقبل لأنه فاسق، قال الله تعالى: "وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ" فيجب التوقف في خبره، ولهذا لا تقبل شهادته على المسلم فصار كالمرتد."

Farklı din mensubu kişiler olsa da zimmî birinin yine zimmî birine şahitlik yapması kabul edilir. İmâm Mâlik (r.a) onlar fasık olduğu için şahitlikleri kabul edilemez. *'Gerçekten inkâr edenler elbette zalimlerdir.'*²⁴⁹ Zimmînin haberine yani şahitliğine dayanarak hüküm verilmemelidir. Bundan dolayı Müslümanla ilgili şahitliği de kabul edilemez mürted gibi hükmedilir.²⁵⁰

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik'e (r.a) göre farklı din mensuplarının birbirleri hakkında şahitlik etmeleri caiz değildir. Şöyle ki bir Hristiyan bir Yahudi hakkında şahitlik edemez. Ters durumda şahitlik geçerli değildir. Mecusi'nin şahitliği için de aynı durum söz konusudur.²⁵¹ Mezhebin cumhur uleması bu konuda vermiş olduğu hüküm ehl-i zimmetin şahitliğinin kabul edilemeyeceğidir. Merğînânî bu şekilde bir aktarımda bulunmuştur ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.8.2. Veled-i Zinanın Şahitliği

"وولد الزنا" لأن فسق الأبوين لا يوجب فسق الولد ككفرهما وهو مسلم. وقال مالك رحمه الله: لا تقبل في الزنا لأنه يجب أن يكون غيره كمثلهم فيتهم. قلنا: العدل لا يختار ذلك ولا يستحبه، والكلام في العدل.

²⁴⁹ Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/254.

²⁵⁰ el-Merğînânî, el-Hidâye, c. 3, s. 123.

²⁵¹ Sahnûn, el-Müdevvene, c. 4, s. 22; İbn Rüşd el-Kurtubî, el-Beyân ve et-Tahsîl, c. 9, s.47 6; el-Karâfî, ez-Zahîre, c. 10, s. 224; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl, c. 8, s. 179; ed-Dusûkî, Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr, c. 4, s. 173.

Şahitlikte veled-i zinanın şahitliği kabul edilir. Kişi Müslüman olup ebeveyni kâfir olduğunda Müslüman olan kişiyi etkilemediği gibi veled-i zinanın anne babasının fasıklığı da çocuğuna atfedilemez. İmâm Mâlik (r.a) zinayla ilgili bir durumda veled-i zinanın şahitliğini kabul etmez. Çünkü o kişiyle aynı durumda olduğu için onu kayırması ihtimalinden dolayı töhmet altında kalabilir. Biz bu konuda kişi adil ise durumu çarpıtmadan direk aktaracağı ve güzelleştirme yapmayacağı için bu durum onu zan altında bırakmayacağı kanaatindeyiz.²⁵²

Mâlikî Mezhebinde;

Veled-i zina olan bir kişi zinaya yapmış kişiler hakkında şahitlik yapması caiz değildir. Çünkü kendisi de aynı durumda olduğu için zina yapan kişiyi kayırıp görmüş olduğu olayı tam olarak aktarmaya bilir. Bu durum diğer işlenmiş suçlar içinde geçerli olup emsal nitelikteki suçlarda şahitlik kabul edilemez.²⁵³ Mâlikî mezhebinin cumhur uleması bu yönde fikir beyan etmiştir. Merğînânî mezhebin vermiş olduğu fetva doğrultusunda aktarım yapmıştır ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.8.3. Şahitlik Üzerine Şahitlik

"تجوز شهادة شاهدين على شهادة شاهدين. ولنا قول علي رضي الله عنه: "لا يجوز على شهادة رجل إلا شهادة رجلين"، ولأن نقل شهادة الأصل من الحقوق فهما شهدا بحق ثم شهدا بحق آخر فتقبل. ولا تقبل شهادة واحد على شهادة واحد لما روينا، وهو حجة على مالك رحمه الله، ولأنه حق من الحقوق فلا بد من نصاب الشهادة."

İki şahidin şahitliği üzerine iki şahitle şahitlik yapmak caizdir. Delilimiz; Hz. Ali'nin (r.a) şu sözüdür: *'Bir adam için iki adam şahitlik etmezse bu şahitlik caiz olmaz.'* Asıl şahitlik yapacak adamın şahitliğini iletmek hakkı iade etmektir. Bu durumda iki şahit önce asıl olan durumda sonrada diğer başka duruma şahitlik yaptıkları zaman bu şahitlik kabul edilir. Ve bir kişinin yalnız diğer bir kişiye şahitlik yapması caiz olmaz. Hz. Ali'den (r.a) rivayet edilen delil olarak bildirilmiştir. Bu

²⁵² el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 3, s. 124.

²⁵³ İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 16, s. 326; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 8, s. 179; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 4, s. 173.

delil İmâm Mâlik'in (r.a) aleyhine delildir. Şahitlik meselesi kişi hakkı olduğu için şahitlik nisabına ulaşmış olması gerekir.²⁵⁴

Mâlikî Mezhebinde;

Merğînânî, İmâm Mâlik'in (r.a) bir kişinin şahitliğine sadece bir kişi şahitlik yapmasının yeterli olduğunu *el-Hidaye*'de belirtmiştir. Ancak Mâlikî kaynaklarına baktığımızda burada hatalı bir aktarımın olduğunu görmekteyiz. Nitekim İmâm Mâlik (r.a) kendisine yöneltilen şahitlikle alakalı sorularda bir adamın şahitliğinin üzerine en az iki şahidin gerekli olduğunu belirtmiştir. Nitekim kâdının hüküm verdiği bir konuda orada bulunan bir kişinin kâdı üzerine şahitlik yapabilir mi sorusuna kesinlikle şahitlik yapamaz çünkü bu da şahitlik üzerine şahitlik konusu kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde zinayla alakalı olarak dört şahidin şahitliği üzerine dört adamın şahitliğinin yeterli olmadığı bilakis her bir şahidin şahitliği için en az dört şahidin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu adamlarının hepsi aynı ortamda aynı kişiden duymuş olsa bile kabul edilemez²⁵⁵

3.9. HİBE

3.9.1. Hibede Mülkiyet

"الهبة عقد مشروع لقوله عليه الصلاة والسلام: "تهادوا تحابوا" وعلى ذلك انعقد الإجماع وتصح بالإيجاب والقبول والقبض أما الإيجاب والقبول فلا أنه عقد، والعقد ينعقد بالإيجاب، والقبول، والقبض لا بد منه لثبوت الملك. وقال مالك: يثبت الملك فيه قبل القبض اعتبارا بالبيع، وعلى هذا الخلاف الصدقة."

Hibe meşru bir akittir Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *'Hediyeleşin birbirinizi sevin.*²⁵⁶ Bu durumun meşru olduğuna dair bir icma vardır. Hibe icâb-kabûl ve verilen malın alınmasıyla sahih bir şekilde gerçekleşir. İcâb-kabûl şarttır çünkü bu bir akittir akitlerde anca icap-kabulün gerçekleşmesiyle olur. Malı almak mülkün kişiye geçtiğini sabitlemek içindir. Ancak İmâm Mâlik (r.a) malı teslim

²⁵⁴ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 3, s. 129.

²⁵⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c.2, s.93; İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c.10, s.43; el-Karâfî *ez-Zahîre*, c.10, s. 288; el-Kîrevânî, *en-Nevâdir ve ez-Ziyâdât*, c.14, s.243.

²⁵⁶ Muvatta 'Muhacir' 3368 (IV, 1334).

almadan da mülkiyet kişinin kesin bir şekilde malı olur bu satışa kıyasla böyledir ve sadakada da aynı ihtilaf söz konusudur.²⁵⁷

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) hibede akdinde icap-kabul meydana gelmişse malı ele geçirmek şart değildir. Mülkiyet hakkı hibe edilen kişiye geçmiş olur ve hukuki yükümlülük başlamış olur. Bu mezhebin cumhur ulemasının vermiş olduğu hükümdür.²⁵⁸ İmâm Mâlik'e göre hibe akdinin rüknü istihsânen sadece hibe edenin icabıdır; karşı tarafın kabul ve kabzı hibenin vücut bulması için değil hibenin hükmünün sübûtu, hibe edilen mala mülkiyet ve akdın bağlayıcılık kazanması için gereklidir.²⁵⁹ Merğînânî nisbet ederken mezhebin bu yönde bir hüküm verdiğini belirtmiştir ve hata meydana gelmemiştir.

3.10. GASP

3.10.1. Gasp Edilen Malın Eksilmesi

"ولا يضمن الغاصب منافع ما غصبه إلا أن ينقص باستعماله فيغرم النقصان وقال الشافعي: يضمنها، فيجب أجر المثل، ولا فرق في المذهبين بين ما إذا عطلها أو سكنها. وقال مالك: إن سكنها يجب أجر المثل، وإن عطلها لا شيء عليه."

Malı gasp eden kişi malı kullanmasıyla ve ondan istifa etmesiyle meydana gelebilecek eksilmenin bedelini ödemesi gerekir. İmâm Şafîî (r.a) malı kullanıp ondan istifade ederse piyasadaki ederi kadar kullandığı şeyin değerini ödemesi vaciptir. Şafîî ve Hanefî mezhebine göre evde oturması veya boş bırakması arasında bir fark yoktur. İmâm Mâlik (r.a) oturursa piyasa değeri ne ise onu ödemesi gerekir ancak oturmamış boş bırakmış ise bir şey ödemesine gerek yoktur.²⁶⁰

Mâlikî Mezhebinde;

²⁵⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 3, s. 222.

²⁵⁸ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 2, s. 435; İbn Rüşt el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 13, s. 356; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 4, s. 116; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 6, s. 255.

²⁵⁹ Ali Bardakoğlu, 'Hibe', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1998, c. 17, ss. 421-426.

²⁶⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 304.

Kişi gasp ettiği araziye eker veya gasp ettiği evde oturursa kullandığı zamanın veya miktarın bedeli neyse onu kiralamış gibi ödemesi gerekir. Mezhebin cumhur uleması bu konuda İmâm Mâlik'in (r.a) vermiş olduğu hüküm doğrultusunda uygulamada bulunmuşlardır.²⁶¹ Merğînânî aynı şekilde aktarım yapmış olup hatalı bir aktarım meydana gelmemiştir.

3.11. HAYVAN BOĞAZLAMA

3.11.1. Hayvan Kesiminde Besmele

"وإن ترك الذابح التسمية عمدا فالذبيحة ميتة لا تؤكل وإن تركها ناسيا أكل. وقال مالك: لا يؤكل في الوجهين."

Hayvan kesilirken besmele çekmenin şart olduğunu bilen kişi besmeleyi bilerek bırakırsa kestiği hayvan leş hükmüne girer ve yenmesi helal olmaz. Ancak unutarak keserse leş olmaz ve yenmesinde bir sorun yoktur. İmâm Mâlik (r.a) hayvan kesilirken besmele çekmeyen ister unutarak yapsın ister kasıtlı her iki durumda da hayvan leş olur yenmesi helal olmaz.²⁶²

Mâlikî Mezhebinde;

Besmele hayvan kesiminde uyulması gereken şartlardandır. Ancak kişi unutarak besmele getirmeden hayvanı keserse bu hayvan leş hükmünde olmaz ve yenmesinde bir beis olmadığını ifade etmişlerdir.²⁶³ Hatta bazı mezhep imamları kesen kişi zaten Müslüman olacağından kasıtlı veya unutarak besmelenin terkinde bir beis yoktur demiştir.²⁶⁴ Merğînânî bu konuyu aktarırken İmâm Mâlik'in unutarak veya kasıtlı olarak besmeleyi terk etmesi durumunda hayvanın yenmesi caiz

²⁶¹ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 4, s. 180; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 3, s. 448; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 2, s. 844; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 8, s. 314; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 7, s. 320.

²⁶² el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 347.

²⁶³ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 532; Ebî Zeyd el-Keyrevânî, **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, c. 1, s. 80; el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 1, s. 106; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddîmât el-Mumehhidât**, c. 1, s. 420; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 210; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 4, s. 329;

²⁶⁴ İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 428.

olmadığını belirttiğini, ancak mezhep kaynaklarında yaptığımız araştırma sonucunda böyle bir hükmün verilmediği sonucuna vardık.

3.11.2. Hayvanın Kesiminde Şart Olan Yerler

"والعروق التي تقطع في الذكاة أربعة: الحلقوم، والمريء، والودجان" لقوله عليه الصلاة والسلام: "أفر الأوداج بما شئت". وهي اسم جمع وأقله الثلاث فيتناول المريء والودجين، إلا أنه لا يمكن قطع هذه الثلاثة إلا بقطع الحلقوم فيثبت قطع الحلقوم باقتضائه، وبظاهر ما ذكرنا يحتج مالك ولا يجوز الأكثر منها بل يشترط قطع جميعها."

Kesim yapılacağı zaman kesilecek damarlar dördtür. Bunlar; nefes borusu, yemek borusu ve iki şah damardır. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *'İstediğin gibi şah damarını kesebilirsin'*²⁶⁵ hadiste geçen damar kelimesi çoğul sığada geldiğinden en az üç tane damardan bahsetmiş olması gerekir bu da nefes borusu ve iki şah damarı kapsar. Nitekim hadiste açıkça nefes borusu lafzı geçmese de iktizasından yani mananın gerekliliğinden dolayı bu anlam çıkar. İmâm Mâlik (r.a) bu hadisi zahirî anlamıyla değerlendirmiş ve bu dördünden başka bir şeyin kesilmesini uygun görmemiştir. Sadece bunların kesilmesini şart koşturmuştur.²⁶⁶

Mâlikî Mezhebinde;

Hayvan kesiminde dikkat edilmesi gerekli olan yerler İmâm Mâlik'e (r.a) göre nefes borusu ve iki şah damarın tamamının kesilmesidir biri kesilip diğeri kesilmediği durumunda bu hayvanın yenmesi caiz değildir. Ancak yemek borusuyla alakalı bir hüküm verilmemiştir.²⁶⁷ Mezhep ulemasının cumhuru hayvanın kesiminde esas olan şey çoğunluğun kesilmesidir. Nefes borusu ve iki şah damar kesilmelidir veya yemek borusuyla beraber ya nefes borusu ya da iki şah damarın tamamının kesilmesidir.²⁶⁸ Bu şekilde yapılmış kesim caiz olan kesimdir. Merğînânî bu konuyu aktarırken İmâm Mâlik (r.a)'a yaptığı atıfta her dört damarın kesilmesini şart

²⁶⁵ Buhârî, 'Kurban' (IIV, 93).

²⁶⁶ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 348.

²⁶⁷ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 543.

²⁶⁸ Ebî Zeyd el-Keyrevânî, **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, c. 1, s. 80; el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn Fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 1, s. 106; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 427; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 309; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 4, s. 133; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 4, s. 310.

koştuğunu aksi halde kesilen hayvanın yenmesinin caiz olmadığını belirtmiştir. *Mevâhibu'l-Celîl*'de Ebû Temâm'ın 'yemek borusu kesilmeden yapılacak olan kesimin caiz olmayacağı' aktarılmış ve yazar tarafından zayıf bir görüş olduğu belirtilmiştir.²⁶⁹ Merğînânî bu konuyu aktarırken hatalı bir aktarım yapmıştır. Naklettiği görüşler mezhep kaynaklarıyla uyuşmamaktadır.

3.11.3. Zaruret Durumunda Yaralayarak Kesim Yapmak

"وما استأنس من الصيد فذكاته الذبح، وما توحش من النعم فذكاته العقر والجرح. لأن ذكاة الاضطرار إنما يصرار إليه عند العجز عن ذكاة الاختيار على ما مر، والعجز متحقق في الوجه الثاني دون الأول "وكذا ما تردى من النعم في بئر ووقع العجز عن ذكاة الاختيار" لما بينا. وقال مالك: لا يحل بذكاة الاضطرار في الوجهين لأن ذلك نادر."

Avlanan hayvan uysal hayvansa normal şer'i usule göre yapılır. Koyun gibi ehlileşmiş hayvanlardan vahşileşmişse onlar yaralama yoluyla avlandıktan sonra kesilir. Yani acziyet durumunda normal kesim değil de yaralama yoluyla kesim ancak aciz kalındığı durumlarda yapılabilir. Birinci halde acziyet vardır ancak ikinci durumda yoktur. Koyun kuyuya düşer de onu kesmekten aciz kalınırsa bu durumda yaralama yoluna gidile bilir. Ancak İmâm Mâlik (r.a) bu konuda ihtilaf etmiş ve her iki durum yani evcil hayvanın vahşileşmesi ve kuyuya düşmesinden doğan zaruret hallerde bile yaralama yoluyla kesimi helal görmemiştir. Çünkü bunların nadir durumlar olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Hayvan doğası gereği normalde evcil bir hayvansa ancak daha sonradan vahşileşmiş ise hayvan aslı üzeredir. Bu da ehil hayvan hükmünde olduğu ve normal kesim yoluyla kesilmesi gerektiği anlamına gelir.²⁷¹ Avlanmak suretiyle veya başka bir sebeple yaralanarak avlanması caiz olmaz evcil hayvanlar için. Hayvan doğası gereği zaten vahşiyse ve kaçıp gittiyse bu hayvanlar da asılları üzeredir. Yani

²⁶⁹ er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl*, c. 3, s. 210.

²⁷⁰ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 4, s. 350.

²⁷¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 1, s. 540; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 2, s. 103; er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl*, c.3, s. 214.

avlanmaları caizdir. Mezhep uleması bu yönde hüküm vermiştir. Merğînânî de bu şekilde aktarmıştır ve bir hata söz konusu değildir.

3.11.4. Devede Müstehab Olan Kesim

"والمستحب في الإبل النحر، فإن ذبحها جاز ويكره. والمستحب في البقر والغنم الذبح فإن نحرهما جاز ويكره. أما الاستحباب فلموافقة السنة المتوارثة والاجتماع العروق فيها في المنحر وفيهما في المذبح، والكراهة لمخالفة السنة وهي لمعنى في غيره فلا تمنع الجواز والحل خلافا لما يقوله مالك إنه لا يحل."

Deve kesiminde uygun görülen göğsün üst kısmında ki damarlardan kesmektir. Normal yoldan kesim yapılırsa bu kerahetle beraber caizdir. İnek ve koyun boğazlanmak suretiyle kesilmelidir ancak onlarda göğsün üst kısmından kesilirse burada da keraheten caiz olur. Bu iki kesimin uygun görülen bir kesim olması sünnet yoluyla bize miras kalmasındandır. Devenin göğsünün üst kısmından kesmek, inek ve koyunlar ise boynundan kesmek îcma ileidir. Örneklerde kerahet, sünnete aykırı davranmaktadır. Ancak kesimin kendisi değil de kesim şeklinde ihtilaf olduğundan helal olmasına mani bir durum orta yoktur. İmâm Mâlik (r.a) bu durumda ihtilaf etmiş ve bu iki durumda da sünnetten aykırı davranmak caiz değildir demiştir.²⁷²

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) deveyi göğsünün üst kısmından kesmek gerektiği belirtmiştir. Boyundan kesimi yapılan devenin yenmesinin caiz olamayacağı ancak zaruret durumunda caiz olacağını belirtmiştir.²⁷³ Mezhebin cumhur uleması da bu şekilde hüküm vermiştir. Merğînânî'de mezhebin bu şekilde hüküm verdiğini aktarmış ve hatalı bir atıf meydana gelmemiştir.

3.11.5. At Etinin Yenmesi

²⁷² el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 351.

²⁷³ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 543; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddîmât el-Mumehhidât**, c. 1, s. 429; İbni Rüşdî'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 2, s. 207; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 3, s. 365; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 4, s. 330; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasari Halîl**, c.3, s. 220.

"ولا يجوز أكل الحمر الأهلية والبغال . لما روى خالد بن الوليد رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم: "نهى عن لحوم الخيل والبغال والحمير". وعن علي رضي الله عنه: "أن النبي عليه الصلاة والسلام أهدر المتعة وحرم لحوم الحمر الأهلية يوم خيبر" قال: ويكره لحم الفرس عند أبي حنيفة وهو قول مالك."

Eşek ve katır eti yemek caiz değildir. Halid bin Velid'in (r.a) rivayet ettiği hadiste 'Peygamber (s.a.v) 'At, katır ve eşek etleri yemek yasaklanmıştır' Hz. Ali de (r.a) 'Peygamber'in (s.a.v) Hayber'de mut'a nikâhını yasakladığını ve eşek etini yemeyi haram saydığını belirtmiştir' Ebû Hanîfe'ye (r.a) göre at eti yemek mekruhtur. Bu konuda İmâm Mâlik de (r.a) aynı görüştedir.²⁷⁴

Mâlikî Mezhebinde;

Peygamber (s.a.v) binek hayvanı olmasından dolayı at etinin yenmesini yasaklamıştır. Nitekim onun etini yemek mekruhtur.²⁷⁵ Bazı mezhep âlimleri at etinin yenmesini haram²⁷⁶ olarak beyan etse de mezhebin cumhur uleması mekruh olarak görmüştür. Merğînânî de mekruh olarak aktarmış ve hatalı bir atıf söz konusu olmamıştır.

3.11.6. Yenmesi Helal Olan Canlılar

3.11.6.1. Balığın Haricinde ki Deniz Ürünlerinin Yenmesi

"ولا يؤكل من حيوان الماء إلا السمك. وقال مالك وجماعة من أهل العلم بإطلاق جميع ما في البحر."

Balık hariç deniz canlılarını yemek caiz değildir. İmâm Mâlik (r.a) ve ilim ehlinen bazıları mutlak manada deniz canlılarının hepsinin yenebileceğini söylemiştir.²⁷⁷

Mâlikî Mezhebinde;

Deniz hayvanlarının tamamının yenmesinde bir sorun yoktur. İmâm Mâlik (r.a) deniz hayvanlarının yenebileceğini belirtmiştir. Kendisinden gelen rivayette

²⁷⁴ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 352.

²⁷⁵ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 541; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfi fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 436; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 3, s. 21; el-Karâfi, **ez-Zahîre**, c. 4, s. 101.

²⁷⁶ er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl**, c. 1, s. 90.

²⁷⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 353.

aynı zamanda denizde yüzen hayvanlar hakkında da bir yasaklamaya dair hüküm işitilmemiştir.²⁷⁸ Mezhebin cumhur uleması da balıkla beraber diğer deniz canlılarının yenmesinde bir sorun olmadığına dair hüküm vermişlerdir.²⁷⁹ Öyle ki alış-verişte deniz canlılarının aynı cins oldukları için birbiriyle takas yapılamayacağına dair hüküm verilmiştir.²⁸⁰ Mergînânî'nin aktarımında hata meydana gelmemiştir.

3.11.6.2. Helal Olan Ölü Etleri

"السّمك وهو حلال مستثنى من ذلك لقوله عليه الصلاة والسلام: "أُحِلَّتْ لَنَا مِيتَتَانِ وَدِمَانٌ، أَمَّا الْمِيتَتَانِ فَالسّمكُ وَالْجُرَادُ وَأَمَّا الدِّمَانُ فَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ". قَالَ: "وَيَكْرَهُ أَكْلَ الطَّافِي مِنْهُ" وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ لَا بَأْسَ بِهِ لِإِطْلَاقِ مَا رَوَيْنَا، وَلَأنَّ مِيتَةَ الْبَحْرِ مَوْصُوفَةٌ بِالْحَلِّ بِالْحَدِيثِ."

Balık eti, ölmüş hayvan etlerinden istisnai olarak helal kılınmıştır. Nitekim Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *'Bize iki ölü ve iki kan helaldir. Ölüler; balık ve çekirge, kanlar; ciğer ve dalaktır. Ancak ölüp su üstüne çıkan balığın yenmesi mekruhtur.'*²⁸¹ İmâm Mâlik (r.a) hadisin manasının mutlak olduğunu böyle bir istisnaya gidilmediğini belirtmiştir. Hadiste deniz ölülerini mutlak manada helal saymıştır.²⁸²

Mâlikî Mezhebinde;

Denizde avlanılmadan kendiliğinden ölüp veya başka sebeplerden ötürü ölüp su yüzüne çıkan balığın etinin yenmesi caizdir.²⁸³ İmâm Mâlik'in (r.a) verdiği hüküm bu yöndedir. Mergînânî'n aktarımı bu şekilde olup bir hata meydana gelmemiştir.

3.11.6.3. Çekirgenin Kafasını Koparmadan Yemek

²⁷⁸ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 537.

²⁷⁹ İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 299; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 3, s. 23; Ebû Said bin el-Berâzeî, **et-Tehzîb fî İhtisârî'l-Müdevvene**, c. 2, s. 20.

²⁸⁰ ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 3, s. 48; Ebî Zeyd el-Keyrevânî, **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, c. 1, s. 103; el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn Fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 2, s. 144.

²⁸¹ İbni Mâce, 'Ciğer ve Dalağın Yenmesi' 31- 3314 (II-1102).

²⁸² el-Mergînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 353.

²⁸³ İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 3, ss. 17-18; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 1, s. 179; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.1, s. 88.

"ولا بأس بأكل الجريث والمارماهي وأنواع السمك والجراد بلا ذكاة. وقال مالك: لا يحل الجراد إلا أن يقطع الآخذ رأسه أو يشويه لأنه صيد البر."

Yılan balığı, sazan balığı, balık türlerini ve çekirgenin kesilmeden yenmesinde sorun yoktur. İmâm Mâlik (r.a); çekirge bir kara hayvanı olduğundan onun başını koparmadan ve kızartmadan yemeği caiz görmemiştir.²⁸⁴

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) çekirgenin çiğ yenmesinin caiz olmadığı hükmüne varmıştır. Tutulan çekirge başı koparıldıktan sonra kızartılıp veya haşlanmadan yenemez. Mezhep uleması da bu yönde hüküm beyan etmiştir.²⁸⁵ Merğînânî atıfta bulunurken mezhebin bu şekilde hüküm belirttiğini ifade etmiştir ve nitekim hatalı bir aktarım söz konusu olmamıştır.

3.12. KERAHİYE

3.12.1. Yetişkin Erkek Kölenin Mahremiyeti

"ولا يجوز للمملوك أن ينظر من سيده إلا ما يجوز للأجنبي النظر إليه منها. وقال مالك: هو كالمحرم. "أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ" ولأن الحاجة متحققة لدخوله عليها من غير استئذان."

Yetişkin erkek köle kadın olan efendisinin sadece ona yabancı olan kadınlara bakmasının caiz olduğu yerlere bakması caizdir. İmâm Mâlik (r.a) ise erkek köle kadın efendisinin mahremi gibidir. Delil olarak Ayet-i Kerime’de Müslüman kadınların kendini sakınmak zorunda olmadığı erkekler bildirilmiştir. Onlardan biride erkek köledir. Nitekim Allah-u Teâla şöyle buyurmuştur: *‘Ellerinin altında bulunan erkek köleler dışında.*²⁸⁶ Nitekim erkek köle izinsiz efendisinin yanına girmesi zarureten olduğu içinde caiz görülmüştür.²⁸⁷

Mâlik’i Mezhebinde;

²⁸⁴ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 353.

²⁸⁵ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 537; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 301; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 4, s. 343; er-Ru‘aynî, **Mevâhibu’l-Celîl fi Şerhi Muhtasaru Halîl**, c. 3, s. 228.

²⁸⁶ **Kur’an-ı Kerim**, en-Nur 24/31.

²⁸⁷ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 372.

Köle, kadın efendisinin sürekli hizmetinde olduğu için onun mahremi sayılır nitekim kadının sürekli olarak kölesinin yanında tesettürlü durması zordur. Buna binaen İmâm Mâlik (r.a) caiz olduğuna dair fetva vermiştir. Ancak bu durum sadece saç için ²⁸⁸ geçerli olup uzuvlar bunun dışında istisna bırakılmıştır.²⁸⁹ Mezhebin cumhur uleması bu konuda ittifak etmemiştir. Ancak İmâm Mâlik'ten (r.a) rivayet bu yöndedir. Merğînânî hatalı bir aktarımda bulunmamıştır.

3.12.2. Zimmi ve Müşriklerin Mescide Girmesi

"ولا بأس بأن يدخل أهل الذمة المسجد الحرام" وقال مالك: يكره في كل مسجد. "إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا" الكافر لا يخلو عن جنابة؛ لأنه لا يغتسل اغتسالًا يخرج عنه، والجنب يجنب المسجد، وبهذا يحتج مالك، والتعليل بالنجاسة عام فينتظم المساجد كلها."

Zimmilerin Mescid-i Haram'a girmelerinde bir sorun yoktur. İmâm Mâlik (r.a) ise zimmilerin hiçbir mescide girmelerine izin verilmemesi gerektiğini söylemiştir. Delil olarak *'Ey İman edenler! Müşrikler ancak bir pislikten ibarettir. Bundan sonra Mescid-i Haram'a girmelerine müsaade etmeyin'*²⁹⁰ ayetini göstermiştir. Kâfirler ise her daim cünüptür. Nitekim onları bu halden çıkaracak şekilde gusletmeyi bilmezler ve cünüplerde camiden uzak durdurulmalıdır. İmâm Mâlik (r.a) aynı ayeti delil getirerek necislikle illetlendirilmeleri umimiyet arz ettiği için bütün mescitlere girmelerini kapsayan bir yasak olduğunu beyan etmiştir.²⁹¹

Mâlikî Mezhebinde;

Müslümanların haricinde ehli kitap veya kâfir olan hiç kimsenin Mescid-i Haram'a girmelerine izin verilmez. Bunun sebebi gusül abdesti almadıklarından Tevbe suresinde zikredildiği üzere necistirler. Buna binaen mezhep uleması zimmilerin mutlak bir şekilde mescide girmelerine cevaz vermemiştir.²⁹² Mezhep içi bazı aykırı fikir beyan eden âlimler de bulunmaktadır. Şöyle ki; mescidin onarımı ve

²⁸⁸ ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 2, s. 263; er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl*, c. 2, s. 523.

²⁸⁹ İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 18, s. 401.

²⁹⁰ *Kur'an-ı Kerim*, et-Tevbe 9/28.

²⁹¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 4, s. 379.

²⁹² el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 1, s. 315; İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve et-Tahsîl*, c. 1, s. 409; Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 2, s. 354.

tadilatı için kendisi gibi usta bir marangoz veya inşaat ustası yoksa veya olması durumunda zimmi daha uygun bir fiyat öneriyorsa mescide girmesine izin verilir.²⁹³ Merğînânî de bu yönde bu şekilde aktarım da bulunmuştur ve hatalı bir aktarım olmamıştır.

3.13. İÇECEKLER

3.13.1. Üzüm Suyunun Kaynatılması

"وعصير العنب إذا طبخ حتى ذهب ثلثاه وبقي ثلثه حلال وإن اشتد" وهذا عند أبي حنيفة وأبي يوسف وقال محمد ومالك والشافعي: حرام، وهذا الخلاف فيما إذا قصد به التقوي، أما إذا قصد به التلهي لا يحل بالاتفاق، لهم في إثبات الحرمة قوله عليه الصلاة والسلام: "كل مسكر خمر."

Üzüm suyu kaynatıldıktan sonra üçte ikisi giderse ve geriye üçte biri kalırsa bu keskinleşmiş olsa bile içilmesi helaldir. Bu İmâm Ebû Hanîfe (r.a) ve İmâm Yusuf'a (r.a) göredir. Ancak bu durum İmâm Muhammed (r.a), İmâm Mâlik (r.a) ve İmâm Şafî'ye (r.a) göre haramdır. Bu konuda ki ihtilaf üzüm suyu bu kıvama geldikten sonra kuvvetlenmek için içildiğinde ortaya çıkar. Eğlenmek gayesiyle içilirse haram olduğuna dair ittifak vardır. Haram olduğunu savunanlar '*Sarhoşluk veren her şey şaraptır*'²⁹⁴ hadisini delil getirir.²⁹⁵

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) üzüm suyunun keskin bir kıvama gelinceye kadar kaynatılması durumunda haram olacağını belirtmiştir. Bu kıvam alkollü/مسكر içecekler kategorisine girer hurma, buğday, incir ve kuru üzüm gibi yiyeceklerden elde edilen tüm içecekler için geçerlidir.²⁹⁶ Mezhep ulemasının cumhuru bu şekilde bir hüküm vermiştir. Merğînânî de bu şekilde aktarmış ve hata meydana gelmemiştir.

²⁹³ ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 1, s. 139.

²⁹⁴ Müslim, 'Sarhoşluk Verici İçecekler' 7-2003 (III-1587).

²⁹⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 397.

²⁹⁶ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 4, s. 113; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 442; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 18, s. 491.

3.14. AV BAHSİ

3.14.1. Avlanmış Hayvandan Köpeğin Yemesi

"فإن أكل منه الكلب أو الفهد لم يؤكل وإن أكل منه البازي أكل. والفرق ما بيناه في دلالة التعليم. "إذا أرسلت كلبك المعلم وذكرت اسم الله عليه فكل، وإن أكل منه فلا تأكل؛ لأنه إنما أمسك على نفسه، وإن شارك كلبك كلب آخر فلا تأكل فإنك إنما سميت على كلبك ولم تسم على كلب غيرك" وهو مؤيد بما روينا من حديث عدي رضي الله عنه وهو حجة على مالك في إباحة ما أكل الكلب منه."

Köpek veya leopar avlanmış hayvandan yerse o av yenmez ancak şahin yerse yenebilir. Bu iki durum arasında ki farkı av hayvanının eğitiminde beyan etmiştik. ‘*Eğitilmiş av hayvanını ava gönderirsen ve hayvanın üzerine besmele çekersen o avdan ye. Ancak köpek avladığından yemiş olursa sen yeme. Nitekim köpek avı kendisi için tutmuştur. Senin köpeğine bir başka köpek katılırsa o avdan yeme. Çünkü sen sadece kendi köpeğine besmele çektin.*²⁹⁷ Bu söylediğimizi Adiy’in (r.a) Peygamber’den (s.a.v) rivayet ettiği hadis doğrulamaktadır. Ancak İmâm Mâlik (r.a) köpeğin bir kısmını yediği avın yenmesinin helal olduğunu söylemiştir.²⁹⁸

Mâlikî Mezhebinde;

Av için eğitilmiş hayvanın yakaladığı avdan bir miktar yerse bu durumda o hayvan murdar olmaz kişinin onu yemesinde bir sakınca yoktur. Allah’u Teâla ayeti kerimede şöyle buyurmuştur; ‘*Yırtıcı hayvanlardan olup Allah’ın size öğrettiği ile eğiterek avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin.*²⁹⁹ İmâm Mâlik (r.a) bu ayetin zahirine binanen av hayvanı tuttuğundan ister yesin ister yemesin genel bir mana çıkacağından her durumda caiz olduğunu belirtmiştir.³⁰⁰ Mezhebin cumhur uleması da yenmesinin caiz olduğunu belirtmiştir.³⁰¹ Merğînânî de bu şekilde bir aktarım yapmıştır ve bir hata oluşmamıştır.

²⁹⁷ Buhârî, ‘İnsan Kılını Temizleyen Sular’ 175 (I,46).

²⁹⁸ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, ss. 401-402.

²⁹⁹ **Kur’an-ı Kerim**, el-Mâide 5/4.

³⁰⁰ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 538.

³⁰¹ İbni Rüşdi’l-Hefîd, **Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid**, c 3. S. 9; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 4, s. 171; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddîmât el-Mumehhidât**, c. 1, ss. 418-419; er-Ru‘aynî, **Mevâhibu’l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 216.

3.14.2. Salıverilen Hayvanın Başka Av Getirmesi

"وإذا أرسل كلبه المعلم على صيد وأخذ غيره حل. وقال مالك: لا يحل؛ لأنه أخذه بغير إرسال؛ إذ الإرسال مختص بالمشار إليه."

Avcı köpeğini belirlediği bir av üzerine salarsa köpekte onu değil de başka bir hayvanı tutarsa bu avı yemek helal olur. İmâm Mâlik'e (r.a) göre helal olmaz çünkü asıl amaçlanan ve köpeğe talimat verilen hayvanın dışında bir av getirmiştir.³⁰²

Mâlikî Mezhebinde;

Av için eğitilmiş köpek avcı tarafından belirli bir av için gönderdiği halde başka bir hayvanı getirmesi durumunda İmâm Mâlik'e (r.a) göre yenmesi caiz değildir. Mezhep uleması da bu şekilde hüküm vermiştir.³⁰³ Merğînânî de mezhebin cumhur ulemasının cevaz vermediğini aktarmıştır nitekim hatalı bir atıf meydana gelmemiştir.

3.14.3. Okun İsabet Ettiği Avın Gözden Kaybolmasının Üzerinden Bir Gece Geçmesi

"وإذا وقع السهم بالصيد فتحامل حتى غاب عنه ولم يزل في طلبه حتى أصابه ميتا أكل، وإن قعد عن طلبه ثم أصابه ميتا لم يؤكل، لما روي عن النبي عليه الصلاة والسلام أنه كره أكل الصيد إذا غاب عن الرامي وقال: "لعل هوام الأرض قتلتته" والذي روينا حجة على مالك في قوله إن ما توارى عنه إذا لم يبت يحل فإذا بات ليلة لم يحل."

Ok ava isabet ederse ve ok üzerinde olduğu halde avcıdan kaçıp gözden kaybolursa avcı onun ardından gidip onu bulabilirse ölmüş dahi olursa onu yiyebilir. Ancak avcı avını kovalamaya bir müddet ara verirse ve daha sonra onu kovalayıp ölü bulursa bu avı yiyemez. Peygamber (s.a.v) kaybolan avı yemenin mekruh olduğunu bildirmiş ve şöyle rivayet etmiştir: *'Belki de yerdeki haşaratlar onu öldürmüştür.'*

³⁰² el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 405.

³⁰³ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 534; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c.3, s. 216; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 4, s. 324.

Av avcıdan kaybolmasının üzerinden bir gece geçmemişse helaldir ancak bir gece geçmişse haramdır diyen İmâm Mâlik'in (r.a) görüşünün aksine delildir.³⁰⁴

Mâlikî Mezhebinde;

Avcı avını okla yaraladıktan sonra av gözden kaybolur ve bunun üzerinden bir gece geçerse İmâm Mâlik (r.a) bu hayvanın etinin yenmesinin caiz olmadığını belirtmiştir ancak üzerinden bir gece geçmemesi durumunda o hayvanın etinin yenmesi caizdir. Mezhep uleması da bir gece geçmemesi durumunda caiz olacağına dair hüküm belirtmişlerdir.³⁰⁵ Merğînânî mezhebin caiz olduğuna dair hüküm verdiğini belirtmiştir nitekim hata meydana gelmemiştir.

3.15. REHİN

3.15.1. Rehin Akdinin Gerekleri

"الرهن ينقذ بالإيجاب والقبول ويتم بالقبض" قالوا: الركن الإيجاب بمجرد؛ لأنه عقد تبرع فيتم بالمتبرع كالهبة والصدقة. قال مالك: يلزم بنفس العقد؛ لأنه يختص بالمال من الجانبين فصار كالبيع، ولأنه عقد وثيقة فأشبهه الكفالة."

Rehin akdi icâb ve kabûl ile olur malın ele geçmesiyle de akit tamamlanmış olur. Bazı âlimler rehin akdinde sadece rükün olarak icabın yeterli olduğunu söylemiştir. Bu akit teberru akdidir rehin ve sadaka akitleri gibi teberruda bulunan kişinin varlığıyla akit tamamlanmış olur. İmâm Mâlik (r.a) ise bu durum ancak akdin kendisi ile gerçekleşir demiştir. Her iki taraftan mala tahsis edildiğinden satış gibi olur. Bu güven akdi olduğu için kefalet akdi gibidir.³⁰⁶

Mâlikî Mezhebinde;

³⁰⁴ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 407.

³⁰⁵ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 1, s. 533; Ebû Said bin el-Berâzei', **et-Tehzîb fî İhtisârî'l-Müdevvine**, c. 2, s. 11; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 1, s. 4 33; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 3, s. 11; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 4, s. 327.

³⁰⁶ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 412.

Mâlikî mezhebine göre; rehin, bey' akdi veya borç akdi gibi bir akide bağlı olması gerekir aksi halde teberru olacağından tarafların rehin vermesi caiz değildir.³⁰⁷ Nitekim İmâm Mâlik (r.a) rehinin bey' gibi bir akit olduğunu ve buna binaen rehinin caiz olduğunu belirtmiştir.³⁰⁸ Bey' akdinde caiz olan veya caiz olmayan durumlar rehin içinde geçerlidir ve bu konuyla ilgili mezhep uleması bu şekilde hüküm vermiştir.³⁰⁹ Merğînânî aktarım yaparken mezhep ulemasının rehin akdinin bey' akdi gibi olduğunu belirtmiştir bu doğru bir aktarım olmuştur.

3.15.2. Rehinin Adil Kişiye Bırakılması

"وإذا اتفقا على وضع الرهن على يد العدل جاز وقال مالك: لا يجوز. ذكر قوله في بعض النسخ؛ لأن يد العدل يد المالك ولهذا يرجع العدل عليه عند الاستحقاق فانعدم القبض."

Rehin akdinde taraflar rehini adil bir kişiye bırakma konusunda ittifak ederlerse bu caiz olur. İmâm Mâlik (r.a) olmaz dedi ve O'nun bu görüşü ancak bazı nüshalarda zikredildi. Bu durumda adil kişinin eli rehin veren kişi eli gibi olur ve mala adil kişinin elinde bir hâlel gelirse bunu adil kişiden ister oda rehin verilen kişiden istemiş olduğundan ortada bir rehin akdi emaresi kalmamış olur.³¹⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Tarafların ittifak etmesi durumunda rehinin adil bir kişiye emanet edilmesinde bir sakınca yoktur bu İmâm Mâlik'in (r.a) görüşüdür mezhep uleması da bu yönde hüküm vermiştir.³¹¹ Ancak Merğînânî bunun bazı nüshalarda zikredildiğini ifade etmiş olmasına rağmen genel hüküm adil kişiye rehinin bırakılması konusunda ittifak edilirse bunun caiz olacağıdır. Burada eksik bir aktarım söz konusudur.

³⁰⁷ Hasan Hacak- Halit Çalış, "Rehin" TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2007, c. 34, ss. 539.

³⁰⁸ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 2, s. 398.

³⁰⁹ er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasari Halîl**, c. 5, s. 37; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 9, s. 200; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 3, s. 285; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 8, s. 9.

³¹⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 426.

³¹¹ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 4, s. 138; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 10, s. 175; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 6, s. 559; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasari Halîl**, c. 5, s. 6; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c. 8, s. 102.

3.16. CİNAYETLER

3.16.1. Kasten Öldürmeye Benzeyen Öldürme

"وشبه العمد عند أبي حنيفة أن يعتمد الضرب بما ليس بسلاح ولا ما أجري مجرى السلاح و مالك وإن أنكر معرفة شبه العمد فالحجة عليه ما أسلفناه."

Ebû Hanîfe'ye (r.a) göre ölen kişiye silah olmayan ve silaha benzer olmayan bir cisimle öldürme kastıyla vurulup öldürülmeye kasde benzer denir. İmâm Mâlik (r.a) bu tür öldürmeye dair bilgisi olmadığını söylemiştir.

Mâlikî Mezhebinde;

Cinayetlerde İmâm Mâlik (r.a) hatalı veya kasıtlı öldürme dışında başka bir öldürme şeklini kabul etmediğini belirtmiştir. Bunun istisnası olarak babanın oğlunu öldürmesini kabul etmiştir. Nitekim bu durumda babaya kısas uygulanamaz.³¹² Mezhebin cumhur uleması İmâm Mâlik'le (r.a) aynı doğrultuda hüküm vermiştir. Merğînânî kaynaklarda olduğu gibi aktarmıştır bir hatanın meydana gelmesi söz konusu değildir.

3.16.2. Babanın Oğluna Karşı Kisas Edilmesi

"ولا يقتل الرجل بابنه لقوله عليه الصلاة والسلام: "لا يقاد الوالد بولده" وهو بإطلاقه حجة على مالك رحمه الله في قوله."

Baba oğlunu öldürdüğü durumda ona kısas gerekmez. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v) *'Baba oğula karşı kısas edilemez'*³¹³ diye buyurmuştur. Bu hadis mutlak ve İmâm Mâlik'in (r.a) baba kasıtlı bir şekilde oğlunu öldürmesi durumunda kısas gerekir görüşünün aleyhine bir delildir.³¹⁴

³¹² Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 4, s. 558; el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 2, s. 189; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 13, s. 65; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddimât el-Mumehhidât**, c. 3, s. 287; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 4, s. 179; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 8, s. 332.

³¹³ Tirmizî, 'Kisas' 1400 (IV, 18).

³¹⁴ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, ss. 444-445.

Mâlikî Mezhebinde;

Baba çocuğunu iki adamın arasında meydana gelen cinayet tarzı bir öldürme yani halkın içinde kılıçla veya bıçakla yaralaması durumunda veya taş atmak suretiyle öldürmesi durumunda meydana gelecek öldürmeden sorumlu olmaz. Bu durumda babaya kısas uygulanmaz ancak baba halkın arasında oğlunu yere yatırıp boğazını kesmesi veya karnını yarıp aleni bir şekilde öldürmesi durumunda babaya kısas vardır.³¹⁵ İmâm Mâlik (r.a) kısasın aleni öldürme durumu olduğunda uygulanması gerektiğini beyan etmiş olmasına Merğînânî bu açıklamayı zikretmeden direk kısasın uygulanacağı Mâlikî mezhebince uygulanır olduğunu beyan etmesi hatalı bir aktarım olmuştur.

3.16.3. Diyet Hakkının Miras Yoluyla Karı-Kocaya Geçmesi

"وإذا عفا أحد الشركاء من الدم أو صالح من نصيبه على عوض سقط حق الباقيين عن القصاص وكان لهم نصيبهم من الدية". وأصل هذا أن القصاص حق جميع الورثة، وكذا الدية خلافاً لمالك في الزوجين. له أن الورثة خلافة وهي بالنسب دون السبب لانقطاعه بالموت."

Kısasta öldürülenin yakınlarından kan hakkına sahip olanlardan biri kısasın uygulanmasından vazgeçer veya bunun bedelinde karşılık talep ederse diğer ortakların hak talep etme durumları düşer, diyetle üzerlerine ne düşerse onu alırlar. Bunun aslı şudur: Kısas bütün mirasçıların hakkıdır ve diyet de kısas gibidir. İmâm Mâlik (r.a) karı-koca arasındaki diyet konusunda ihtilaf etmiştir. Delil olarak verasetlik durumu ölümle son bulduğundan evlilikle değil de nesep yoluyla olur.³¹⁶

Mâlikî Mezhebinde;

Mezhep uleması diyetin asâbenin hakkından ziyade miras gibi varislerin hakkı olduğunu kabul etmişlerdir. Kadının kocası öldükten sonra kalan terekeden hak sahibi olamayacağına dair bir hüküm belirtilmemiştir. Aksine karı-kocada diğer mirasçılar gibi diyetle hak sahibi olduğu mezheb kaynaklarında belirtilmiştir. Miras hakkının akrabalık bağı, doğum ve evlilikle elde edileceğini ve bu hakkın ancak

³¹⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 4, s. 498; el-Kâdî Abdulvehhab, *el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî*, c. 2, s. 189; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 12, s. 281; er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl*, c. 6, s. 242; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 4, s. 242.

³¹⁶ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 4, s. 451.

dinden çıkma, köle olmak ve varisini öldürmesiyle kaybedileceği mezhep kaynaklarında beyan edilmiştir.³¹⁷ Mezhep uleması diyette karı-kocanın diğer akrababalar varisler gibi hakkı olduğunu beyan etmiş olmasına rağmen Mergînânî aktarım yaparken mezhep ulemasının bu konuda hak sahibi olmadığını aktarmış nitekim bu atıf bir hata meydana gelmesine neden olmuştur.

3.17. DİYETLER

3.17.1. Zimminin Diyeti

"ودية المسلم والذمي سواء. وقال مالك: دية اليهودي والنصراني ستة آلاف درهم لقوله عليه الصلاة والسلام: "عقل الكافر نصف عقل المسلم" والكل عنده اثنا عشر ألفاً."

Müslümanın ve zimminin diyeti eşittir. İmâm Mâlik (r.a) Yahudi ve Hristiyanların diyetinin altı bin dirhem olduğunu söylemiştir. Peygamber (s.a.v) *'Kâfirin akli Müslümanın aklının yarısıdır'*³¹⁸ diye buyurmuştur. İmâm Mâlik (r.a) Müslümanın diyetinin toplamda on iki bin dirhem olduğunu ifade etmiştir.³¹⁹

Mâlikî Mezhebinde;

Müslüman olmayan kişilerin; Yahudi, Hristiyan ve zimmilerin diyeti Müslümanın diyetinin yarısıdır. Erkeklerin ki sekiz yüz dirhem kadınların dört yüz dirheme denk gelir.³²⁰ İmâm Mâlik (r.a) *el-Müdevvene*'de zimminin diyetini sekiz yüz dirhem olarak aktarmış ve mezhep âlimlerinin cumhuru aynı rakamı belirtmiştir. Mezhebin bazı kaynaklarında ise daha farklı rakamlar belirtilmiş³²¹ olmasına rağmen Mergînânî fiyatın altı yüz olduğunu belirtmiştir. Müslüman diyetinin yarısı olduğu doğru aktarılmış olmasına rağmen miktarda hatalı bir aktarım meydana gelmiştir.

³¹⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 3, s. 385; el-Kâdî Abdulvehhab, *el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî*, c. 2, s. 194-220; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, *el-Mukeddimât el-Mumehhidât*, c. 3, s. 317; Ebû Said bin el-Berâzeî, *et-Tehzîb fî İhtisârî'l-Müdevvine*, c. 4, s. 605; er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasarı Halîl*, c.6, s. 255; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 4, s. 262.

³¹⁸ Nesaî, 'Diyet' 4807 (IIIV,45).

³¹⁹ el-Mergînânî, *el-Hidâye*, c. 4, s. 461.

³²⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 4, s. 627; Ebû Zeyd el-Keyrevânî, *er-Risâle Li'l-Keyrevânî*, c. 1, s. 123; el-Kâdî Abdulvehhab, *el-Telkîn Fî el-Fıkh el-Mâlikî*, c. 2, s. 190; ed-Dusûkî, *Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr*, c. 4, s. 268.

³²¹ Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, *el-Mukeddimât el-Mumehhidât*, c. 3, s. 298; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, c. 12, s. 357.

3.17.2. Sakalın Diyeti ve Saçın Diyeti

"وفي اللحية إذا حلقت فلم تنبت الدية لأنه يفوت به منفعة الجمال. قال: "وفي شعر الرأس الدية" لما قلنا. وقال مالك: تجب فيهما حكومة عدل، لأن ذلك زيادة في الأدمي."

Sakal kesildikten sonra çıkmazsa bu durum diyet gerekli olur. Çünkü kesilmesiyle güzellik durumunu ortadan kaldırmış olur. Aynı durumun menfaatin ortadan kalkmış olmasından dolayı saç kesiminde de diyet gerekir. İmâm Mâlik (r.a) her ikisinde de değer farkı yani cezanın miktarı sorumlu hâkimi tarafından belirlenmesi gerektiğini savunmuş ve onların insanda fazlalık olan şeyler olduğunu belirtmiştir.³²²

Mâlikî Mezhebinde;

Sakal ve saçın diyetinin olmadığı ancak bu iki durumda haksız bir kesileme söz konusu olduğunda cezasını bölgenin ilgili hâkimi uygun gördüğü cezayı vermesi gerektiğine mezhep içi İmâm Mâlikê (r.a) yapılan atıflarla genel kabul bu yöndedir.³²³ Ancak kısassın gerekli olduğunu veya hapis cezası gerekli olduğunu savunan âlimler de vardır.³²⁴ Merğînânî, genel kabul olan bölge hâkiminin cezayı belirlemesi gerekir aktarımında bulunarak hatalı bir atıfta bulunmamıştır.

3.17.3. Kaşın Diyeti

"وفي الحاجبين الدية وفي إحداهما نصف الدية وعند مالك رحمه الله تجب حكومة عدل."

Kaşta diyet vardır ve her biri için yarım diyet gereklidir. İmâm Mâlik (r.a) ise değer farkının yani verilecek cezanın hâkim tarafından belirlenmesi gerektiği görüşündendir.³²⁵

Mâlikî Mezhebinde;

³²² el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 462.

³²³ el-Kâdî Abdulvehhab, **el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî**, c. 2, s. 191; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 2, s. 1105; ed-Dusûkî, **Haşiyetü'l-Dusûkî alâ eş-Şerhü'l-Kebîr**, c. 4, s. 253.

³²⁴ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c.12, s.326.

³²⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 463.

Kesilen kaşın tekrardan çıkma durumu söz konusu değilse bu durumda değer farkı; bölgenin yerel hâkimi tarafından belirlenen ceza uygulanır³²⁶ Merğînânî aktarımı mezhep içi genel kabul gördüğü şekilde yapmış ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.17.4. Çene Kemiğinin Diyeti

"وأما اللحيان فقد قيل ليسا من الوجه وهو قول مالك، حتى لو وجد فيهما ما فيه أرش مقدر لا يجب المقدر."

Çene kemiklerinin yüzden bir parça olmadığı söylenmiştir. Bu İmâm Mâlik'in (r.a) görüşüdür. Öyle ki çene kemiğinde, yüz ve başta meydana gelen ve diyeti belirlenmiş bir yara bile bu bölgede meydana gelse yine belirlenmiş diyet lazım gelmez.³²⁷

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) çene kemiklerini yüzden saymadığından meydana gelecek bir yaralamadan yüz için ödenmesi gereken diyet kapsamında değerlendirmemiştir.³²⁸ Mezhebin cumhur uleması da bu yönde hüküm beyan etmiştir. Meğînânî'de bu şekilde aktarmıştır ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.17.5. Ceninin Diyetinin/ الغرة Miktarı

"وإذا ضرب بطن امرأة فألقت جنينا ميتا ففيه غرة وهي نصف عشر الدية قال رضي الله عنه: معناه دية الرجل، وهذا في الذكر، وفي الأنثى عشر دية المرأة وكل منهما خمسمائة درهم. وجه الاستحسان ما روي أن النبي عليه الصلاة والسلام قال: "في الجنين غرة عبد أو أمة قيمته خمسمائة" ويروى "أو خمسمائة" فتركنا القياس بالأثر، وهو حجة على من قدرها بستمائة نحو مالك."

³²⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 4, s. 565; İbn Abdil'Ber, *el-Kâfi fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 2, s. 1105; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüsd el-Kurtubî, *el-Mukeddîmât el-Mumehhidât*, c. 3, s. 330; İbni Rüşdi'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 4, s. 204.

³²⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 4, s. 466.

³²⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 4, s. 561; İbn Abdil'Ber, *el-Kâfi Fî Fıkh Ehli el-Medîne*, c. 2, s. 1115; İbni Rüşdi'l-Hefîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 4, s. 203;

Hamile kadının karnına vurulur da bebeğini/cenini düşürürse diyet olarak vuran kişiye gurre gerekir bu da tam diyetin yirmide birine denk gelir. İmâm Ebû Hanîfe (r.a) şöyle buyurmuştur: Cenin erkek ise diyetin yirmide biri, kız ise onda biri gerekir ki buda sayısal olarak beş yüz dirheme mukabil gelir. İstihsân delili olarak Peygamber'in (s.a.v) hadisini getirdik: *'Ceninde diyet olarak gurre yani kıymeti beş yüz dirheme denk gelen köle erkek ve kadınlar var. Veya beş yüz dirhem vardır.'*³²⁹ Hadisin varlığından ötürü biz kıyası terk edip hadisin zahirine baktık. Bu hadis İmâm Mâlik (r.a) gibi diyetin altı yüz dirhem olduğunu savunan âlimlerin aleyhine delildir.³³⁰

Mâlikî Mezhebinde;

Hamile kadına kasıtlı olarak vurmak suretiyle çocuğunu düşürmesine sebep olan kişiye diyeti vardır. İmâm Mâlik (r.a) cenin diyetinin sünnete mutabık olan elli dinar veya altı yüz dirhem olarak belirlemiştir.³³¹ Mezhebin cumhur uleması diyetin elli dinar veya altı yüz dirhem olması gerektiğini belirtmiştir. Merğînânî de bu konuyu aktarırken mezhep kaynaklarında olduğu şekilde aktarmıştır.

3.17.6. Cenin Diyetini Ödeyecek Kişiler

"وقال مالك: في ماله لأنه بدل الجزء. ولنا أنه عليه الصلاة والسلام: "قضى بالغرة على العاقلة"، ولأنه بدل النفس ولهذا سماه عليه الصلاة والسلام دية حيث قال: "دوه" وقالوا: "أندي من لا صاح ولا استهل" الحديث، إلا أن العواقل لا تعقل ما دون خمسمائة."

İmâm Mâlik (r.a) diyet katilin kendi malından ödemesi gerektiğini çünkü insan bedenin bir parçasıdır demiştir. Biz ise delil olarak Peygamber'in (s.a.v) âkile/العاقلة ile hükmettiğini biliyoruz ve buda canın diyetidir ve bu diyet olarak isimlendirmiştir. Ve Peygamber (s.a.v): *'diyetini ödeyin' diye buyurmuş, kendisine*

³²⁹ Tirmizî, 'Diyet' 1410 (IV, 23).

³³⁰ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 471.

³³¹ Sahnûn, **el-Müdevvene**, c. 4, s. 631; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 16, s. 31; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 3, s. 298; el-Karâfî, **ez-Zahîre**, c.12 , s. 405; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 8, s. 333.

'bağırıp ağlamayan birinin diyetini mi ödeyeceğiz'³³² denmiştir. Ayrıca akile beş yüz dirhemden az olan diyeti ödemekle yükümlü değildir.³³³

Mâlikî Mezhebinde;

İmâm Mâlik (r.a) ceninin diyetini katilin akrabaları değil de katilin kendisinin ödemesi gerektiğini belirtmiştir. Ceninin diyeti Mâlikî mezhebinde altı yüz dirhem olarak belirlenmiştir. O da normal bir diyetin üçte birinden az bir miktara denk gelir. Âkile normal bir diyetin üçte birinden az olan diyetleri ödemez kuralına binaen belirlenen miktarı âkile değil canı öder.³³⁴ Merğînânî mezhebin vermiş olduğu hükme mutabık bir aktarımda bulunmuştur ve bir hata meydana gelmemiştir.

3.17.7. Faili Meçhul Cinayetlerde Kasten Öldürme

"وإذا وجد القتل في محلة ولا يعلم من قتله استحلف خمسون رجلا منهم. يتخيرهم الولي بالله ما قتلناه ولا علمنا له قاتلا" وقال الشافعي: إذا كان هناك لوث استحلف الأولياء خمسين يمينا ويقضي لهم بالدية على المدعى عليه عمدا كانت الدعوى أو خطأ. وقال مالك: يقضي بالقود إذا كانت الدعوى في القتل العمد."

Bir bölgede öldürülmüş faili meçhul bir kişi bulunursa cinayeti kimin işlediği bilinmezse o bölgede yaşayanlar arasından elli kişiye yemin ettirilir. Yemin edecekleri bir veli seçer ve onu biz öldürmedik ve kimin öldürdüğünü bilmiyoruz diye yemin etmesi istenir. İmâm Şafiî (r.a) şöyle der: Cinayetin işlendiği yerde bir delil bulunursa ölünün velileri elli defa yemin etmelidir. Bu dava kasten veya hatalı öldürme diye açılmış olsa bile hakîm davalı aleyhine diyet kararı verir. İmâm Mâlik (r.a) bu dava kasten adam öldürme davası olarak açılmışsa davaya kısas/قود olarak hükmedilmesi gerektiğini belirtmiştir.³³⁵

Malikî Mezhebinde;

Cinayet işlenen bir yerde katilin kim olduğu bilinmez ancak cinayetin kasten öldürme olduğuna dair cinayetin işlendiği yerde belirtiler varsa bu dava kısas olarak

³³² Ebü'l-Hasan Ali bin Ömer ed-Dârakutnî (v. 385/995), **es-Sünen I-VI**, Dâru'l-Kutub el-İlmiye, Beyrut 1971, 'Diyet' 3410 (III, 138).

³³³ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 471.

³³⁴ Sahnûn, **el-Müdevvane**, c. 4, s. 630; Sahnûn, **el-Müdevvane**, c. 16, s. 31; İbni Rüşdi'l-Hefîd, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, c. 4, s. 199; er-Ru'aynî, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasarı Halîl**, c. 6, s. 265.

³³⁵ el-Merğînânî, **el-Hidâye**, c. 4, s. 497.

açılır ve bu dava diyete çevrilemez. Mezhep uleması bu şekilde hüküm belirtmiştir.³³⁶ Merğînânî mezhebin bu şekilde hüküm verdiğini belirtmiş ve hatalı bir durum meydana gelmemiştir.

---

³³⁶ el-Harşî, **Şerhu Muhtasarı Halîl Lilharşî**, c. 8, s. 54; İbn Abdil'Ber, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, c. 2, s. 1119-1121; İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, c. 16, s. 15; Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet bin Rüşd el-Kurtubî, **el-Mukeddîmât el-Mumehhidât**, c. 3, s. 301; Muhammed bin Yusuf el-Muvâk, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, c. 8, s. 355.

SONUÇ

Hanefî fıkıh ekolünde önemli bir yeri olan *el-Hidâye* İmâm Merğînânî'nin en tanınmış eseri olup *Bidâyetü'l-Mübtedî* adlı eserinin şerhidir. *El-Bidaye*; İmâm Muhammed Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'u's-Sağîr* adlı eseri ile Kudûrî'nin *el-Muhtasar* adlı eserinin derlenip metin haline getirililmesiyle oluşturulmuş bir kitaptır. *El-Hidaye*'de sadece fikhî meseleler zikrelilmez bununla beraber görüşlerin akli ve nakli delilleri verilerek akabinde bunların tartışması yapılır. Bu kitapta sadece İmâm Ebû Hanife'nin görüşleri verilmediği aynı zamanda İmâm Şâfî ve İmâm Mâlik'in de Hanefî mezhebine ihtilaf ettiği görüşleri verilmiştir. Bu eserde görüşler gerekçeleriyle verilip bir nevi mukayeseli fıkıh kitabı tarzında yazılmıştır. Ancak diğer mezheplerden aktarım yaparken o görüşün o mezhepte tercih edilen görüş olup olmadığına dikkat edilmeden aktarılmıştır. Bunu İmâm Merğînânî'nin kendi mezhebinin görüşünü daha etkili bir şekilde açıklamayabilmek için başvurduğu bir yöntem olarak tanımlayabiliriz veya mevcut durumda Mâliki mezheb kaynaklarına ulaşımın zor olduğu düşünecek olursak kasıtlı bir durumun olmadığı sonucuna varabiliriz. Her durumda hatalı bir aktarım var olduğu ve bununda kendi mezhebi için en muteber kitaplardan sayılan *el-Hidâye*'nin diğer mezhepler için aynı etkide olmadığı sonucuna varabiliriz.

Biz konumuz gereği *el-Hidaye* de Mâliki mezhebine yapılmış olan atıfları detaylı inceleme fırsatı bulduk. Çalışmamızın daha iyi anlaşılması için istatistiki bir tablo hazırladık. Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz sonuçları aşağıdaki tabloda oranlarını da belirterek verebiliriz.

Tablo 1: İbadet Bölümünün Tablosu³³⁷

Bölümün Adı	Toplam Görüş Sayısı	Nisbeti İsaletli Görüş Sayısı	Nisbeti Hatalı/Eksik Görüş Sayısı	İsalet Oranı	Hata/Eksik Oranı
Taharet	6	4	2	%67	%33
Namaz	9	7	2	%78	%22
Oruç	4	3	1	%75	%25
Zekât	1	1	–	%100	%0
Hac	16	7	9	%44	%56
Kurban	2	2	–	%100	%100
Toplam	38	24	14	%63	%37

Tablo:2 Muamelat Bölümünün Tablosu³³⁸

Bölümün Adı	Toplam Görüş Sayısı	Nisbeti İsaletli Görüş Sayısı	Nisbeti Hatalı/Eksik Görüş Sayısı	İsalet Oranı	Hata/Eksik Oranı
Nikâh	9	6	3	%67	%33
Süt Emziemek	1	–	1	%0	%100
Boşanma	2	2	–	%100	%0
Hadler	1	1	–	%100	%0
Yitik Mal	3	3	–	%100	%0
Kayıp Kişi	1	1	–	%100	%0
Şirketler	3	2	1	%67	%33
Şahitlikler	3	2	1	%67	%33

³³⁷ El-Hidây'nin ibadetler bölümünde İmâm Mâlik'e nisbet edilen görüşlerin istatistiksel değeriendirilmesi.

³³⁸ El-Hidây'nin muamelat bölümünde İmâm Mâlik'e nisbet edilen görüşlerin istatistiksel değeriendirilmesi.

Hibe	1	1	–	%100	%0
Gasp	1	1	–	%100	%0
Hayvan Boğazlama	8	6	2	%75	%25
Kerahiye	2	2	–	%100	%0
İçecekeler	1	1	–	%100	%0
Av Bahsi	3	3	–	%100	%0
Rehin	2	2	–	%100	%0
Cinayetler	3	1	2	%33	%67
Diyet	7	6	1	%86	%14
Toplam	51	40	11	%78	%22

İmâm Merğînânî, el-Hidâye’de toplam seksen dokuz konuda Mâlik’i mezhebine atıfta bulunmuştur. Bunların toplam altmış dördünün doğru, yirmi beşinin hatalı veya eksik olduğunu tespit ettik. Bu da toplamda yapılan atıfların yüzde yirmi sekizinin hatalı olduğu anlamına gelmektedir. Tabloda vermiş olduğumuz oranlar yuvarlama hesap yapılarak yazılmıştır.

KAYNAKÇA

KUR'AN-I KERİM

ABDULVEHHAB, Ebu Muhammed Abdulvehhab bin Ali bin Nasr el-Se‘lebî, el-Kâdî, **el-Telkîn fî el-Fıkh el-Mâlikî**, Ebû Uveysi Muhammed bû Hubze el-Hasanî el-Tatvânî (Thk.), Dârul’ Kutub el-İlmîye, c. 1, yy. 2004.

AL-BADAREN, Zaid, ‘**Ebu Hafs Necmüddin Ömer En-Nesefî’nin Et-Teysir i’t-Tefsir İsimli Eseri’nin Tahkik Ve Tahlili (Nisa Suresi)**’, (‘Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi’ TÜLEE), Trabzon 2019.

ASLANTÜRK, Ayşe Hümeýra, ‘Necmeddin Nesefî’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 32, İstanbul 2006.

AYBAKAN, Bilal, ‘Şafîî’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 38, İstanbul 2010.

AYDINLI, Abdullah, ‘Hürmüz’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 3, İstanbul 1991.

BARDAKOĞLU, Ali, ‘Hibe’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 17, İstanbul 1998.

BAŞOĞLU, Tuncay, ‘Hicri Beşinci Asırda Fıkıh’, **İlam Araştırma Dergisi**, c. 3, sy. 2, yy. 1998.

BAYRAKTAR, Mehmet Faruk, ‘Zernûcî’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 44, İstanbul 2013.

BERÂZEÎ‘ Ebû Said bin, **et-Tehzîb fî İhtisârî’l-Müdevvene**, Muhammed el-Emîn Veled Muhammed Sâlim bin el-Şeyh (Thk.), Dâr el-Buhûs Lildirâsât el-İslâmîye ve İhyâ el-Turâs, c. 1, Dubaî 2002.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu (I-VIII)**, Bilmen Yayınları, c. 1, İstanbul 1985.

BUHÂRÎ, Ebû Abdîllah Muhammed, **el-Câmiu’s-Sahîh I-IX**, Muhammed Zehîr bin Nâsiri’l-Nâsir (Thk.), Daru Tûku’l-Necât, ‘Namaz’ 6329 (IIIV, 72), yy. 2001.

DÂREKUTNÎ, Ebû’l-Hasan Ali bin Ömer, **es-Sünen I-VI**, Dâru’l-Kutub el-İlmiye, ‘Diyet’ 3410 (III, 138), Beyrut 1971.

DUSÛKÎ, Muhammed bin Ahmet bin, **Haşiyetü’l-Dusûkî alâ eş-Şerhü’l-Kebîr**, Dâru’l-Fikr Yayınları, c. 1, yy. ty..

EBÛ DAVÛD Süleyman bin Eş‘as es-Sicistânî, **es-Sünen**, Muhammed Muhyîddîn Abdulhamîd (Thk.), el-Mektebetü’l-Asrîye, ‘Namaz’ 756 (I, 201), Beyrut ty..

GENÇ, Reşat, ‘Karahanlılar’, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Çağ Yayınları, c.6, İstanbul 1987.

GİLDİROĞLU, Muammer, **‘Burhânneddin el-Mergînânî’nin ‘Kitab Fî’l-Ferâiz’ Adlı Eserinin Tahkik Tercüme Ve Değerlendirilmesi**, (‘Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi’, EÜSBE), Kayseri 2019.

HACAK, Hasan - Halit Çalış, “Rehin” **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 34, İstanbul 2007.

HALİL bin İshak, **Muhtasaru’l-Halîl**, Ahmet Cad (Thk.), Dâru’l-Hadîs, c. 1, Kahire, ty..

HARAŞÎ, Muhammed bin Abdullah, **Şerhu Muhtasaru Halîl Li’l-Haraşî**, Dâru’l-Fikr Liltibâ‘, c. 2, Beyrut ty..

HATTÂB, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed bin Muhammed bin Abdirrahmân, **Mevâhibu'l-Celîl fi Şerhi Muhtasari Halîl**, Dâru'l-Fikr, c. 1, yy. 1992.

HATİPOĞLU, İbrahim, 'Nâfi', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 32, İstanbul 2006.

İBN ABDİLBERR, Ebû Amr Yusuf bin Abdullah bin Muhammed bin Âsım en-Nemrî el-Kurtubî, **el-Kâfî Fî Fıkh Ehli el-Medîne**, Muhammed Muhammed Ehîd Velid Mâdik el- Morîtânî (Thk.), Mektebetül'Riyâd el-Hadîs, c. 1, Riyad 1980.

İBNİ MÂCE, Ebû Abdîllah Muhammed el-Kazvînî, **Sünen İbni Mâce I-II**, Muhammed Fuad Abdulbaki (Thk.), Daru İhyâu'l-Kutubu'l-Arabîye, 'Tabaklanmış Ölü Derisi' 25-3609 (II,1193), yy., ty..

İBN RÜŞD, Ebû el-Velîd Muhammed bin Ahmet el-Kurtubî, **el-Mukeddimât el-Mumehhidât**, Dârul'Ğarb el-İslamî, c. 2, Beyrut 1988.

_____, **el-Beyân ve et-Tahsîl**, Muhammed Hacî ve Diğerleri (Thk.), Dârul'Ğarb el-İslamî, c. 1, Beyrut 1988.

İBN RÜŞDİ'L-HEFÎD, İbni, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, Dâru'l-Hadîs, c. 1, Kahire 2004.

KAAN, Enver Osman, **'İslam Hukukunda Şirket Yapısı Ve Sürekliliği Sorunu'**, ('Yayınlanmamış Doktora Tezi', İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2016.

KÂDÎ ABDÜLVAHHÂB Ebû Muhammed bin Sâzân, **el-İşrâf Alâ Nüketi Mesâilî'l Hilâf**, el-Habîb bin Tâhir (Thk.), Dâru İbni Hazm, yy., ty..

KÂDÎ İYÂZ, bin Mûsâ, **Tertîbü'l-Medârik**, (Thk.) İbni Tâvî el-Tancî, Matba'tü Fedâle, c. 1, s. 104, Fas 1965.

KALLEK, Cengiz, 'el-Hidaye', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 17, İstanbul 1998.

KARÂFÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed bin İdrîs bin Abdîrrahmân el-Mısr, **ez-Zahîre**, Muhammed Ebu Hubza (Thk.), Dârul-Garb el-İslâmî, c. 1, Beyrut 1994.

KAYREVÂNÎ, Ebû Muhammed Abdullah bin Ebî Zeyd, **er-Risâle Li'l-Keyrevânî**, Darul' Fikr, c. 1, yy. ty..

_____, **en-Nevâdir ve ez-Ziyâdât Alâ Mâ Fî'l-Müdevvene Min Ğayriha Mine'l-Ümmehat**, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, c. 1, Beyrut 1999.

KHALDÎ, Smain, **‘İmâm Mâlik ve Muvatta Adlı Eseri**, (‘Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi’ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2002.

KOCA, Ferhat, ‘Merğînânî’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 29, Ankara 2004.

KOÇKUZU, Ali Osman, ‘Aynî Bedreddin’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 4, İstanbul 1991.

KÖSE, Murtaza, ‘Ferganlı Bir Hukukçu Merğînânî ve Hidâye Adlı Eseri’, **A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sy. 17, Erzurum 20001.

KÖSE, Saffet, ‘İbn Vehb’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 20, İstanbul 1999.

LEKNEVÎ, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî, **el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî Mea' Şerhi'l-Allâme Abdulhay el-Leknevî**, Naîm Eşref Nur Muhammed (Thk.) İdâretü'l-Kur'an ve el-Ulûmu'l-İslâmî, c.1, Pakistan 1996.

MÂLİK BİN ENES, Ebû Abdîllâh, **Muvatta' I-VIII**, Müessesetü Zâyid bin Sultân Alî Nehyân Yayınları, Muhammed Mustafâ el-Azamî (Thk.), Ebu, ‘Nikâh’ 1965 (III, 769), Dabi 2004.

MERGÎNANÎ, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî, **el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî**, Talâl Yûsuf (Thk.) Dâru'l-İhyâi et-Turâs el-Arabî, c.1, Beyrut ty.

MEVVÂK, Muhammed bin Yusuf, **et-Tâc ve el-İklîl Li Muhtasari Halîl**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîye, c. 2, yy. 1994.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin b. Haccac, **el-Câmiu's-Sahîh I-V**, Muhammed Fuad Abdulbaki(Thk.), Dâru İhyâu'l-Turâsu'l-Arabî, 'Mesh' 73/22-273(I-228), Beyrut ty..

NESÂÎ, Ebû Abdirrâhman Ahmed, **es-Sünen I-VIII**, Abdulfettah Ebû Ğudde (Thk.), Mektebetü'l-Metbûâtu'l-İslâmîye, 1699 (III, 235), Haleb 1986.

ÖZEL, Ahmet, 'Kerderî', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 25, Ankara 2002.

_____, 'Mâlik bin Enes', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 27, Ankara 2003.

_____, 'Sadrüşşehid', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 35, İstanbul 2008.

ÖZEN, Şükrü, 'Rebîa bin Ebû Abdurrahman', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 34, İstanbul 2007.

ÖZKAN, Halit, 'Zührî', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 44, İstanbul 2013.

SAHNÛN, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, **el-Müdevvene**, Dâru'l- Kutubi'l-İlmîye, c.1, yy. 1994.

SAN'ÂNÎ, Ebû Bekr Abdürrezzâk bin Hemmâm bin Nâfi' el-Himyerî (v. 211/826-27), **el-Musannef**, Habîbi'l-Rahman el-Azamî (Thk.), el-Mekbetü'l-İslâmî, 'Kıraat' 4199 (II, 492), Beyrut 1403.

ŞEN, Yusuf, 'Mâverâünnehir Fıkıh Kültürünün Etkileri (Kırgızistan Örneği)', **A. Ü. TAED**, c. 56, Erzurum 2016.

TALGAT, Nurbergen, '**Hanefî Mezhebinin Orta Asya'ya Girişi ve Yayılış Süreci**', ('Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi'), Ankara 2005.

TANRIVERDİ, Hasan, "İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a)", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70330>, 11. 12. 2019), 2011.

TAŞ, Aydın, 'eş-Şeybânî', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 39, İstanbul 2010.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed es-Sülemî, **Sünenü't-Tirmizî**, Ahmed Muhammed Şakir (Thk.), Şirketü Mektebetü ve Matbaa' Mustafa el-Bâbî'el-Halebî Yayınları, 'Cünüb ve Hayız' 131 (I, 236), Mısır 1975.

ÜNSAL, Ahmet, 'Sünnî ve Bid'î Talâk Tanımında Hanefî-Mâlikî İhtlâfı', **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, c. 20, sy. 1, Ankara 2007.

VANLIOĞLU- HİÇDÖNMEZ- KALENDER- YÜKSEL, Hüsamettin-Abdullah-Fatih-Emin Ali, **El-Hidaye Tercümesi I-IIIV**, Yasin Yayınevi, c. 1, İstanbul 2017.

YARAN, Rahmi, 'Hidâye Tercümeleri', **MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 16-17, y.y. 1998-1999.

YAZICI, Tahsin, 'Fergana', **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. 12, İstanbul 1995.